

အထက်တွင် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု တစ်ခု၏ အတွင်း၌ ပါဝင်တည်ရှိနေသော ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့ကို အောင်မြင်စွာ သိမ်းဆည်း ရှုပွားနိုင်ပါက ထိုရုပ်ကလာပ်တစ်ခု တစ်ခု၏ အတွင်း၌ ပါဝင်တည်ရှိနေသည့် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးအာရုံ၌ ငြိမ်ဝပ်စွာ ကပ်၍ တည်နေသော သမာဓိကို အထွတ်အထိပ်သို့ ရောက်နေသော သဒ္ဓိသူပစာ အားဖြင့် ဥပစာရသမာဓိ အမည်ရသော ကာမာဝစရသမာဓိဟူ၍ ခေါ်ဆိုကြောင်းကို ရေးသားဖော်ပြခဲ့၏။ ထိုသမာဓိ အခိုက်ဝယ် သတိပြုရန် အချက်တစ်ရပ်မှာ ဤသို့ ဖြစ်၏။

ဤအချိန်တွင် လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်ကား ရှိနေမည်သာ ဖြစ်သည်။ သို့သော် တစ်ခါတစ်ရံ သမာဓိ လျော့သွားသော အခါ၌ ဖြစ်စေ၊ နီဝရဏ အညစ်အကြေးတို့၏ လှုပ်ချောက်ချားမှုကို ခံရသောအခါ၌ ဖြစ်စေ လင်းရောင်ခြည် စွမ်းအင်များ လျော့သွားတတ်၏။ ထိုအခါမျိုး၌ အာနာပါနက စ၍ ဖြစ်စေ၊ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးက စ၍ ဖြစ်စေ သမာဓိ ပြန်လည်ထူထောင်ပါ။ လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်များ ပြန်လည် ထွက်ပေါ်လာမည်သာ ဖြစ်ပါသည်။

အာနာပါနလမ်းမှ စတုတ္ထဈာန်သမာဓိသို့ ဆိုက်သည့်တိုင်အောင် သမာဓိထူထောင်ခဲ့သော် ထိုသမာဓိနှင့် ယှဉ်သော ဉာဏ်ကြောင့်လည်း လင်းရောင်ခြည်များ ထွက်ပေါ်လာကြောင်းကို ရှေးတွင် ရှင်းပြခဲ့၏။ ထိုလင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်၏ အကူအညီဖြင့် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးဖြင့် ဆက်လက်၍ တစ်ဖန် သမာဓိထူထောင်ခဲ့သော် အထွတ်အထိပ်သို့ ရောက်ရှိလာသော ထိုသမာဓိနှင့် ယှဉ်သော ဉာဏ်ကြောင့်လည်း လင်းရောင်ခြည်များ ထွက်ပေါ်လာသည်သာ ဖြစ်ပေသည်။ ထိုလင်းရောင်ခြည်များမှာ ရူပါရုံ အမျိုးမျိုးကို တွေ့မြင်နိုင်ကြောင်းကိုလည်း ရှေးသမာဓိပိုင်းတွင် ရှင်းပြခဲ့ပေသည်။

(၄၂) ကောဠာသသ္မိ

ထိုလင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်များ ထက်မြက်စူးရှလာသောအခါ ဆံပင်-မွေးညှင်း-ခြေသည်း လက်သည်း-သွား-အရေ စသော (၃၂)ကောဠာသတို့ကို ဆက်လက်၍ ရူပါက လွယ်လွယ်ကူကူပင် တွေ့မြင်နေမည်သာ ဖြစ်ပါသည်။ ထို (၃၂)ကောဠာသတို့တွင် ပထဝီကောဠာသ (၂၀)တို့ကို (၅)ခုစီ (၅)ခုစီ ပိုင်း၍၊ အာပေါကောဠာသ (၁၂)ခုကို (၆)ခုစီ (၆)ခုစီ ပိုင်း၍ ရူပါ။ အချို့ ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်တို့သည် ရူစတွင် ဝါးတားတား ဖြစ်နေတတ်၏။ ထိုအခါ၌ သမာဓိကို တစ်ဖန်ပြန်၍ ထူထောင်ပါ။ လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင် အားကောင်းလာသောအခါ တစ်ဖန် ပြန်၍ ရူကြည့်ပါ။ မှန်ထဲတွင် မြင်ရသကဲ့သို့ ထင်ထင်ရှားရှား တွေ့မြင်ရပါက လုံလောက်ပေပြီ။ ထို (၃၂) ကောဠာသတို့ကို ဆံပင်မှ ကျင်ငယ်၊ ကျင်ငယ်မှ ဆံပင်သို့ တိုင်အောင် တစ်ခဏအတွင်း ရှင်းရှင်းလင်းလင်း မြင်အောင် လေ့ကျင့်ပါ။ ဆံပင်က ဖြို၍ စိုက်လိုက်က ကျင်ငယ်သို့ တိုင်အောင်၊ ကျင်ငယ်က တစ်ဖန်ပြန်၍ စိုက်လိုက်က ဆံပင်သို့ တိုင်အောင် တိုးလျှိုပေါက် တွေ့မြင်ပါက အဇ္ဈတ္တတွင် ပဂုဏ်ဖြစ်ပြီး အဝါးဝစွာ လေ့လာ ပြီးပင် ဖြစ်သည်။

မဟိဒ္ဓန္တိ ထင်လာပုံ

ဝိစရန္တာ တိရစ္ဆာန်ဂတာပိ မနုဿာပိ သတ္တာတိ န ဥပဋ္ဌဟန္တိ၊ ကောဠာသာတိ ဥပဋ္ဌဟန္တိ။ ခါဒနီယ-ဘောဇနီယံ ကောဠာသန္တရေ ပက္ခိပမာနံ ဝိယ ဟောတိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၂။)

(၃၂)မျိုးသော အရောင်အဆင်းရှိသော ပန်းတို့ကို တစ်ခုသော ချည်ကြိုးဖြင့် သီကုံးထား၏။ ထိုပန်းကုံးကို မျက်စိအမြင်ရှိသော ယောက်ျားက ကြည့်လိုက်သောအခါ (၃၂)မျိုးသော ပန်းပွင့်တို့သည် ထိုယောက်ျားအဖို့ ထင်ရှားနေကြကုန်၏။ တိုင် (၃၂)တိုင်ဖြင့် အိမ်ခြံစည်းရိုးတစ်ခုကို ကာရံထား၏။ မျက်စိအမြင်ရှိသော ယောက်ျား

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

က တစ်နေရာမှ ထိုတိုင်တို့ကို လှမ်းကြည့်လိုက်သော် ထိုတိုင်တို့သည် ထိုယောက်ျားအဖို့ ထင်ရှားနေကြကုန်၏။ (အစဉ်အတိုင်း တန်း၍ ခပ်စိပ်စိပ် စိုက်ထူထားသော ခြံတိုင်တို့ကို ပြိုင်တူ မြင်နိုင်လောက်သော နေရာမှ လှမ်း ကြည့်လိုက်ခြင်းဖြစ်၏။) ဤဥပမာအတူပင် (၃၂) ကောဋ္ဌာသတို့သည် ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်၏ အသိဉာဏ်၌ ထင်လာကုန်၏။ လှည့်လည်ကျက်စား သွားလာနေကြကုန်သော တိရစ္ဆာန်တို့သည်လည်းကောင်း၊ လူတို့သည် လည်းကောင်း သတ္တဝါဟူ၍ ထိုယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်၏ ဉာဏ်၌ မထင်လာကုန်၊ (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့ ဟူ၍သာ ထင်လာကုန်၏။ ယင်းတို့ စားမျိုးအပ်သော ခဲဖွယ်ဘောဇဉ်သည် (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့၏ အကြား၌ ထည့်သွင်း ထားအပ်သကဲ့သို့ ဖြစ်နေ၏။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၃၆-၂၄၂။ ဝိသုဒ္ဓိ-၁-၂၅၇ - ကြည့်။)

လမ်းသုံးသွယ်

ကောဋ္ဌာသာနံ ပဂုဏကာလတော ပဋ္ဌာယ တီသု မုခေသု ဧကေန မုခေသု ဝိမုစ္စိဿတိ၊ ကမ္မဋ္ဌာနံ ဝဏ္ဏတော ဝါ ပဋိကူလတော ဝါ သုညတော ဝါ ဥပဋ္ဌာတိ။ ပ ။ အာကင်္ခမာနဿ ဝဏ္ဏတော၊ အာကင်္ခမာနဿ ပဋိကူလတော၊ အာကင်္ခမာနဿ သုညတော ကမ္မဋ္ဌာနံ ဥပဋ္ဌဟိဿတိယေဝ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၃။)

= အဇ္ဈတ္တ ဗဟိဒ္ဓ နှစ်ဌာနတို့တွင် (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့ကို အဝါးဝစွာ နိုင်နိုင်နင်းနင်း လေ့ကျင့်ပြီးရာ အချိန် အခါကာလမှ စ၍ နိဗ္ဗာန်သို့ ဝင်ရာ မုခ်ဦးကြီး (၃)ခုတို့တွင် တစ်ခုခုသော မုခ်ဦးဖြင့် ဝင်ရောက်သွားခဲ့သော် ကိလေသာတို့မှ မချွတ်ဧကန် လွတ်မြောက်လိမ့်မည်သာ ဖြစ်သည်။

ကမ္မဋ္ဌာန်းသည် —

- ၁။ အရောင်အဆင်း (ဝဏ္ဏကသိုဏ်း) အားဖြင့်သော်လည်းကောင်း၊
- ၂။ ရွံရှာစက်ဆုပ်ဖွယ် ပဋိကူလသဘောအားဖြင့်သော်လည်းကောင်း၊
- ၃။ ပုဂ္ဂိုလ် သတ္တဝါ ဇီဝအတ္တတို့မှ ဆိတ်သုဉ်းနေသော သုညတသဘော = ဓာတ်သဘောအားဖြင့်သော်လည်းကောင်း ထင်လာ၏။

နှိုင်းခိုင်းဖွယ်ရာ လောကဥပမာ မည်သည်ကား - မုန့်ကို ကြော်ချက်လိုသော အမျိုးသမီးသည် နယ်၍ ထားအပ်သော မုန့်ညက်စိုင့်မှ မိမိအလိုရှိရာ မုန့်မျိုးကို ကြော်ချက်သကဲ့သို့၊ ညီညာသော မြေအဖို့၌ တည်ထား အပ်သော ရေပြည့်အိုးကို အလိုရှိရာဘက်သို့ စောင်းငဲ့ သွန်းလောင်းအပ်သည်ရှိသော် ထိုထို လောင်းချသည့် ဘက်မှ ရေသည် စီးထွက်လာသကဲ့သို့ — ဤဥပမာအတူပင်လျှင် အဇ္ဈတ္တ ဗဟိဒ္ဓ နှစ်ဌာနတို့၌ (၃၂)ကောဋ္ဌာသ တို့ကို အဝါးဝစွာ နိုင်နိုင်နင်းနင်း လေ့ကျင့်ပြီးရာ အချိန်ကာလမှ စ၍ နိဗ္ဗာန်သို့ ဝင်ရာ မုခ်ဦးကြီး သုံးခုတို့တွင် တစ်ခုခုသော မုခ်ဦးဖြင့် ဝင်ရောက်သွားခဲ့သော် ကိလေသာတို့မှ မချွတ်ဧကန် လွတ်မြောက်လိမ့်မည်သာ ဖြစ် သည်။

- ၁။ အလိုရှိသသူအား ဝဏ္ဏ = အရောင်ကသိုဏ်းအားဖြင့်၊
- ၂။ အလိုရှိသသူအား ရွံရှာစက်ဆုပ်ဖွယ် ပဋိကူလသဘောအားဖြင့်၊
- ၃။ အလိုရှိသသူအား သုညတ = ဓာတ်သဘောအားဖြင့် ကမ္မဋ္ဌာန်းသည် ထင်လာလိမ့်မည်သာ ဖြစ်ပေသည်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၂-၂၄၃။)

ဝဏ္ဏကသိုဏ်း — ဆံပင်ကဲ့သို့သော ညိုသော ကောဋ္ဌာသတို့၏ အညိုရောင်ကို အာရုံယူ၍ နီလကသိုဏ်း ကိုလည်းကောင်း၊ အဆီခဲ ကျင်ငယ်တို့ကဲ့သို့သော ဝါသော ကောဋ္ဌာသတို့၏ အဝါရောင်ကို အာရုံယူ၍ ပီတ ကသိုဏ်းကိုလည်းကောင်း၊ သွေးကဲ့သို့သော နီသော ကောဋ္ဌာသတို့၏ အနီရောင်ကို အာရုံယူ၍ လောဟိတ

ကသိုဏ်းကိုလည်းကောင်း၊ အရိုးကဲ့သို့သော ဖြူသော ကောဋ္ဌာသတို့၏ အဖြူရောင်ကို အာရုံယူ၍ ဩဒါတ ကသိုဏ်းကိုလည်းကောင်း အသီးအသီး ပွားခဲ့သော် သမာပတ် (၈)ပါးသို့ ပေါက်နိုင်၏။ ယင်းဈာန်သမာပတ် တို့ကို ဝိပဿနာ၏ အခြေပါဒက ပြု၍ ဝိပဿနာသို့ ကူးခဲ့သော် အရဟတ္တဖိုလ်ပေါက် ရောက်နိုင်၏။ ဤသို့ လျှင် (၃၂) ကောဋ္ဌာသတို့မှ အရောင်ကသိုဏ်း (၄)မျိုး (= ဝဏ္ဏကသိုဏ်း ၄-မျိုး)တို့ကို ပွားများနိုင်၏။ ယင်း ဈာန်များကို အဘိဘာယတနဈာန် (= ဆန့်ကျင်ဘက် နီဝရဏ ကိလေသာတရားနှင့် ကသိုဏ်းပညတ် အာရုံ တို့ကို လွှမ်းမိုးနိုင်ကြောင်းဈာန်) ဟူသော အမည်ဖြင့်လည်းကောင်း၊ ဆန့်ကျင်ဘက်တရားတို့မှ လွတ်မြောက် ကြောင်း ဝိမောက္ခဈာန်ဟူသော အမည်ဖြင့်လည်းကောင်း မဟာပရိနိဗ္ဗာနသုတ္တန် (ဒီ-၂-၉၂-၉၃-၉၄။) စသည် တို့၌ ဘုရားရှင် ဟောကြားထားတော်မူ၏။

ပဋိကူလမနသိကာရ — (၃၂) ကောဋ္ဌာသတို့ကို ရွံရှာစက်ဆုပ်ဖွယ် ပဋိကူလသဘောအားဖြင့် ပထမ ဈာန်သို့ ဆိုက်အောင် နှလုံးသွင်းပုံကိုလည်းကောင်း၊ ထိုပထမဈာန်ကို ဝိပဿနာ၏ အခြေပါဒက ပြု၍ အရဟတ္တ ဖိုလ်ပေါက် ဝိပဿနာရှုပွားပုံကိုလည်းကောင်း မဟာသတိပဋ္ဌာနသုတ္တန် (မ-၁-၇၂။) စသည်တို့၌ ဘုရားရှင် ဟောကြားထားတော်မူ၏။

သုညတ = ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း — မဟာဟတ္ထိပဒေါပမ သုတ္တန် (မ-၁-၂၄၂။) မဟာရာဟုလောဝါဒ သုတ္တန် (မ-၂-၈၃-၈၉။) စသည်တို့၌ (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့ကို အာရုံယူ၍ ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်းအကျယ် ရှုပွားပုံကို အရဟတ္တ ဖိုလ်ပေါက် ဟောကြားထားတော်မူ၏။

သုညတ ကမ္မဋ္ဌာန်းနှင့် ပတ်သက်၍ သမ္မောဟဝိနောဒနီအဋ္ဌကထာက ဤသို့ ဖွင့်ဆိုထား၏။

သုညတောတိ ဒွတ္တိံ သာကာရေ ဆန္ဒဝတိ သုညတာ ဟောန္တိ၊ ယာသံ ဝသေန ယောဂါဝစရော ဒွတ္တိံသာ- ကာရံ သုညတော ဝိပဿတိ။ သေယျထိဒံ? ကေသာ သုညာ အတ္တေန ဝါ အတ္တနိယေန ဝါ နိစ္စေန ဝါ ဓုဝေန ဝါ သဿတေန ဝါ အဝိပရိဏာမဓမ္မေန ဝါတိ။ ကေသေ တာဝ အတ္တသုညတာ၊ အတ္တနိယသုညတာ၊ နိစ္စ- ဘာဝသုညတာတိ တိဿော သုညတာ ဟောန္တိ။ လောမာဒီသုပိ ဧသေဝ နယော။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၉။)

= (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့၌ သုညတ သဘောအားဖြင့် ရှုပွားခဲ့သော် (၉၆)မျိုးသော သုညတ သဘောတရား တို့သည် ဖြစ်ပေါ်လာကုန်၏။

ဆံပင်တို့သည် —

၁။ အတ္တမှလည်း ကင်းဆိတ်ကုန်၏။ ဆိတ်သုဉ်းကုန်၏။

၂။ အတ္တနှင့် စပ်သော အတ္တ၏ ဥစ္စာမှလည်း ကင်းဆိတ်ကုန်၏။ ဆိတ်သုဉ်းကုန်၏။

၃။ မြဲသည့် နိစ္စသဘောမှ လည်းကောင်း၊ ခိုင်ခံ့သည့် ဓုဝသဘောမှလည်းကောင်း၊ တည်တံ့သည့် သဿတ သဘောမှလည်းကောင်း၊ ဖောက်ပြန် ပျက်စီးမှု မရှိသည့် အဝိပရိဏာမဓမ္မသဘောမှလည်းကောင်း ကင်းဆိတ်ကုန်၏။ ဆိတ်သုဉ်းကုန်၏။ ဤသို့လျှင် ဆံပင်၌ ရှေးဦးစွာ —

၁။ အတ္တ သုညတာ = အတ္တမှ ဆိတ်သုဉ်းခြင်း၊

၂။ အတ္တနိယ သုညတာ = အတ္တနှင့်စပ်သော အတ္တ၏ ဥစ္စာမှ ဆိတ်သုဉ်းခြင်း၊

၃။ နိစ္စဘာဝ သုညတာ = မြဲသည့် နိစ္စအဖြစ်မှ ဆိတ်သုဉ်းခြင်း —

ဟု ဆိတ်သုဉ်းခြင်း သုညတာ သဘောတရားတို့သည် (၃)မျိုးတို့ ရှိကုန်၏။ ကောဋ္ဌာသ တစ်ခု တစ်ခု၌ (၃)မျိုးစီ ရှိသဖြင့် အားလုံးပေါင်းသော် (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့၌ (၃၂ × ၃ = ၉၆) မျိုးသော သုညတာသဘော တရားတို့သည် ဖြစ်ပေါ်လာကုန်၏။

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

ယင်း သုညတာသဘောတရားတို့ကို သိလိုသော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် (၃၂) ကောဋ္ဌာသ၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မြင်အောင် စတင်၍ သိမ်းဆည်း ရှုပွားရ၏။ ထိုနောင် ရုပ်ကလာပ်များကို မြင်သောအခါ ရုပ်ကလာပ်များကို ဓာတ်ခွဲလျက် ပရမတ္ထ ရုပ်တရားတို့ကို သိမ်းဆည်းရ၏။ ယင်းရုပ်တရားတို့ကို အာရုံယူ၍ ယင်းရုပ်တရားတို့ကို မှီ၍ ဖြစ်ပေါ်လာကြကုန်သော နာမ်တရားတို့ကိုလည်း တစ်ဖန် ဆက်လက်၍ သိမ်းဆည်းရ၏။ တစ်ဖန် ယင်းရုပ်နာမ်တို့ကိုလည်း ပူးတွဲသိမ်းဆည်းရ၏။ ပိုင်းခြားမှတ်သားရ၏။ ထိုနောင် ယင်းရုပ်နာမ်တို့၏ အကြောင်းတရားတို့ကို အတိတ် အနာဂတ် ပစ္စုပ္ပန် ကာလ (၃)ပါးလုံး၌ ဆက်လက် သိမ်းဆည်းရ၏။ လက္ခဏာ-ရသ-ပစ္စုပ္ပန်-ပဒဋ္ဌာန်နည်းအားဖြင့် ရုပ်-နာမ်-ကြောင်း-ကျိုး = သင်္ခါရတရားတို့ကို သိမ်းဆည်းရ၏။ ထိုသို့ သိမ်းဆည်းပြီးသောအခါ —

- ၁။ ယင်း ရုပ်-နာမ်-ကြောင်း-ကျိုး = သင်္ခါရတရားတို့၏ ဖြစ်မှု ပျက်မှုကို အာရုံယူ၍ အနိစ္စဟုလည်းကောင်း၊
- ၂။ ဖြစ်ခြင်း ပျက်ခြင်း ဒဏ်ချက်ဖြင့် အနှိပ်စက်ခံရမှုကို အာရုံယူ၍ ဒုက္ခဟုလည်းကောင်း၊
- ၃။ ယင်းသင်္ခါရတရားတို့၌ မပျက်စီးဘဲ အကျိတ်အခဲ အခိုင်အမာ အနှစ်သာရအားဖြင့် တည်နေသည့် အတ္တမရှိသည့် သဘောကို ယင်းသင်္ခါရတရားတို့၌ အတ္တ မဟုတ်သည့် သဘောကို အာရုံယူ၍ အနတ္တဟုလည်းကောင်း —

ဤသို့လျှင် လက္ခဏာရေး (၃)တန် တစ်လှည့်စီ တင်၍ တွင်တွင်ကြီး ဝိပဿနာရှုခဲ့သော် ထို ဝိပဿနာဉာဏ်များ အခိုက်၌လည်းကောင်း၊

- ၁။ ယင်းသင်္ခါရတရားတို့၏ ပျက်မှုသက်သက်ကို အာရုံယူ၍ ယင်းသင်္ခါရတရားတို့၏ ကုန်ကုန်သွားတတ်သော အနက်သဘောကို အာရုံယူ၍ အနိစ္စဟုလည်းကောင်း (အနိစ္စံ ခယဋ္ဌေန။)
- ၂။ ယင်းသင်္ခါရတရားတို့၏ ပြိုပြို ပျက်ပျက်နေသဖြင့် ကြောက်လန့်ဖွယ် ကောင်းသည့် အနက်သဘောကို အာရုံယူ၍ ဒုက္ခဟုလည်းကောင်း (ဒုက္ခံ ဘယဋ္ဌေန။)
- ၃။ ယင်းသင်္ခါရတရားတို့၏ ခိုင်မာသည့် အနှစ်သာရ အတ္တ မရှိမှုသဘော အတ္တ မဟုတ်သည့် သဘောကို အာရုံယူ၍ အနတ္တဟုလည်းကောင်း (အနတ္တာ အသာရကဋ္ဌေန။)

ဤသို့လျှင် လက္ခဏာရေး (၃)တန် တစ်လှည့်စီ တင်၍ တွင်တွင်ကြီး ဝိပဿနာရှုခဲ့သော် ထိုဝိပဿနာဉာဏ်များ အခိုက်၌လည်းကောင်း —

- ၁။ အတ္တ သုညတာသဘောတရား၊
- ၂။ အတ္တနိယ သုညတာသဘောတရား၊
- ၃။ နိစ္စဘာဝ သုညတာသဘောတရားတို့ ထင်ရှားလာမည် ဖြစ်ပေသည်။

ဤကား သုညတာ ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်းလမ်းစဉ် အကျဉ်းချုပ်တည်း။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၁-၂၄၂။)

သို့အတွက် လမ်းသုံးသွယ်ဟူသည် သမာဓိထူထောင်သည့် သမထပိုင်းတွင်သာ ကွဲပြားနေခြင်း ဖြစ်သည်။ ထိုသမာဓိကို အခြေပါဒက ပြု၍ ဝိပဿနာသို့ ကူးခဲ့သော် နာမရူပပရိစ္ဆေဒဉာဏ်ဟူသော ဒိဋ္ဌိဝိသုဒ္ဓိစခန်းမှ စ၍ နိဗ္ဗာန်သို့ သွားရာလမ်းကား တစ်လမ်းတည်းသာ တစ်ကြောင်းတည်းသာ ရှိသည်ဟု မှတ်ပါ။

ယင်းလမ်းသုံးသွယ်တို့တွင် ဤကျမ်း၌ကား သုညတ = ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်းလမ်းကိုသာ ဦးတည်၍ ဖော်ပြမည် ဖြစ်သည်။ ဝဏ္ဏကသိုဏ်းလမ်း၊ ပဋိကူလမနသိကာရလမ်းတို့ကို အလိုရှိပါက ပဉ္စမတွဲ - သမထကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်းတွင် ကြည့်ပါ။

ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျဉ်း - အကျယ်

ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျဉ်း နှလုံးသွင်းနည်းဖြင့်လည်း အရဟတ္တဖိုလ်ပေါက် ရှုပွားပုံကို မဟာသတိပဋ္ဌာန သုတ္တန် (မ-၁-၇၃။)တွင် ဟောကြားထားတော်မူ၏။ ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်းအကျယ် နှလုံးသွင်းနည်းဖြင့်လည်း အရဟတ္တ ဖိုလ်ပေါက် ရှုပွားပုံကို မဟာရာဟုလောဝါသသုတ္တန် ဓာတုဝိဘင်္ဂီသုတ္တန် စသည်တို့တွင် ဟောကြားထားတော် မူ၏။ ကိသုကောပမသုတ္တန် (သံ-၂-၃၉၆။)တွင် မဟာဘူတကမ္မဋ္ဌာနိက (= ဓာတုကမ္မဋ္ဌာနိက) ရဟန္တာ မထေရ် မြတ်ကြီးတစ်ပါး အကြောင်း လာရှိ၏။

တတိယော မဟာဘူတကမ္မဋ္ဌာနိကော စတ္တာရိ မဟာဘူတာနိ သင်္ခေပတော စ ဝိတ္တာရတော စ ပရိ- ဂ္ဂဟေတွာ အရဟတ္တံ ပတ္တော။ (သံ-ဋ္ဌ-၃-၉၈။)

= တတိယမြောက် ရဟန္တာ မထေရ်မြတ်ကြီးသည်ကား မဟာဘူတဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့ကို အကျဉ်းနည်း အားဖြင့်လည်းကောင်း၊ အကျယ်နည်းအားဖြင့်လည်းကောင်း သိမ်းဆည်း၍ ဝိပဿနာ ရှုပွား သုံးသပ်တော်မူ သဖြင့် အရဟတ္တဖိုလ်သို့ ဆိုက်ရောက်တော်မူသော မဟာဘူတကမ္မဋ္ဌာနိက မထေရ်မြတ်ကြီး ဖြစ်ပေသည်။ (သံ-ဋ္ဌ-၃-၉၈။)

ဤ လမ်းသုံးသွယ်တို့တွင်လည်း ဤကျမ်းတွင် ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျဉ်းနည်း အကျယ်နည်း နှစ်နည်း လုံးဖြင့် အရဟတ္တဖိုလ်ပေါက် ရှုပွားပုံကို ဆက်လက်၍ ဖော်ပြအပ်ပါသည်။

အသင်ယောဂီသူတော်ကောင်းသည် အထက်တွင် ရှင်းပြခဲ့သည့်အတိုင်း (၆)ဒွါရတို့ အတွင်း၌ တည်ရှိ သော ကြည်သော ရုပ်ကလာပ်၌ ဓာတ် (၄)ပါး၊ မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်၌ ဓာတ် (၄)ပါးကို ဉာဏ်ဖြင့် မြင်အောင် လွယ်လွယ်ကူကူ သိမ်းဆည်းနိုင် ပိုင်းခြားယူနိုင် ရှုပွားနိုင်သောအခါ (၃၂)ကောဋ္ဌာသသို့ ကူးနိုင်ပြီ ဖြစ်သည်။

ရှေးဦးစွာ ဆံပင်ကောဋ္ဌာသကို မြင်အောင် ကြည့်ပါ။ ထိုနောင် ယင်းဆံပင်၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မြင် အောင် စိုက်ရှုပါ။ (၆)ဒွါရ၌ တည်ရှိသော ကြည်သောကလာပ် မကြည်သောကလာပ်တို့၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို လွယ်လွယ်ကူကူ ရှု၍ ရနေသော ယောဂီသူတော်ကောင်းအဖို့ ဆံပင်၌ တည်ရှိသော ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မြင်အောင် စိုက်ရှုလိုက်သောအခါ လွယ်ကူနေမည်သာ ဖြစ်ပါသည်။ ထိုသို့ ဆံပင်၌ တည်ရှိသော ဓာတ် (၄)ပါး ကို စိုက်၍ ရှုလိုက်ပါက ရုပ်ကလာပ်အမှုန်များကို လွယ်လွယ်ကူကူပင် တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။ ထိုအခါ ကြည်သော ရုပ်ကလာပ်၌ ဓာတ် (၄)ပါး၊ မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်၌ ဓာတ် (၄)ပါးတို့ကို ဉာဏ်ဖြင့် မြင်အောင် ဆက်ရှုပါ။ ဤနည်းကို မှီ၍ ကျန်ကောဋ္ဌာသတို့၌လည်း ဆက်ရှုပါ။ အချို့ကောဋ္ဌာသတို့၌ ကြည်သောကလာပ် မကြည်သော ကလာပ် နှစ်မျိုး ရှိသော်လည်း အချို့ကောဋ္ဌာသတို့၌ မကြည်သောကလာပ် အမျိုးအစားများသာ ရှိပေသည်။ (၃၂)ကောဋ္ဌာသတို့၌ ကလာပ်တို့ဝယ် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို ရှုပွားမှု အောင်မြင်ပါက ဝါယောကောဋ္ဌာသ (၆)ပါး၊ တေဇောကောဋ္ဌာသ (၄)ပါးတို့၌လည်း ရုပ်ကလာပ်တို့ဝယ် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မြင်အောင် ဆက်ရှုပါ။ (အသေး စိတ် ရှုကွက်ကို ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းဇယားများဖြင့် ဖော်ပြထားပါသည်။)

ဥပါဒါရုပ်များ ထင်ရှားလာပုံ

ဣမေ စတ္တာရော မဟာဘူတေ ပရိဂ္ဂဏန္တဿ ဥပါဒါရူပံ ပါကဋ္ဌံ ဟောတိ။ မဟာဘူတံ နာမ ဥပါဒါရူပေန ပရိစ္ဆိန္တံ၊ ဥပါဒါရူပံ မဟာဘူတေန။ ယထာ အာတပေါ နာမ ဆာယာယ ပရိစ္ဆိန္နော၊ ဆာယာ အာတပေန။ ဧဝမေဝ မဟာဘူတံ ဥပါဒါရူပေန ပရိစ္ဆိန္တံ၊ ဥပါဒါရူပံ မဟာဘူတေန။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၁။)

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

မဟာဘူတံ ဥပါဒါရူပေန ပရိစ္ဆိန္တံ “နီလံ ပီတံ သုဂန္ဓံ ဒုဂ္ဂန္ဓံ”န္တိအာဒိနာ။ ဥပါဒါရူပံ မဟာဘူတေန တန္တိဿိတဿ တဿ တတော ဗဟိ အဘာဝါ။ ဆာယာတပါနံ အာတပပစ္စယဆာယုပ္ပါဒကဘာဝေါ အညမညပရိစ္ဆေဒကတာ။ (မူလဋီ-၂-၁၅၄။)

“နီလံ ပီတံ”န္တိအာဒိနာ သင်္ဃာဋေ နီလာဒိဝဝတ္ထာနံ တနိဿယတ္တာ မဟာဘူတေ ဥပါဒါယာတိ အာဟ “မဟာဘူတံ။ ပ။ ဒုဂ္ဂန္ဓန္တိအာဒိနာ”တိ။ ဥပါဒါရူပံ မဟာဘူတေန ပရိစ္ဆိန္တန္တိ ယောဇနာ။ တဿာတိ ဥပါဒါ- ရူပဿ။ တတောတိ မဟာဘူတတော။ ဆာယာယ အာတပပစ္စယဘာဝေါ အာတပေါ ပစ္စယော ဧတိဿာတိ၊ အာတပဿ ဆာယာယ ဥပ္ပါဒကဘာဝေါ ဆာယာတပါနံ အာတပပစ္စယဆာယုပ္ပါဒကဘာဝေါ။ တေန ဥပ္ပါ- ဒေတဗ္ဗဥပ္ပါဒကဘာဝေါ အညမညပရိစ္ဆေဒကတာတိ ဒေသေတိ။ (အနုဋီ-၂-၁၅၆။)

= ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု တစ်ခု အတွင်းဝယ် ဤဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့ကို သိမ်းဆည်းတတ်သော ဉာဏ်ဖြင့် ပိုင်းခြားယူတတ်သော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်၏ အသိဉာဏ်၌ ထိုကလာပ်တူ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကိုပင် မှီ၍ ဖြစ်ပေါ် လာရသော ဥပါဒါရုပ်သည် ထင်ရှားလာသည်သာ ဖြစ်၏။

မဟာဘူတဓာတ်ကြီး (၄)ပါး မည်သည်ကို ဥပါဒါရုပ်ဖြင့် ပိုင်းခြားအပ်၏။ ရုပ်ကလာပ်တစ်ခုသည် အညို ရောင်နှင့် ပေါင်းဆုံမိသော် ထိုရုပ်ကလာပ်ကို အညိုရောင် ရုပ်ကလာပ်ဟု ပိုင်းခြားမှတ်သားရ၏။ ရုပ်ကလာပ် တစ်ခုသည် အဝါရောင်နှင့် ပေါင်းဆုံမိသော် ထိုရုပ်ကလာပ်ကို အဝါရောင် ရုပ်ကလာပ်ဟု ပိုင်းခြားမှတ်သား ရ၏။ အလားတူပင် ကောင်းသော အနံ့နှင့် ပေါင်းဆုံမိသော် အနံ့ကောင်း၏ဟု၊ မကောင်းသော အနံ့နှင့် ပေါင်းဆုံမိသော် အနံ့မကောင်းဟု ဤသို့ စသည်ဖြင့် ပိုင်းခြား မှတ်သားမှုသည် ဖြစ်၏။ ထိုရုပ်ကလာပ် တစ်ခု တွင် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကား အမာခံ အထည်ဝတ္ထု ဖြစ်၏။ သို့အတွက် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့၏ ညိုမှု ဝါမှု အနံ့ ကောင်းမှု မကောင်းမှုသာ ဖြစ်၏။

အဝတ်နှင့် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးသည် တူညီ၏။ အဝတ်ကို မှီတွယ်၍ ဖြစ်ပေါ်လာရသော အညိုရောင် အဝါရောင် ကောင်းသောအနံ့ မကောင်းသောအနံ့ စသည်နှင့် ကလာပ်တစ်ခုအတွင်း၌ မဟာဘူတဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မှီတွယ်၍ ဖြစ်ပေါ်လာသော အဆင်း အနံ့ စသည့် ဥပါဒါရုပ်သည် တူညီ၏။ သို့အတွက် ရုပ်ကလာပ် တစ်ခုအတွင်း၌ တည်ရှိသော မဟာဘူတဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို “ညို၏ ဝါ၏ အနံ့ကောင်း၏ အနံ့မကောင်း” ဤသို့ စသည်ဖြင့် ယင်းကလာပ်တူ ဥပါဒါရုပ်ဖြင့် (= အဆင်း-အနံ့ စသည့် ဥပါဒါရုပ်က) ပိုင်းခြား မှတ်သား ပေး၏။ အလားတူပင် ဥပါဒါရုပ်ကို မဟာဘူတ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးဖြင့် ပိုင်းခြား မှတ်သားအပ်၏။ ထိုမဟာဘူတ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မှီတွယ်၍ ဖြစ်ပေါ်နေသော ထိုကလာပ်တူ ဥပါဒါရုပ်၏ ထိုကလာပ်တူ မဟာဘူတ ဓာတ် ကြီး (၄)ပါးမှ ပြင်ပ၌ မရှိသောကြောင့် ဖြစ်၏။

နေရောင်ခြည်တည်းဟူသော အကြောင်းကြောင့် မြေကြီးပေါ်တွင် အိမ်၏အရိပ် သစ်ပင်၏အရိပ် စသည် သည် ဖြစ်ပေါ်လာရ၏။ နေရောင်ခြည်ကြောင့် အရိပ်၏ ဖြစ်ပေါ်လာရမှုသည်ပင် အရိပ်နှင့် နေရောင်ခြည် တို့၏ တစ်ခုနှင့် တစ်ခု အချင်းချင်း ပိုင်းခြားမှုကို ပြုခြင်းပင် ဖြစ်၏။ နေသာနေသော (= နေပူနေသော) အချိန်တွင် မြေကြီး တစ်နေရာကို ကြည့်လိုက်က ဤကား နေရောင်ခြည်၊ ဤကား အရိပ်ဟု သိအောင် နေရောင်ခြည် မည်သည်ကို အရိပ်က ပိုင်းခြားအပ်သကဲ့သို့ အရိပ်ကို နေရောင်ခြည်ဖြင့် ပိုင်းခြားအပ်၏။ အလားတူပင် မဟာ ဘူတ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို ဥပါဒါရုပ်ဖြင့် ပိုင်းခြားအပ်၏။ ဥပါဒါရုပ်ကို မဟာဘူတ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးဖြင့် ပိုင်းခြားအပ်၏။ နေရောင်ခြည်နှင့် မဟာဘူတဓာတ်ကြီး (၄)ပါးသည် တူ၏။ နေရောင်ခြည်ကြောင့် ဖြစ်ပေါ် လာရသော သစ်ပင်ရိပ် အိမ်ရိပ် စသည်နှင့် ဥပါဒါရုပ်သည် တူ၏။

မဟာဘုတ်ကြောင့် ဥပါဒါရုပ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာရ၏။ ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု အတွင်း၌ တည်ရှိသော မဟာဘုတ် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မှီတွယ်၍ ယင်းရုပ်ကလာပ်ထဲတွင် အဆင်း အနံ့ အရသာ စသော ဥပါဒါရုပ်များ ဖြစ်ပေါ်လာရ၏။ ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု၏ အတွင်း၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို ဟုတ်တိုင်းမှန်စွာ သိရေးမှာ ယင်းရုပ်ကလာပ်ကို ဉာဏ်ဖြင့် မြင်တွေ့ပါမှ ယင်းရုပ်ကလာပ်တစ်ခု၏ အတွင်း၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို ဆက်၍ ရှုပွားနိုင်မည် သိနိုင်မည် ဖြစ်သည်။ ယင်းရုပ်ကလာပ်ကို ဉာဏ်ဖြင့် တွေ့မြင်ရေးမှာ ယင်းရုပ်ကလာပ်၏ အရောင်အဆင်း စသည်ကို မြင်ပါမှ ရုပ်ကလာပ်ကိုလည်း မြင်နိုင်မည် ဖြစ်သည်။ တစ်ဖန် ရုပ်ကလာပ်ဟူသည့် အမှုန်တို့ မည်သည် အဆင်း အနံ့ စသည် မပါဘဲ ဖြစ်နိုင်သည့် စွမ်းအား မရှိပေ။ ရုပ်ကလာပ်ဟူသည် (၈)မျိုး (၉)မျိုး (၁၀)မျိုး စသော ရုပ်သဘောတရားတို့၏ အပေါင်းအစုမျှသာ ဖြစ်၏။ ယင်း (၈)မျိုး (၉)မျိုး (၁၀)မျိုး စသော ရုပ်သဘောတရားတို့၏ အပေါင်းအစုကိုသာ ရုပ်ကလာပ်ဟု ခေါ်ခြင်း ဖြစ်၏။ သို့အတွက် ဘူတရုပ်သည်လည်း ဥပါဒါရုပ်နှင့်၊ ဥပါဒါရုပ်သည်လည်း ဘူတရုပ်နှင့် ကင်း၍ ဖြစ်နိုင်သည့် စွမ်းအားမရှိပေ။ “ကျွန်းကိုင်းမှီ၊ ကိုင်းကျွန်းမှီ” ဟူ၏သို့ အချင်းချင်း အပြန်အလှန် ကျေးဇူးပြုနေသော တရားများ ဖြစ်ကြ၏။ အချင်းချင်း အပြန်အလှန် ပိုင်းခြားပေးနေသော ပရမတ်သဘောတရားများ ဖြစ်ကြ၏။ ဖြစ်စေအပ်သောတရား၊ ဖြစ်စေတတ်သောတရား ဖြစ်မှုသည် အချင်းချင်း ပိုင်းခြားတတ်သော သဘောတရားဖြစ်၏။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၄၁။ မူလဋီ-၂-၁၅၄။ အနုဋီ-၂-၁၅၆။) ဖြစ်စေအပ်သောတရား မရှိက ဖြစ်စေတတ်သော တရားလည်း မရှိနိုင်၊ ဖြစ်စေတတ်သော တရားမရှိကလည်း ဖြစ်စေအပ်သောတရားလည်း မရှိနိုင် ဟူလိုသည်။

ဥပါဒါရုပ်များကို ရှုပွားသိမ်းဆည်းပုံ

ဝဏ္ဏ = အရောင်အဆင်း — မျက်စိ-နား-နှာ-လျှာ-ကိုယ်-နှလုံး ဟူသော (၆)ဒွါရ၌ တည်ရှိကြသော ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၊ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို ရှု၍ ကျေကျေနပ်နပ်ကြီး အောင်မြင်မှု ရရှိပါက ဥပါဒါရုပ်များကို ဆက်လက်၍ ရှုပွားသိမ်းဆည်းပါ။ ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ ဝဏ္ဏ ခေါ် အရောင်အဆင်းသည် ရှိမြဲဖြစ်၏။ ဤအချိန်မျိုးတွင် ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် ရုပ်ကလာပ်ကို တွေ့မြင်သည်နှင့်အမျှ ရုပ်ကလာပ်တို့၏ အရောင်အဆင်းကိုလည်း တွေ့ရှိနေမည် ဖြစ်သည်။ ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု တစ်ခုတွင် အရောင် ကိုယ်စီ ရှိနေသဖြင့် ရုပ်ကလာပ်မျိုးစုံတို့၌ အရောင်မျိုးစုံကို တွေ့ရှိနေမည် ဖြစ်သည်။ (၆)ဒွါရလုံး၌ ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၊ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တို့၌ လှည့်၍ ရှုပါ။

ဂန္ဓ = အနံ့ — ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ အနံ့ ရှိပေသည်။ သုဂန္ဓ = ကောင်းသော အနံ့လည်း ရှိမည်၊ ဒုဂန္ဓ = မကောင်းသော အနံ့လည်း ရှိမည်။ ထိုအနံ့ကို ဆက်၍ ရှုကြည့်ပါ။ ထိုသို့ အနံ့ကို ရှုရာ၌ မသဲမကွဲ ဖြစ်နေပါက နှာခေါင်းတွင် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို စိုက်၍ ရှုပါ။ သမာဓိ၏ စွမ်းအင်သည် ထက်မြက် စူးရှလာသောအခါ နှာခေါင်းအတွင်းဝယ် ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်ပေါင်းများစွာကို တွေ့ရှိမည် ဖြစ်သည်။ (၆)ဒွါရ၌ တည်ရှိကြသော ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို ဉာဏ်ဖြင့် ပိုင်းခြား ယူနိုင်သော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် အိမ်ရှင် ဘဝင် စိတ်ဟူသော ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်ကိုလည်း တွေ့ရှိနေမည်သာ ဖြစ်သည်။ ယင်း ယာနပသာဒ = နှာခေါင်းအကြည်ဓာတ်နှင့် ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ် နှစ်ခုကို ပူးတွဲ၍ သိမ်းဆည်းပါ။ အသိဉာဏ်တွင် ပြိုင်တူ ထင်အောင် ရှုပါ။ ဂန္ဓာရုံ = အနံ့မှာ ယာနဝိညေယျ = ယာနဝိညာဏ်စိတ်ဖြင့် သိအပ်သောတရား၊ မနောဝိညေယျ = မနောဝိညာဏ်စိတ်ဖြင့် သိအပ်သောတရား ဖြစ်၍ ထိုယာနဝိညာဏ်စိတ်၏ မှီ၍ ဖြစ်ရာ နှာခေါင်းအကြည်ဓာတ်ကိုလည်းကောင်း၊ မနောဝိညာဏ်စိတ်၏ စွဲမှီ၍ ဖြစ်ရာ ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်ကိုလည်းကောင်း ပြိုင်တူ ထင်အောင် ပူးတွဲ သိမ်းဆည်းရခြင်း ဖြစ်သည်။ သတ္တဝါတို့သည် ယေဘုယျအားဖြင့် ယာနဝိညာဏ်နှင့် တကွ

သော ယာနဒွါရိကဝီထိ စိတ်စေတသိက်၊ အနံ ဂန္ဓာရုံကို ဆက်လက်၍ အာရုံယူတတ်သည့် မနောဒွါရိကဝီထိ စိတ်စေတသိက်တို့ဖြင့် အနံ ဂန္ဓာရုံ၏ အရသာကို ခံစားနေကျ ဖြစ်ကြ၏။ ယင်းဝီထိစိတ်တို့မှာလည်း ယာန အကြည်ဓာတ်နှင့် ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်တို့ကို အစွဲပြု၍ ဖြစ်ပေါ်လာကြရ၏။ သို့အတွက် ယင်းအကြည်ဓာတ် နှစ်ခုကို ပူးတွဲသိမ်းဆည်း၍ အနံကို အာရုံယူလျက် ရှုပွားခြင်း ဖြစ်သည်။ ယင်း ဝီထိစိတ်တို့က ယင်းအနံကို ပုံစံမှန် သိကြမည် ဖြစ်သည်။

ယင်းအကြည်ဓာတ် နှစ်မျိုးလုံးသည် အသိဉာဏ်၌ ပြိုင်တူထင်နေသောအခါ မိမိ ရှုပွားသိမ်းဆည်းလို သော ရုပ်ကလာပ်အများစု၏ သို့မဟုတ် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု၏ အနံကို လှမ်းအာရုံ ယူကြည့်ပါ။ မျက်စိ၌ ရှိသော ရုပ်ကလာပ်အများစု၏ သို့မဟုတ် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု၏ အနံကို ရှုလိုက ထိုရုပ်ကလာပ်၏ အနံကို လှမ်းအာရုံ ယူကြည့်ပါ။ ထင်ရှားစွာ သိရှိလာနိုင်ပါသည်။ အကယ်၍ ထိုသို့ ရှု၍မှ အနံကို အောင်မြင်စွာ ရှု၍မရ ဖြစ်ခဲ့သော် ထို မိမိရှုလိုသော ရုပ်ကလာပ်ဝယ် ပါဝင်တည်ရှိနေသော ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကိုသာ ထပ်ကာထပ်ကာ ရှုနေပါ။ ဧကတ္တနည်းအရ ပြောခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ မိမိ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို စိုက်၍ ရှုလိုက်သော ကလာပ်သည် ပျက်သွား ခဲ့သော် အမျိုးအစားတူ နောက်ကလာပ်တစ်ခု၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို မြင်အောင် ဆက်၍ ကြိမ်ဖန်များစွာ ထပ် ကာ ထပ်ကာ ရှုရန်သာ ဆိုလိုရင်း ဖြစ်ပါသည်။ ထိုသို့ ရှုသဖြင့် အသိဉာဏ်ဝယ် ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးသည် အလွန် ထင်ရှားလာသောအခါ ယင်းဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကိုပင် မှီတွယ်၍ ဖြစ်ပေါ်လာရသော ဥပါဒါရုပ် တစ်မျိုး ဖြစ်သည့် အနံကို တစ်ဖန် အာရုံယူကြည့်ပါက ထင်ရှားစွာ တွေ့ရှိနိုင်ပေသည်။ (၆)ဒွါရလုံး၌ တည်ရှိသော ကြည်သော ရုပ်ကလာပ် မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ပုံစံတူ ရှုကြည့်ပါ။ ကြိမ်ဖန်များစွာ ထပ်ကာထပ်ကာ ရှု၍ အောင်မြင်မှု ရရှိလာသောအခါ ယာနဝိညာဏ်၏ အကူအညီ မပါဘဲ မနောဝိညာဏ် အမည်ရသော ဝိပဿနာ မနောဒွါရိက ဇောဝီထိ စိတ်အစဉ် သက်သက်ဖြင့်လည်း အနံကို ရှုရမည်သာ ဖြစ်သည်။ (သာဓကများကို နာမ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း တွင် ကြည့်ပါ။)

ရသ = အရသာ — ရုပ်ကလာပ်တို့၏ အနံကို ရှုပြီးပါက အရသာကို ဆက်ရှုပါ။ ရုပ်ကလာပ်တိုင်း ရုပ်ကလာပ်တိုင်းဝယ် ချို-ချဉ်-ငံ-စပ်-ဖန်-ခါး ဟူသော အရသာ (၆)မျိုးတို့တွင် တစ်မျိုးမျိုးသည် ရှိမြဲ ဓမ္မတာ ဖြစ်၏။ ရှေးဦးစွာ မနောဒွါရိက ဇောဝီထိစိတ်ဖြင့်ပင် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု၏ အရသာကို အာရုံယူ၍ သိမ်းဆည်း ကြည့်ပါ။ အောင်မြင်မှု မရသော် - လျှာ၌ ဇိဝှါအကြည်ဓာတ် (= လျှာအကြည်ဓာတ်)များကို ထင်ထင်ရှားရှား ဉာဏ်ဖြင့် တွေ့မြင်အောင် လျှာ၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို စိုက်ရှုလျက် သမာဓိ ထူထောင်ပါ။ လျှာအကြည် ဓာတ်များသည် အသိဉာဏ်ဝယ် အလွန်ထင်ရှားလာသောအခါ လျှာအကြည်ဓာတ်နှင့် ဘဝင်မနောအကြည် ဓာတ် နှစ်မျိုးကို ပြိုင်တူ ဉာဏ်၌ ထင်လာအောင် ပူးတွဲသိမ်းဆည်းပါ။ ရသာရုံ = အရသာမှာလည်း ဇိဝှါဝိညေယျ = ဇိဝှါဝိညာဏ်ဖြင့် သိနိုင်သောတရား၊ မနောဝိညေယျ = မနောဝိညာဏ်ဖြင့် သိနိုင်သောတရား ဖြစ်သောကြောင့် ယင်းဝိညာဏ်တို့၏ စွဲ၍ မှီဖြစ်ရာဖြစ်သော အကြည်ဓာတ်များကို ပူးတွဲ သိမ်းဆည်းရခြင်း ဖြစ်သည်။ ယင်း ဝိညာဏ်တို့ကား ဇိဝှါဒွါရိကဝီထိနှင့် အရသာကို ဆက်လက် အာရုံယူသည့် မနောဒွါရိကဝီထိ စိတ်စေတသိက် တို့ ဖြစ်ကြ၏။ ဇိဝှါဝိညာဏ်သည် ဇိဝှါအကြည်ဓာတ်ကို မှီဖြစ်၍ ကျန် မနောဝိညာဏ်စိတ်တို့ကား ဘဝင်မနော အကြည်ဓာတ်ကို အစွဲပြု၍ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီ၍ ဖြစ်ကြ၏။ သို့အတွက် ယင်းအကြည်ဓာတ် နှစ်မျိုးကို အသိ ဉာဏ်၌ ပြိုင်တူထင်လာအောင် ပူးတွဲသိမ်းဆည်းလျက် မိမိ ရှုပွားလိုသော ဇိဝှါဒွါရ (= လျှာ) ၌ ငြိကပ်နေသော တံတွေး၏ အရသာကို လှမ်း၍ အာရုံယူကြည့်ပါက ယင်းရသာရုံကို ထင်ထင်ရှားရှား သိရှိနိုင်မည် ဖြစ်သည်။ ထိုအခါတွင် (၆)ဒွါရလုံး၌ ကြည်သည့် ကလာပ် မကြည်သည့် ကလာပ်တို့၌ လှည့်၍ ရှုပါ။

ဘာဝနာအရှိန်အဝါ အားကောင်းလာသောအခါ၌ကား ဤ ဝဏ္ဏ-ဂန္ဓ-ရသတို့မှာ ဝိပဿနာ မနောဒွါရိက ဇောဝီထိဟူသော မနောဝိညာဏ်သက်သက်ဖြင့်လည်း သိနိုင်သော တရားများ ဖြစ်ကြသည်။ **[သဗ္ဗေပိ ပနေသ ပဘောဒေါ မနောဒွါရိကဇောနေယောဝ လဟ္ပတိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၃၈၈။)]** သို့အတွက် ဘာဝနာအရှိန် အားမကောင်းခင်သာ ဃာနဝိညာဏ် ဇိဝှိဝိညာဏ်တို့၏ အကူအညီကို ယူ၍ ဂန္ဓာရုံ ရသာရုံတို့ကို လျင်လျင် မြန်မြန် သဘောပေါက်လာနိုင်ရန် ထင်ထင်ရှားရှား သိနိုင်ရန် အတွက်သာ ရည်ရွယ်၍ ထိုသို့ ရှုခြင်းဖြစ်သည် ဟု မှတ်ပါ။ အောင်မြင်မှု မရရှိပါက ရုပ်ကလာပ်တို့ဝယ် တည်ရှိသော ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကိုသာ ကြိမ်ဖန်များစွာ ရှုနေပါ။ ဥပါဒါရုပ်တို့တွင် အကျုံးဝင်သော ရသာရုံသည်လည်း တစ်စတစ်စ ထင်ရှားလာမည်သာ ဖြစ်ပါသည်။

ဩဇာ = အဆီအစေး-အနှစ်ဩဇာ — ဤဩဇာကား မနောဝိညာဏ်ဖြင့်သာ သိနိုင်သည့် မနော ဝိညေယျတရား ဖြစ်၏။ ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်တို့ အရှုရခက်သော ရုပ်တစ်မျိုး ဖြစ်၏။ ရုပ်ပိုင်းဆိုင်ရာ ရှုကွက်တွင် ဩဇာ-ဇီဝိတ-ဘာဝရုပ် ဤရုပ် (၃)မျိုးကား ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်အများစု၌ ရှုရသည်မှာ ခက်ခဲ၍ သဘော ပေါက်နိုင်ခဲ့သော ရုပ်တရားများ ဖြစ်ကြ၏။

ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၌ အရသာတိုင်အောင် ရုပ်သဘောတရား (၇)မျိုး၊ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၌ အလားတူပင် ရုပ်သဘောတရား (၇)မျိုးတို့ကို (၆)ဒွါရလုံး၌ ရှု၍ အောင်မြင်မှု ရရှိပါက ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ တည်ရှိနေသော အဆီအစေး-အနှစ်ဩဇာကို ဆက်လက်၍ ရှုကြည့်ပါ။ ကမ္မဇဩဇာ စိတ္တဇဩဇာ ဥတုဇဩဇာ အာဟာရဇဩဇာဟု ဩဇာ (၄)မျိုး ရှိသည်။ သို့သော် ယခုရှုနေဆဲ ဤအချိန်ပိုင်းတွင်ကား ကြည်သည့် ကလာပ် ၌ ပါဝင်တည်ရှိနေသော ဩဇာ၊ မကြည်သည့် ကလာပ်၌ ပါဝင်တည်ရှိနေသော ဩဇာဟု ဤနှစ်မျိုးလောက် ကိုသာ (၆)ဒွါရတို့တွင် ဒွါရတစ်ခု တစ်ခု၌ ခွဲခြား၍ ရှုနှင့်ပါဦး။ နောက်ပိုင်းတွင်ကား ကမ္မဇ-စိတ္တဇ-ဥတုဇ-အာဟာရဇ ဩဇာ (၄)မျိုးတို့ကို ထပ်မံ၍ ခွဲခြား စိတ်ဖြာလျက် ရှုပွားရဦးမည်သာ ဖြစ်သည်။

ရုပ်ကလာပ် တစ်ခု၏ အတွင်းမှာသာ စိုက်၍ ရှုကြည့်ပါ။ အဆီအစေး အနှစ်ဩဇာဓာတ်ကို တွေ့ရှိနိုင် ပါသည်။ အချို့သော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်တို့၏ အသိဉာဏ်ဝယ် ရေပေါ်တွင် အဆီဝေနေသကဲ့သို့ ရုပ်ကလာပ် တစ်ခု အတွင်း၌ အဆီအစေးကို သဘောပေါက်တတ်၏။ အချို့ကား ကြက်ဥအလယ်တွင် တည်ရှိနေသော အနှစ်ကဲ့သို့ ရုပ်ကလာပ်၏ အလယ်၌ တည်ရှိနေသော အနှစ်ဝတ်ဆံ တစ်ခုကဲ့သို့ ဉာဏ်တွင် ထင်လာတတ်၏။ ယင်း အဆီအစေး အနှစ်ကို တွေ့သောအခါ ဩဇာဓာတ် ဟုတ်၏ မဟုတ်၏ဟု သိရှိနိုင်ရန် အမှတ်အသား တစ်ခုကား ယင်းအဆီအစေး အနှစ်မှ ရုပ်ကလာပ်အမှုန် အသစ်အသစ်များ ပွားထွက်လာခြင်းပင် ဖြစ်သည်။ ပွားလာသော အမှုန်ကလာပ်တို့မှာ ဩဇာ မဟုတ်သော်လည်း (ဩဇာ ပါဝင်သော ရုပ်ကလာပ်သာ ဖြစ်သော် လည်း) ထိုကလာပ်အမှုန်များကို ဖြစ်ပေါ်စေသော အဆီအစေး အနှစ်ကား ဩဇာပင် ဖြစ်သည်။ (ယင်းဩဇာမှ ရုပ်ကလာပ်များ အထပ်ထပ် ပွားလာပုံကို နောက်တွင် တွေ့ရလတ္တံ့။)

ဤ ပထဝီ-အာပေါ-တေဇော-ဝါယော-ဝဏ္ဏ-ဂန္ဓ-ရသ-ဩဇာတို့ကား (၆)ဒွါရလုံးဝယ် ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၊ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ အမြဲတမ်း ပါဝင် တည်ရှိနေသော ရုပ်သဘောတရား (၈)မျိုး ဖြစ်၏။ တစ်ခုစီတစ်ခုစီ ခွဲ၍ မရကောင်းသော-ခွဲ၍ မဖြစ်နိုင်သောကြောင့် အဝိနိဗ္ဗောဂရုပ်ဟု ခေါ်၏။ အနည်း ဆုံး ပမာဏအားဖြင့် ဤရုပ်သဘောတရား (၈)မျိုးတို့ ပေါင်းစပ်ပါမှ ရုပ်ကလာပ် တစ်ခု ဖြစ်ပေါ်လာနိုင်၏။ သို့သော် ယင်းရုပ်သဘောတရား (၈)မျိုးတို့ကား တစ်ခုစီ ခွဲ၍ မဖြစ်ကြသော်လည်း ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်၏ အသိ ဉာဏ်မှာမူ ယင်း (၈)မျိုးတို့၏ သဘာဝလက္ခဏာ အသီးအသီးကို ကွဲကွဲပြားပြား သိလျက်ပင် ရှိသည်။ ရုပ်နာမ် တို့၏ ဓမ္မတာအတိုင်း အုပ်စုအလိုက် ကလာပ်အလိုက် အတူတွဲ၍ ဖြစ်ကြသော်လည်း သဘာဝလက္ခဏာ အသီး

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

အသီးကား ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်၏ ဉာဏ်ဝယ် ကွဲပြားလျက်ပင် ရှိ၏။ ကွဲပြားအောင်လည်း ရှုရမည်သာ ဖြစ်သည်။ ကျေကျေနပ်နပ် ကွဲကွဲပြားပြား သိအောင် ရှုပွား သိမ်းဆည်းရာဝယ် အားမရ ဖြစ်နေပါက အာနာပါနဖြင့် စတုတ္ထဈာန်သမာဓိသို့ ဆိုက်သည်တိုင်အောင် တစ်ဖန်ပြန်၍ သမာဓိကို ထူထောင်ပါ။ လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင် များ ပြီးပြီး ပြက်ပြက် တလက်လက် တောက်ပလာသောအခါ ယင်းရုပ်သဘောတရား (၈)မျိုးကို ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ် မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တို့၌ တစ်ဖန်ပြန်၍ ရှုကြည့်ပါ။ အောင်မြင်မှု ရရှိမည်သာ ဖြစ်ပါသည်။

ဇီဝိတ = ရုပ်သက်စောင့်ဓာတ် — ဇီဝိတကို ရှုလိုက ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု၌ ရှေးဦးစွာ ပထဝီမှ သြဇာသို့ တိုင်အောင်သော (၈)မျိုးသော ရုပ်သဘောတရားတို့ကို ရှုပါ။ ယင်း ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၌ ကြည်နေသော သဘောတရား တစ်ခုကို ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် မြင်ပြီးသာ ဖြစ်၏။ ယခင် (၈)မျိုးသော ရုပ်သဘောတရားများနှင့် ကြည်နေသည့် သဘောတရားတစ်ခုကို ပေါင်းသော် ရုပ်သဘောတရား (၉)မျိုးကို ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် ဉာဏ်ဖြင့် တွေ့မြင်ပြီး ဖြစ်၏။ ကျန် ရုပ်သဘောတရား တစ်ခုမှာ ဇီဝိတပင် ဖြစ်၏။ ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ယင်းသဘောတရား (၁၀)မျိုးသာ အမြဲတမ်း တည်ရှိနေသောကြောင့် ဖြစ်၏။ ပထဝီ-အာပေါ-တေဇော-ဝါယော-ဝဏ္ဏ-ဂန္ဓ-ရသ-သြဇာ-ဇီဝိတ-ပဿဒ ဟု ရုပ်သဘောတရား (၁၀)မျိုးတို့တည်း။

ဇီဝိတကို အသက်ဟုလည်း ခေါ်ဆို၏။ ဇီဝိတဟူသည် အသက်ရှင်နေသော သဘာဝတစ်ခု ဖြစ်၏။ ကြည်နေသည့် ကမ္မဇရုပ်ကလာပ် တစ်ခု အတွင်းဝယ် သေချာစွာ စိုက်၍ ရှုကြည့်နေသောအခါ လှုပ်ရှားမှု ရှိ၍ အသက်ဝင်နေသော သဘာဝတစ်ခုကို ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်တို့သည် များသောအားဖြင့် အသိအမှတ် ပြုမိတတ်ကြ၏။ ယင်းအသက်ရှင်နေသော အသက်ဝင်နေသော သဘောတရားသည် မိမိမှ ကြွင်းကျန်သော ကလာပ်တူ (၉)မျိုးသော ကမ္မဇရုပ်တို့ကိုလည်း စောင့်ရှောက်ပေးခြင်း သဘောလက္ခဏာ ရှိ၏။ ကလာပ်တူ ကမ္မဇရုပ်တို့ကို ဥပါဒ်မှသည် ဘင်သို့ တိုင်အောင် (= ဖြစ်စမှ ပျက်သည်အထိ) တည်အောင် ထားတတ်သော သဘောတရား ဖြစ်၏။

ဇီဝိတသည် ကမ္မဇရုပ်ကလာပ်များ၌သာ ပါဝင်လျက် ရှိ၏။ ကမ္မဇရုပ်များကား အတိတ်က ကံကြောင့် သာလျှင် ဖြစ်ပေါ်လာရသော ရုပ်တရားများဖြစ်ကြသဖြင့် ကံဟူသော မိခင်နှင့် သားသွီးဖြစ်ကြသော ကမ္မဇရုပ်တို့ကား ဘဝခြားလျက် ဝေးကွာနေကြ၏။ ကမ္မဇရုပ်များကား မိခင်နှင့် ဝေးကွာနေသော သို့မဟုတ် မိဘမဲ့သော ကလေးသူငယ်များနှင့် တူကြ၏။ မိဘမဲ့သော မိဘမရှိသော ကလေးသူငယ် တစ်ဦးကို အသက်ရှင်ရေးအတွက် ဘေးက ပုဂ္ဂိုလ်တစ်ဦးဦးက ဝင်ရောက်၍ စောင့်ရှောက်ပေးရသကဲ့သို့ အလားတူပင် မိခင်ကံနှင့် ဝေးကွာနေကြသော သားသွီးနှင့် တူကြသည့် ကမ္မဇရုပ်တို့ကို ဖြစ်ပြီးနောက် မပျက်မီအတွင်း အသက်ရှင်ရေးအတွက် သက်တမ်းစေ့ နေနိုင်ရေးအတွက် ဇီဝိတက ဝင်ရောက်၍ စောင့်ရှောက်ပေးရခြင်း ဖြစ်၏။ သို့အတွက် ဇီဝိတမှာ ကလာပ်တူ ကမ္မဇရုပ်တို့ကို စောင့်ရှောက်ပေးတတ်သော အစောင့်ဓာတ်လည်း ဖြစ်၏။ ဇီဝိတကို ရှုသော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် ယင်းသို့ အသက်ရှင်နေသည့်သဘော စောင့်နေသည့် သဘောကို ဉာဏ်ဖြင့် မြင်အောင် ရှုရမည် ဖြစ်သည်။

ကြည်နေသော ရုပ်ကလာပ်များကား ကမ္မဇရုပ် ဧကန် ဖြစ်ကြသဖြင့် ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ ဇီဝိတရုပ် အမြဲတမ်း ပါရှိ၍ ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၌ ဇီဝိတကို ရှေးဦးစွာ ရှာဖွေရှုခြင်း ဖြစ်သည်။ ဇီဝိတကို ရှုရာ၌ မထင်မရှား ဝိုးတိုးဝါးတား ဖြစ်နေပါက အာနာပါနဖြင့် စတုတ္ထဈာန်သမာဓိသို့ ဆိုက်အောင် သမာဓိကို တစ်ဖန်ပြန်၍ ထူထောင်ပါ။ လင်းရောင်ခြည် စွမ်းအင်များ အလွန်ထက်မြက် စူးရှလာသောအခါ ဇီဝိတကို တစ်ဖန်ပြန်၍ ရှုကြည့်ပါ။ ရုပ်ကလာပ်၏ အတွင်း၌သာ စိုက်၍ ရှုကြည့်ပါ။ ရုပ်ကလာပ်၏ ပြင်ဘက်၌ မရှု

ပါနှင့် မရှုပါနှင့်။ အသက်ဝင်နေသည့်သဘော ကလာပ်တူ ကမ္မဇရုပ်တို့ကို စောင့်နေသည့် သဘောတို့ကို ဉာဏ်ဖြင့် တွေ့မြင်ပါက ရုပ်ဇီဝိတကို ရှု၍ မြင်ပြီ ဖြစ်သည်။

အထူးသတိပြုရန်မှာ ဇီဝိတသည် ကလာပ်တူ ကမ္မဇရုပ်တို့ကိုသာ စောင့်ရှောက်သည်။ ကလာပ် ကွဲပြားနေသည့် ကမ္မဇရုပ်တို့ကို မစောင့်ရှောက်နိုင်ဟု မှတ်ပါ။ တစ်ဖန် ဇီဝိတသည်လည်း ကံကြောင့် ဖြစ်သည့် ကမ္မဇရုပ်ပင် ဖြစ်ရကား ယင်းဇီဝိတကို မည်သည့်တရားက စောင့်ရှောက်ပေးပါသလဲဟု မေးရန် ရှိ၏။ ဇီဝိတသည် မိမိနှင့် အတူဖြစ်သည့် ကလာပ်တူ ကမ္မဇရုပ်တို့ကို စောင့်ရှောက်ခြင်းဖြင့် မိမိ ဇီဝိတကိုပါ စောင့်ရှောက်ခြင်း ကိစ္စလည်း ပြီးစီးသွား၏။ အထက်အရာရှိကြီး တစ်ဦးအား စောင့်ရှောက်ပေးရသော သက်တော်စောင့်သည် အထက်အရာရှိကြီးကို စောင့်ရှောက်ခြင်းဖြင့် မိမိ ကိုယ်ကို စောင့်ရှောက်ခြင်း ကိစ္စလည်း ပြီးစီးသွားသကဲ့သို့ မှတ်ပါ။ ဇီဝိတသည် အတူဖြစ်သော ကမ္မဇရုပ်တို့ကို စောင့်ရှောက်သော်လည်း ထိုအတူဖြစ်သော ကမ္မဇရုပ်များ ပျက်သွားသောအခါ စောင့်ရှောက်မှုကိစ္စလည်း ပြီးစီးသွားသဖြင့် မိမိပါ အတူရော၍ ပျက်သွား၏။ အရာရှိကြီးများ စည်းဝေးနေသော အစည်းအဝေး တစ်ခုကို စောင့်ရှောက်ပေးနေရသော အစောင့်များသည် အစည်းအဝေး ပြီးစီးသွားပါက စောင့်ရှောက်မှု တာဝန်ဝတ္တရားလည်း ကုန်ဆုံးသွားသကဲ့သို့ မှတ်ပါ။ ဇီဝိတကို ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု အတွင်း၌ သဘောပေါက်ပါက ဉာဏ်ဖြင့် တွေ့မြင်ပါက (၆)ဒွါရ၌ ရှိကြသော ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ လှည့်လည်၍ ရှုကြည့်ပါ။ အောင်မြင်မှု ရခဲ့သော် မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်များ အတွင်း၌လည်း ဇီဝိတကို ဆက်လက်၍ ရှာဖွေကြည့်ပါ။ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်အချို့၌ ဇီဝိတပါ၍ စိတ္တဇ-ဥတုဇ-အာဟာရဇတို့ကဲ့သို့သော မကြည်သည့် အချို့ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ဇီဝိတ မရှိပေ။ ဇီဝိတပါဝင်သော မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်တို့မှာ တစ်ကိုယ်လုံး၌ အနံ့အပြား တည်ရှိကြသော ဇီဝိတလျှင် (၉)ခုမြောက်ရှိသော ဇီဝိတနဝက ကလာပ်များ ဘာဝရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ဘာဝဒသကကလာပ်များနှင့် ဟဒယဒသကကလာပ်များ ဖြစ်ကြ၏။

ဘာဝရုပ် — အမျိုးသားယောဂီ၌ အမျိုးသားဟု သိလောက်သော အမှတ်အသား = အမျိုးသားဖြစ်ကြောင်း ဘာဝရုပ် ရှိ၏။ အမျိုးသမီးယောဂီ၌ အမျိုးသမီးဟု သိလောက်သော အမှတ်အသား = အမျိုးသမီးဖြစ်ကြောင်း ဘာဝရုပ် ရှိ၏။ ပုရိသဘာဝရုပ် ဣတ္ထိဘာဝရုပ်ဟု အသီးအသီး ခေါ်ဆို၏။ ဥဘတောဗျည်းဟူသည့် လိင် နှစ်မျိုး ရှိသော သတ္တဝါများကိုကား ခြွင်းချက်ထားရမည် ဖြစ်သည်။ သို့သော် ထိုဥဘတောဗျည်းတို့၌လည်း တစ်ခုသော အချိန်ကာလအခိုက်ဝယ် ဘာဝရုပ် တစ်မျိုးစီသာ (အလှည့်ကျ) ကံအားလျော်စွာ ရှိနိုင်ပေသည်။

(အဘိ-ဋ္ဌ-၁-၃၅၉။)

ဟဒယဒသကကလာပ်, ဘာဝဒသကကလာပ်, ဇီဝိတနဝကကလာပ်, စိတ္တဇအဋ္ဌကလာပ်, ဥတုဇအဋ္ဌကလာပ်, အာဟာရဇအဋ္ဌကလာပ်တို့ကား မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်များ ဖြစ်ကြ၏။ ပဿာဒ ခေါ်သည့် အကြည် ရုပ်များသည် ယင်း ရုပ်ကလာပ်တို့၌ မပါဝင်ခြင်းကြောင့် ယင်းရုပ်ကလာပ်တို့သည် မကြည်ကြခြင်း ဖြစ်၏။

ဘာဝရုပ် ပါဝင်သော ဘာဝဒသကကလာပ်များ (= ရုပ်သဘောတရားများ) သည်လည်း ကံကြောင့်ပင် ဖြစ်ကြသော်လည်း မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစားများတွင် ပါဝင်နေ၏။ သို့အတွက် ဘာဝရုပ်ကို ရှုပွားသိမ်းဆည်းလိုသော အသင်ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သူမြတ်သည် မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်အုပ်စုတို့၌ ဇီဝိတရုပ်ကို ရှေးဦးစွာ ရှာဖွေကြည့်ပါ။ ဇီဝိတရုပ် မရှိခဲ့သော် ဘာဝရုပ် မရှိနိုင်သောကြောင့် ဖြစ်၏။ သို့သော် ဇီဝိတရုပ် ပါဝင်တိုင်းလည်း ဘာဝရုပ်ရှိသည်ကား မဟုတ်ပါ။ ဇီဝိတလျှင် (၉)ခုမြောက်ရှိသော ဇီဝိတနဝကကလာပ်ရုပ်များလည်း ရှိကြသောကြောင့် ဖြစ်၏။ သို့သော် ဇီဝိတ မရှိသည့် မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တို့၌ကား ဘာဝရုပ်လည်း မရှိသည်သာ ဖြစ်၏။ ဘာဝရုပ်ပါဝင်သည့် ဘာဝဒသကကလာပ်ရုပ်များသည် ကမ္မဇရုပ် ဧကန် ဖြစ်ကြ

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

သောကြောင့် ဖြစ်၏။ သို့အတွက် မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်များ၌ ဇီဝိတတိုင်အောင် (၉)မျိုးသော ရုပ်သဘောတရားများကို ရှု၍ ရသော်လည်း ဘာဝရုပ်ကိုကား တွေ့ချင်လည်း တွေ့မည်၊ မတွေ့သော်လည်း ရှိနိုင်သည်။ ဘာဝရုပ်ပါဝင်သော ရုပ်ကလာပ်မှာ ဘာဝဒသကကလာပ်ဖြစ်၍ ဘာဝရုပ် မပါသော ဇီဝိတရုပ် ရှိသော ရုပ်ကလာပ်မှာ ဇီဝိတနဝက ကလာပ်သော်လည်း ဖြစ်မည်၊ ဟဒယဒသက ကလာပ်သော်လည်း ဖြစ်မည်။

ပုရိသဘာဝရုပ်ကား - ယောက်ျားဖြစ်ကြောင်း အမှတ်နိမိတ်တည်း။ ဤသူကား ယောက်ျားဟု သိကြောင်း အမှတ်အသား ဖြစ်သည်။ ဤအမှတ်အသား သဘောတရားကြောင့် ယောက်ျားဖြစ်လာရသည်ဟု သဘောပေါက်အောင် ရှုပါ။ ပုရိသဘာဝရုပ်ကို ရှုရာ၌ ကျားကျားယားယား ယောက်ျားအမူအရာ သဘောများကို ဤဘာဝရုပ်က ဖြစ်စေပုံကို များသောအားဖြင့် သဘောပေါက်လာတတ်၏။ ကြမ်းတမ်းခက်ထန်သော အမူအရာ သဘောများကို တွေ့လာတတ်၏။ ပထဝီဓာတ်၏ ကြမ်းတမ်းမှုနှင့်ကား တူညီမှု မရှိသည်ကို ယောဂီ အများ၌ သဘောပေါက်နေတတ်ပါသည်။

ဣတ္ထိဘာဝရုပ်ကား - အမျိုးသမီး ဖြစ်ကြောင်း အမှတ်နိမိတ်တည်း။ ဤသူကား အမျိုးသမီးဟု သိကြောင်း အမှတ်အသားတည်း။ ဤအမှတ်အသား သဘောတရားကြောင့် အမျိုးသမီး ဖြစ်လာရသည်ဟု သဘောပေါက်အောင် ရှုပါ။ ဣတ္ထိဘာဝရုပ်ကို ရှုရာ၌ နူးညံ့ပျော့ပျောင်းသည့် အမျိုးသမီး အမူအရာ သဘောများကို ဤဣတ္ထိဘာဝရုပ်က ဖြစ်စေပုံကို များသောအားဖြင့် သဘောပေါက်လာတတ်၏။ ပထဝီဓာတ်၏ နူးညံ့ပျော့ပျောင်းမှုနှင့် မတူသည်ကိုလည်း ယောဂီအများစု၌ သဘောပေါက်လျက်ပင် ရှိနေတတ်ပေသည်။

အမျိုးသား ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် အဇ္ဈတ္တ၌ အမျိုးသားဖြစ်ကြောင်း ပုရိသဘာဝရုပ်ကိုသာ ရှု၍ ရနိုင်သည်။ အမျိုးသမီး ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည်လည်း အဇ္ဈတ္တ၌ အမျိုးသမီးဖြစ်ကြောင်း ဣတ္ထိဘာဝရုပ်ကိုသာ ရှု၍ ရနိုင်သည်။ ဗဟိဒ္ဓ၌ကား အမျိုးသား ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည်လည်းကောင်း၊ အမျိုးသမီး ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည်လည်းကောင်း ပုရိသဘာဝရုပ် ဣတ္ထိဘာဝရုပ် နှစ်မျိုးလုံးကိုပင် ရှု၍ ရနိုင်သည်သာ ဖြစ်သည်။

အကယ်၍ ဤဘာဝရုပ်ကို ရှုရာ၌ ကျေနပ်မှု သိပ်မရ ဖြစ်နေပါက အာနာပါနဖြင့် သမာဓိကို တစ်ဖန် ပြန်လည်၍ ထူထောင်ပါ။ လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်များ ပြီးပြီးပြတ်ပြတ် တလက်လက် တောက်ပလျက် အလွန်အားကောင်းလာသောအခါ တစ်ဖန်ပြန်၍ ဘာဝရုပ်ကို ရှုကြည့်ပါ။ ဇီဝိတ ပါဝင်သော မကြည်သော ရုပ်ကလာပ် အမှုန်များတွင် ဘာဝရုပ်ကို ထပ်မံ၍ ရှာဖွေကြည့်ပါ။ မကြာမီ သဘောပေါက်လာပါလိမ့်မည်။

အကယ်၍ ဘာဝရုပ်ကို ကျေကျေနပ်နပ် ရှု၍ ရရှိပါက မျက်စိ-နား-နှာ-လျှာ-ကိုယ်-နှလုံး (၆)ဒွါရလုံး၌ လှည့်၍ ရှုကြည့်ပါ။ ဗုဒ္ဓအဘိဓမ္မာ၌ ယင်း (၆)ဒွါရလုံးတို့၌ ဘာဝရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ဘာဝဒသက ကလာပ်ရုပ်များ ထင်ရှားရှိနေ၏။ ဗုဒ္ဓအဘိဓမ္မာ၌ လာရှိသော ဘာဝရုပ်မှာ အများနားလည်သော ဘာဝရုပ် နှင့်ကား မတူပေ။ အမျိုးသား၏ မျက်လုံးနှင့် အမျိုးသမီး၏ မျက်လုံး၊ အမျိုးသား၏ မျက်နှာနှင့် အမျိုးသမီး၏ မျက်နှာ၊ အမျိုးသား၏ လက်ခြေသဏ္ဌာန် စသည်နှင့် အမျိုးသမီး၏ လက်ခြေသဏ္ဌာန် စသည်တို့သည် မတူညီကြခြင်းမှာ ဤဘာဝရုပ်၏ ကွဲပြားမှုကြောင့် ဖြစ်၏။ ဤဘာဝရုပ်က ဤသူကား ယောက်ျားဟု၊ ဤသူကား မိန်းမဟု သိအောင် ခွဲခြား၍ ပြသလျက် ရှိ၏။ သို့အတွက် ဤဘာဝရုပ်ကား (၆)ဒွါရလုံး၌ အနံ့အပြား တည်ရှိနေသော ရုပ်တစ်မျိုး ဖြစ်သည်ဟု မှတ်ပါ။ ဤဘာဝရုပ် ပါဝင်သော ရုပ်ကလာပ်သည် ဇီဝိတ အမြဲတမ်း ပါရှိ၍ အားလုံးပေါင်းလိုက်သော် ရုပ်ကလာပ်တစ်ခု တစ်ခု အတွင်း၌ - ပထဝီ အာပေါ တေဇော ဝါယော ဝဏ္ဏ ဂန္ဓ ရသ ဩဇာ ဇီဝိတ ဘာဝရုပ် - ဟု ရုပ်သဘောတရား (၁၀)မျိုးစီ ရှိပေသည်။ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် ယင်း (၁၀)မျိုးသော ရုပ်ပရမတ် သဘောတရားတို့ကို တစ်လုံးစီ တစ်လုံးစီ ဉာဏ်ဖြင့် ခွဲခြား စိတ်ဖြာ၍ သိမ်းဆည်း

ရှုပွားရမည် ဖြစ်ပေသည်။

ဤသို့လျှင် ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၌ ရုပ်သဘောတရား (၁၀)မျိုး၊ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၌ ရုပ်သဘောတရား (၁၀)မျိုး - ဤ ကြည်-မကြည် နှစ်မျိုးသော ရုပ်ကလာပ်များကို (၆)ဒွါရလုံး၌ လှည့်လည်၍ ရုပ်ယနခေါ်သည့် ရုပ်တုံးရုပ်ခဲတို့ကို ဉာဏ်ဖြင့် ဖြိုခွဲဖျက်ဆီးလျက် ပရမတ်သို့ ဉာဏ်အမြင် ဆိုက်သည့်တိုင်အောင် အားရပါးရ ကျေကျေနပ်နပ်ကြီး ရှု၍ အောင်မြင်မှု ရရှိလာပါက ကြည်သော ရုပ်ကလာပ်များကို ထပ်မံ၍ ခွဲခြားစိတ်ဖြာလျက် သိမ်းဆည်း ရှုပွားနိုင်ပြီ ဖြစ်သည်။ ဤ၌ မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်ဝယ် (၁၀)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့ဟူသည် ဘာဝရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ဘာဝဒသက ကလာပ်ရုပ်ကို ရည်ညွှန်းထားပါသည်။ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ဟဒယဒသက ကလာပ်ရုပ်သည်လည်း မကြည်ပေ။ ယင်းဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို ရှုပုံမှာ ဤသို့ ဖြစ်၏။

ဟဒယဝတ္ထုရုပ် — မနောဓာတုမနောဝိညာဏဓာတုနံ နိဿယလက္ခဏံ **ဟဒယဝတ္ထု**။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၇၇။) မနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ်ဟူသော အသိစိတ်တို့၏ မှီရာဖြစ်ခြင်း သဘောလက္ခဏာ ရှိသော ရုပ်သဘောတရားကား **ဟဒယဝတ္ထု**တည်း။

ဧတ္ထ ပန **မနော**တိ ဘဝင်္ဂစိတ္တံ။ (သံ-ဋ္ဌ-၃-၅။) — သုတ္တန်နည်းအရ မနောဓာတ်ဟူသည် ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်တည်း။ ယင်းဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်သည်လည်း ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကိုပင် မှီ၍ ဖြစ်၏။ တစ်ဖန် စက္ခုဝိညာဏ် သောတဝိညာဏ် ဃာနဝိညာဏ် ဇိဝှိဝိညာဏ် ကာယဝိညာဏ်ဟူသော ပဉ္စဝိညာဏ်မှတစ်ပါး ကျန်ဝီထိစိတ် မှန်သမျှတို့သည် မနောဝိညာဏဓာတ် မည်၏။ ယင်းမနောဝိညာဏဓာတ်တို့သည်လည်း ပဉ္စဝေါကာရဘုံဝယ် ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကိုပင် မှီ၍ ဖြစ်ကြ၏။ ပဉ္စဝိညာဏ်တို့တွင် စက္ခုဝိညာဏ်သည် စက္ခုအကြည်ဓာတ်ကို၊ သောတဝိညာဏ်သည် သောတအကြည်ဓာတ်ကို၊ ဃာနဝိညာဏ်သည် ဃာနအကြည်ဓာတ်ကို၊ ဇိဝှိဝိညာဏ်သည် ဇိဝှိအကြည်ဓာတ်ကို၊ ကာယဝိညာဏ်သည် ကာယအကြည်ဓာတ်ကို အသီးအသီး မှီ၍ ဖြစ်၏။ သို့အတွက် ဟဒယဝတ္ထုဟူသည် မနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ် အမည်ရသော အသိစိတ်တို့၏ မှီ၍ဖြစ်ရာ ရုပ်သဘောတရားမျှသာ ဖြစ်၏။ ယင်းဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို ရှုပုံမှာ ဤသို့ ဖြစ်၏။

ဤအချိန်ပိုင်းတွင် (၆)ဒွါရလုံး၌ ကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်၊ မကြည်သည့် ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ရုပ်သဘောတရား (၁၀)မျိုးစီ တွေ့အောင် ရှုပွားတတ်ပြီ ဖြစ်သော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်အဖို့ ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်ကိုလည်း တွေ့ရှိနေမည်သာ ဖြစ်သည်။ အိမ်ရှင် ဘဝင်စိတ်သည်လည်း ကြည်၏။ ပြုံးပြုံးပြက်ပြက် အရောင်တလက်လက် တောက်ပ၏။ (အံ-၁-၉။) သမထဘာဝနာစိတ် ဝိပဿနာဘာဝနာစိတ်အားလုံးတို့သည်လည်း ကြည်၏။ ပြုံးပြုံးပြက်ပြက် အရောင်တလက်လက် တောက်ပ၏။ (အံ-၁-၂၅။) သို့အတွက် ယခုကဲ့သို့ ရုပ်တရားတို့ကို ပရမတ်သို့ ဉာဏ်အမြင် ဆိုက်အောင် သိမ်းဆည်းနေသော ရူပပရိဂ္ဂဟ ဘာဝနာစိတ်သည်လည်း ကြည်လင်သည်သာ ဖြစ်၏။ ပြုံးပြုံး ပြက်ပြက် အရောင်တလက်လက် တောက်ပသည်သာ ဖြစ်၏။ စတုတ္ထဈာန်သမာဓိသို့ တိုင်အောင် အဆင့်ဆင့် ရှုပွားထားသော အာနာပါနဿတိသမာဓိ ဘာဝနာစိတ်ကဲ့သို့သော သမထဘာဝနာစိတ်သည်လည်း ကြည်လင်သည်သာ ဖြစ်၏။ ပြုံးပြုံး ပြက်ပြက် အရောင်တလက်လက် တောက်ပသည်သာ ဖြစ်၏။ အလင်းရောင်ဟူသည် ရှေးအလင်းရောင်ပိုင်းတွင် ရှင်းပြခဲ့သည့်အတိုင်း သမထဘာဝနာစိတ် ဝိပဿနာဘာဝနာစိတ်တို့ကြောင့် ဖြစ်သော စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ တည်ရှိသော ဝဏ္ဏဓာတ် ရူပါရုံ၏ တောက်ပမှု၊ ယင်းစိတ္တဇရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ ပါဝင်တည်ရှိသော တေဇောဓာတ်ကြောင့် ဆင့်ကဲ ဖြစ်ပွားလာကြသော ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ ပါဝင်တည်ရှိသော ဝဏ္ဏဓာတ် ရူပါရုံ၏ တောက်ပမှု ဖြစ်သည်။

(၆)ဒွါရ၌ တည်ရှိသော ရုပ်ကလာပ်တို့ကို လှည့်လည်၍ ဓာတ်ခွဲလျက် သိမ်းဆည်း ရှုပွားနေသော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်အဖို့ ယင်းကြည်လင်တောက်ပနေသော မနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ်တို့ကို တွေ့ရှိနေမည်သာ ဖြစ်သည်။ အကယ်၍ မနောဝိညာဏဓာတ်တို့ကို မတွေ့ပါက = သဘောမပေါက်ပါက မနောဒွါရ = ဘဝင် မနောကြည်ဓာတ်ကို သိမ်းဆည်းလျက် လက်ညှိုးတစ်ချောင်းကို ကွေးကြည့် ဆန့်ကြည့်ပါ။ မနောဒွါရကိုသာ စိုက်ရှုပါ။ လက်ညှိုးကို မရှုပါနှင့်။ လက်ညှိုးကို ကွေးလို ဆန့်လိုသောစိတ်၊ ကွေးခြင်း ဆန့်ခြင်းကို ဖြစ်စေသော စိတ်ဟူသည့် မနောဝိညာဏဓာတ်တို့ကို တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။ ယင်းမနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ်တို့ကို ဉာဏ်ဖြင့် တွေ့မြင်နေသော ယောဂါဝစရပုဂ္ဂိုလ်သည် ယင်းအသိစိတ်တို့သည် အဘယ်ကို မှီ၍ ဖြစ်နေကြသနည်းဟု ဉာဏ်ဖြင့် တစ်ဆင့်တက်၍ စူးစမ်း ဆင်ခြင်ကြည့်ပါ။ ဟဒယဝတ္ထုကို မှီ၍ ဖြစ်နေပုံကို သဘောပေါက်အောင် ဉာဏ်ဖြင့် ရှုပါ။ ဟဒယဝတ္ထု ပါဝင်သော ရုပ်ကလာပ်တို့ကား မကြည်ကြပေ။ ဘဝတစ်လျှောက်တွင် အများဆုံး ဖြစ်နေသည့် အိမ်ရှင် ဘဝင်မနောအကြည်ဓာတ်၏ အောက်တွင် တည်ရှိ၏။ ယင်းမနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ်တို့က ယင်းဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီ၍ ဖြစ်နေပုံကို မြင်အောင် ကြိမ်ဖန်များစွာ ရှုပါ။ ဘာဝနာစိတ်ကြောင့် တစ်နည်းဆိုရသော် ဘာဝနာသမာဓိနှင့် ယှဉ်တွဲ၍ ဖြစ်ပေါ်လာသော ဉာဏ်ကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသော လင်းရောင် ခြည်စွမ်းအင်သည် အထူး အားကောင်းနေပါက မနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ်ဟူသော အသိစိတ်တို့သည် ဟဒယဝတ္ထုကို မှီ၍ဖြစ်နေပုံကို သဘောပေါက်နိုင်ပါလိမ့်မည်။ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို သဘောပေါက်ပါက ယင်းဟဒယဝတ္ထုရုပ်နှင့် အတူယှဉ်တွဲ ဖြစ်ပေါ်သွားကြသော ကလာပ်တူရုပ်များ ဖြစ်ကြသည့် ပထဝီ-အာပေါ-တေဇော-ဝါယော-ဝဏ္ဏ-ဂန္ဓ-ရသ-ဩဇာ-ဇီဝိတ-ဟဒယ ဟူသော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ရုပ်ပရမတ် သဘောတရားတို့ကို တစ်လုံးစီ တစ်လုံးစီ ဉာဏ်ဖြင့် ခွဲခြား စိတ်ဖြာ၍ ရှုပါ။

အကယ်၍ အောင်မြင်မှု မရခဲ့သော် ယင်းမနောအကြည်ဓာတ်၏ အောက်၌ တည်ရှိကြသော မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်တို့၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကိုသာ ဉာဏ်ဖြင့် မြင်အောင် ကြိမ်ဖန်များစွာ ရှုပါ။ သိမ်းဆည်းပါ။ ဉာဏ်ဖြင့် ပိုင်းခြားယူပါ။ အောင်မြင်မှု ရရှိလာသောအခါ ယင်းဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့ကို မှီ၍ ဖြစ်နေကြသော ဥပါဒါရုပ်တို့ကို တစ်လုံးစီ တစ်လုံးစီ တိုး၍ တဖြည်းဖြည်း တစ်စ တစ်စ ရှုကြည့်ပါ။ ပထဝီ-အာပေါ-တေဇော-ဝါယော-ဝဏ္ဏ-ဂန္ဓ-ရသ-ဩဇာ-ဇီဝိတ ဟူသော (၉)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့ကို တွေ့ရှိပါက ဟဒယဝတ္ထုကို ဆက်လက်၍ ရှာဖွေကြည့်ပါ။ နှလုံးအိမ်ဝယ် ဇီဝိတနဝကကလာပ် = ဇီဝိတလျှင် (၉)ခုမြောက်ရှိသော ရုပ်ကလာပ်နှင့် ဘာဝဒသကကလာပ် = ဘာဝရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ရုပ်ကလာပ်တို့လည်း ရှိကြ၏။ ယင်းရုပ်ကလာပ် နှစ်မျိုးတို့လည်း မကြည်ကြပေ။ သို့သော် ဇီဝိတကား ပါဝင်လျက် ရှိ၏။ သို့အတွက် မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်၌ ဇီဝိတသို့တိုင်အောင် (၉)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့ကို ရှု၍ရနေပါက ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို ဆက်လက်၍ ရှာဖွေကြည့်ပါ။ ထို ဇီဝိတ ပါဝင်တည်ရှိနေသော မကြည်သော ရုပ်ကလာပ်မှာ ဇီဝိတနဝကကလာပ်နှင့် ဘာဝဒသကကလာပ် မဟုတ်ခဲ့လျှင် ဟဒယဒသကကလာပ် = ဟဒယဝတ္ထုရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော ရုပ်ကလာပ်သာ ဖြစ်ပေသည်။ ထိုကလာပ်၌ ဟဒယဝတ္ထုကို ရှာဖွေတွေ့ရှိနိုင်ပေသည်။ ဟဒယဝတ္ထုဟူသည် ခန္ဓာ (၅)ပါးရှိသော ပဉ္စဝေါကာရဘုံဝယ် မနောဓာတ် မနောဝိညာဏဓာတ် အမည်ရသော အသိစိတ်တို့၏ မှီရာသဘောမျှသာ ဖြစ်သည်။ အမှီခံ ရုပ်သဘောမျှသာ ဖြစ်သည်။

(၆) ဒွါရ၌ တည်ရှိသော ရုပ်ကလာပ်များ

စက္ခုဒွါရသို့ ဟိ စက္ခု-ကာယ-ဘာဝဒသကဝသေန တိံသ ကမ္မဇရူပါနိ၊ ဥပတ္တမ္ဘကာနိ ပန တေသံ ဥတုစိတ္တာဟာရသမုဋ္ဌာနာနိ စတုဝိသတိတိ စတုပဏ္ဏာသ ဟောန္တိ။ တထာ သောတ-ယာန-ဇိဝှါဒွါရေသု။

ကာယဒွါရေ ကာယ-ဘာဝဒသကဝသေန စေဝ ဥတုသမုဋ္ဌာနာဒိဝသေန စ စတုစက္ကာလီသ။ မနောဒွါရေ ဟဒယဝတ္ထု-ကာယ-ဘာဝဒသကဝသေန စေဝ ဥတုသမုဋ္ဌာနာဒိဝသေန စ စတုပဏ္ဏာသမေဝ။

(ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၉။)

ဤအထက်ပါ နာမည်ကျော် ဝိသုဒ္ဓိမဂ္ဂအဋ္ဌကထာ၌ ဖွင့်ဆိုထားတော်မူသည့်အတိုင်း -

- ၁။ စက္ခုဒွါရ ခေါ် မျက်စိ၌ - စက္ခုဒသကကလာပ်၊ ကာယဒသကကလာပ်၊ ဘာဝဒသကကလာပ်၊ ဥတုအဋ္ဌကလာပ်၊ စိတ္တအဋ္ဌကလာပ်၊ အာဟာရအဋ္ဌကလာပ်ဟု ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစား (၆)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၅၄)မျိုးတို့ ရှိကြကုန်၏။
- ၂။ သောတဒွါရ ခေါ် နား၌ - သောတဒသကကလာပ်၊ ကာယဒသကကလာပ်၊ ဘာဝဒသကကလာပ်၊ ဥတုအဋ္ဌကလာပ်၊ စိတ္တအဋ္ဌကလာပ်၊ အာဟာရအဋ္ဌကလာပ်ဟု ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစား (၆)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၅၄)မျိုးတို့ ရှိကြကုန်၏။
- ၃။ ဃာနဒွါရ ခေါ် နှာခေါင်း၌ - ဃာနဒသကကလာပ်၊ ကာယဒသကကလာပ်၊ ဘာဝဒသကကလာပ်၊ ဥတုအဋ္ဌကလာပ်၊ စိတ္တအဋ္ဌကလာပ်၊ အာဟာရအဋ္ဌကလာပ်ဟု ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစား (၆)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၅၄)မျိုးတို့ ရှိကြကုန်၏။
- ၄။ ဇိဝှိဒွါရ ခေါ် လျှာ၌ - ဇိဝှိဒသကကလာပ်၊ ကာယဒသကကလာပ်၊ ဘာဝဒသကကလာပ်၊ ဥတုအဋ္ဌကလာပ်၊ စိတ္တအဋ္ဌကလာပ်၊ အာဟာရအဋ္ဌကလာပ်ဟု ရုပ်ကလာပ်အမျိုးအစား (၆)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၅၄)မျိုးတို့ ရှိကြကုန်၏။
- ၅။ ကာယဒွါရ ခေါ် ကိုယ်၌ - ကာယဒသကကလာပ်၊ ဘာဝဒသကကလာပ်၊ ဥတုအဋ္ဌကလာပ်၊ စိတ္တအဋ္ဌကလာပ်၊ အာဟာရအဋ္ဌကလာပ်ဟု ရုပ်ကလာပ်အမျိုးအစား (၅)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၄၄)မျိုးတို့ ရှိကြကုန်၏။
- ၆။ မနောဒွါရ ခေါ် ဟဒယနုလုံး၌ - ဟဒယဒသကကလာပ်၊ ကာယဒသကကလာပ်၊ ဘာဝဒသကကလာပ်၊ ဥတုအဋ္ဌကလာပ်၊ စိတ္တအဋ္ဌကလာပ်၊ အာဟာရအဋ္ဌကလာပ်ဟု ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစား (၆)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၅၄)မျိုးတို့ ရှိကြကုန်၏။ ဤသို့လျှင် (၆)ဒွါရတို့၌ ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစား အသီးအသီး ရုပ်အမျိုးအစား အသီးအသီး တည်ရှိကြသည်ဟု မှတ်ပါ။

ဤ၌ ရုပ်ကလာပ် အမျိုးအစားသာ (၆)မျိုး (၅)မျိုးစသည်ဖြင့် ရုပ်အမျိုးအစားသာ (၅၄)မျိုး (၄၄)မျိုး စသည်ဖြင့် ရှိခြင်း ဖြစ်သည်။ တစ်မျိုး တစ်မျိုး၌ အရေအတွက်ကား များစွာ ရှိနေမည်သာ ဖြစ်သည်။ မျက်စိ၌ စက္ခုဒသကကလာပ် တစ်မျိုး၊ ကာယဒသကကလာပ်တစ်မျိုး - ဤသို့စသည်ဖြင့် အမျိုးအစားသာ တစ်မျိုးဟု ဆိုခြင်း ဖြစ်သည်။ မျက်စိ၌ စက္ခုဒသက ကလာပ်ပေါင်းများစွာ၊ ကာယဒသက ကလာပ်ပေါင်းများစွာ ရှိကြ သည်သာဖြစ်သည်။ ဤသို့ စသည်ဖြင့် (၆)ဒွါရလုံး၌ သဘောပေါက်ပါလေ။

အဘိဓမ္မာ ပညာဉာဏ် ရင့်သန်သူ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်သူမြတ်တို့ကား ဤမျှဆိုလျှင် မျက်စိ၌ ရုပ်မည်မျှ ရှိသည်၊ ရုပ်ကလာပ်မည်မျှ ရှိသည် စသည်ဖြင့် ပြောပြလိုက်သောအခါ လွယ်လွယ်ကူကူပင် သိရှိ နားလည် သွားကြ၏။ ရူပုံစနစ်ကိုလည်း တစ်ကြိမ်တစ်ခါလောက် ပြောပြရုံမျှဖြင့် ရူတတ်သွားကြ၏။

သို့သော် အဘိဓမ္မာအခြေခံပညာကို သင်ကြားမှု၌ အားပျော့သူ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်အချို့ကား ဤမျှဖြင့် သဘောမပေါက်နိုင် ရှိတတ်ကြ၏။ မရူပာဒေတော် မသိမ်းဆည်းတတ် ဖြစ်နေတတ်ကြ၏။ အထူးသဖြင့် အဘိဓမ္မာ အခြေခံပညာကို လုံးဝ မသင်ဖူးသူ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်များနှင့် မြန်မာစာပေ၌လည်း ကျွမ်းကျင်မှု မရှိသူ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်များအဖို့ ရုပ်ကလာပ်များကို တစ်ခုစီ တစ်ခုစီ ဉာဏ်ဖြင့် ခွဲခြား စိတ်ဖြာ၍ သိမ်းဆည်းရှုပွား ရန် သင်ပြပေးရသည်မှာ ပို၍ပင် အခက်အခဲများစွာ ရှိနေသည်ကို တွေ့ရှိရ၏။ ထိုသို့ အဘိဓမ္မာအခြေခံပညာ အားနည်းသူ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်များအတွက် အောက်ပါ ဇယားများကို ထပ်မံ၍ ဖော်ပြအပ်ပါသည်။ စက္ခုဒွါရ၌ ရုပ်ကလာပ် (၆)မျိုး၊ ရုပ်အမျိုးအစား (၅၄)မျိုးတို့ကို ရှုပုံစနစ် သိမ်းဆည်းပုံစနစ်ကို သင်ပြပေးပြီးသော အခါ နား၌လည်း ထိုနည်းတူ ရှုပါ သိမ်းဆည်းပါ စသည်ဖြင့် သင်ပြပေးလိုက်သောအခါဝယ် နည်းတူ ရှုရန် သိမ်းဆည်းရန်ကိုပင် သဘောမပေါက်နိုင်သော ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်များကိုလည်း တွေ့ရပြန်၏။ ထိုကဲ့သို့သော ယောဂီဝစရ ပုဂ္ဂိုလ်တို့မှာ များသောအားဖြင့် စာပေနှင့် အလွန် အလွမ်းကွာဝေးလွန်းလှသော ကျေးလက် တောသား ကျေးလက်တောသူများ ဖြစ်တတ်ကြ၏။ ထိုကဲ့သို့သော ပုဂ္ဂိုလ်များကား ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းဇယားများကို ထောက်ပြ၍ သင်ပြပေးပါမှ ပို၍ အသိဉာဏ် ရှင်းလင်းလာကာ ရှုကွက်ကိုလည်း ရှင်းရှင်းလင်းလင်း ရှုနိုင် ကြပေသည်။ သို့အတွက် (၆)ဒွါရဇယားများကို ဉာဏ်နဲ့သူ ယောဂီဝစရပုဂ္ဂိုလ်မြတ်တို့အတွက် ငဲ့ညှာ၍ ဖော် ပြရခြင်း ဖြစ်သည်။ ဉာဏ်ထက်မြက်သူ သူတော်စင်တို့အတွက်ကား ထိုဇယားများသည် အလိုမရှိအပ်သော အရာသာ ဖြစ်ပါလိမ့်မည်။

စက္ခုဒ္ဓါရ (= မျက်စိ) ၌ ရှိသော ရုပ် (၅၄) မျိုး

၁။ စက္ခုဒသကကလာပ်	၂။ ကာယဒသကကလာပ်	၃။ ဘာဝဒသကကလာပ်	၄။ စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၅။ ဥတုဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၆။ အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလာပ်
၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ
၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ
၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော
၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော
၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ
၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ
၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ
၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ
၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ			
၁၀။ စက္ခုပသာဒ	၁၀။ ကာယပသာဒ	၁၀။ ဘာဝရုပ်			
ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	စိတ္တဇရုပ် - မကြည်။	ဥတုဇရုပ် - မကြည်။	အာဟာရဇရုပ် - မကြည်။

- ၁။ **စက္ခုဒသကကလာပ်** = ရူပါရုံ၏ ရှေးရှုရိုက်ခတ်ခြင်းငှာ ထိုက်သော စက္ခုအကြည်ဓာတ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက် ရှိသော (ကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။
- ၂။ **ကာယဒသကကလာပ်** = ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံ (ပထဝီ-တေဇော-ဝါယော)၏ ရှေးရှုရိုက်ခတ်ခြင်းငှာ ထိုက်သော ကာယအကြည်ဓာတ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော (ကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။
- ၃။ **ဘာဝဒသကကလာပ်** = ဘာဝရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော (မကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။
- ၄။ **စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလာပ်** = ယဒယဝတ္ထုကို မှီ၍ဖြစ်သောစိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော သြဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော (မကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။
- ၅။ **ဥတုဇ-အဋ္ဌကလာပ်** = ရုပ်ကလာပ်တစ်ခုအတွင်း၌ ရှိသော တေဇောဓာတ် (= ဥတု) ကြောင့် ဖြစ်သော သြဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော (မကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။
- ၆။ **အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလာပ်** = အာဟာရ (= သြဇာ)ကြောင့် ဖြစ်သော သြဇာလျှင် (၈)ခုမြောက် ရှိသော (မကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။

မှတ်ချက် — ဤ (၅၄)မျိုးသော ရုပ်တို့ကို သဿန္တာရစက္ခုဟု ခေါ်ဆို၏။ ထိုတွင် စက္ခုပသာဒမှာ ပသာဒစက္ခုလည်း အမည်ရသည်။

သောတဒ္ဒါရ (= နား) ၌ ရှိသော ရုပ် (၅၄) မျိုး

၁။ သောတဒသကကလာပ်	၂။ ကာယဒသကကလာပ်	၃။ ဘာဝဒသကကလာပ်	၄။ စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၅။ ဥတုဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၆။ အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလာပ်
၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ
၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ
၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော
၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော
၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ
၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ
၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ
၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ
၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ			
၁၀။ သောတပသာဒ	၁၀။ ကာယပသာဒ	၁၀။ ဘာဝရုပ်			
ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	စိတ္တဇရုပ် - မကြည်။	ဥတုဇရုပ် - မကြည်။	အာဟာရဇရုပ် - မကြည်။

၁။ **သောတဒသကကလာပ်** = သဒ္ဒါရုံ (= အသံ)၏ ရှေးရှုရိုက်ခတ်ခြင်းငှာ ထိုက်သော သောတအကြည်ဓာတ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော (ကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။

မှတ်ချက် — ဤ (၅၄)မျိုးသော ရုပ်တို့ကို သသမ္ဘာရသောတဟု ခေါ်ဆို၏။ ထိုတွင် သောတပသာဒမှာ ပသာဒသောတဟူသော အမည်ကိုလည်း ရရှိသည်။ ကာယဒသကကလာပ် စသော ကျန် (၅)မျိုးသော ရုပ်ကလာပ်တို့၏ သဘောအဓိပ္ပါယ်ကို ရှေး စက္ခုဒ္ဒါရ၌ ဆိုခဲ့သည့် နည်းအတိုင်းပင် မှတ်ပါ။

ယာနုဒ္ဓါရ (= နှာခေါင်း) ၌ ရှိသော ရုပ် (၅၄) မျိုး

၁။ ယာနုဒသကကလာပ်	၂။ ကာယဒသကကလာပ်	၃။ ဘာဝဒသကကလာပ်	၄။ စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၅။ ဥတုဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၆။ အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလာပ်
၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ
၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ
၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော
၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော
၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ
၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ
၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ
၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ
၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ			
၁၀။ ယာနုပသာဒ	၁၀။ ကာယပသာဒ	၁၀။ ဘာဝရုပ်			
ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	စိတ္တဇရုပ် - မကြည်။	ဥတုဇရုပ် - မကြည်။	အာဟာရဇရုပ် - မကြည်။

၁။ ယာနုဒသကကလာပ် = ဂန္ဓာရုံ (= အနံ့)၏ ရှေးရှုရှိက်ခတ်ခြင်းငှာ ထိုက်သော ယာနုအကြည်ဓာတ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော (ကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။

မှတ်ချက် — ဤ (၅၄)မျိုးသော ရုပ်တို့ကို သသမ္ဘာရယာနဟု ခေါ်ဆို၏။ ထိုတွင် ယာနုပသာဒမှာ ပသာဒယာနဟူသော အမည်ကိုလည်း ရရှိသည်။

ဇိဝ္ဗိဒ္ဓါ (= လျှာ) ၏ ရှိသော ရုပ် (၅၄) မျိုး

၁။ ဇိဝ္ဗိဒ္ဓါကလောင်	၂။ ကာယဒဿကလောင်	၃။ ဘာဝဒဿကလောင်	၄။ စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလောင်	၅။ ဥတုဇ-အဋ္ဌကလောင်	၆။ အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလောင်
၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ
၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ
၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော
၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော
၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ
၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ
၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ
၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ
၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ			
၁၀။ ဇိဝ္ဗိပဿာဒ	၁၀။ ကာယပဿာဒ	၁၀။ ဘာဝရုပ်			
ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	စိတ္တဇရုပ် - မကြည်။	ဥတုဇရုပ် - မကြည်။	အာဟာရဇရုပ် - မကြည်။

၁။ ဇိဝ္ဗိဒ္ဓါကလောင် = ရသာရုံ (အရသာ)၏ ရှေးရှုစိုက်ခတ်ခြင်းငှာ ထိုက်သော ဇိဝ္ဗိဒ္ဓါအကြည်ဓာတ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက်ရှိသော (ကြည်သော) ရုပ်ကလောင်။

မှတ်ချက် — ဤ (၅၄)မျိုးသော ရုပ်တို့ကို သဿန္တာရဇိဝ္ဗိဒ္ဓါဟု ခေါ်ဆို၏။ ထိုတွင် ဇိဝ္ဗိပဿာဒမှာ ပဿာဒဇိဝ္ဗိဒ္ဓါဟူသော အမည်ကိုလည်း ရရှိသည်။

ကာယဒွါရ (= ကိုယ်) ၌ ရှိသော ရုပ် (၄၄) မျိုး

၁။ ကာယဒဿကကလာပ်	၂။ ဘာဝဒဿကကလာပ်	၃။ စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၄။ ဥတုဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၅။ အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလာပ်
၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ
၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ
၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော
၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော
၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ
၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ
၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ
၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ	၈။ သြဇာ
၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ			
၁၀။ ကာယပဿာဒ	၁၀။ ဘာဝရုပ်			
ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	စိတ္တဇရုပ် - မကြည်။	ဥတုဇရုပ် - မကြည်။	အာဟာရဇရုပ် - မကြည်။

မှတ်ချက် — ဤ (၄၄)မျိုးသော ရုပ်တို့ကို သဿန္တာရကာယဟု ခေါ်ဆို၏။ ထိုတွင် ကာယပဿာဒမှာ ပဿာဒကာယဟူသော အမည်ကိုလည်း ရရှိပေသည်။ ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျယ်ရှုပွားနည်း၌ လာရှိသော (၄၂)ကောဋ္ဌာသဟူသည် ဤကာယဒွါရ (= ကိုယ်ဌာန)၌ တည်ရှိသော ရုပ်တရားများကိုပင် ထပ်မံ၍ (၄၂)ပုံ ပုံကာ ခွဲခြားစိတ်ဖြာ၍ ရှုခြင်း ဖြစ်သည်။ သို့အတွက် ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျယ်ရှုပွားနည်း၌ အချို့အချို့သော ကောဋ္ဌာသ၌ တည်ရှိသော ရုပ်တရားတို့ကို ရေတွက်ပြရာ၌ (၄၄)ဟု တွေ့လျှင် အထက်ပါ (၄၄)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့ကိုပင် ဆိုလိုသည်ဟု မှတ်ပါ။

မနောဒွါရ (= ဟဒယ = နှလုံး) ၌ ရှိသော ရုပ် (၅၄) မျိုး

၁။ ဟဒယဒသကကလာပ်	၂။ ကာယဒသကကလာပ်	၃။ ဘာဝဒသကကလာပ်	၄။ စိတ္တဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၅။ ဥတုဇ-အဋ္ဌကလာပ်	၆။ အာဟာရဇ-အဋ္ဌကလာပ်
၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ	၁။ ပထဝီ
၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ	၂။ အာပေါ
၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော	၃။ တေဇော
၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော	၄။ ဝါယော
၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ	၅။ ဝဏ္ဏ
၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ	၆။ ဂန္ဓ
၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ	၇။ ရသ
၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ	၈။ ဩဇာ
၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ	၉။ ဇီဝိတ			
၁၀။ ဟဒယ	၁၀။ ကာယပသာဒ	၁၀။ ဘာဝရုပ်			
ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	ကမ္မဇရုပ် - ကြည်၏။	ကမ္မဇရုပ် - မကြည်။	စိတ္တဇရုပ် - မကြည်။	ဥတုဇရုပ် - မကြည်။	အာဟာရဇရုပ် - မကြည်။

၁။ ဟဒယဒသကကလာပ် = မနောဓာတ်+မနောဝိညာဏဓာတ်ဟူသော အသိစိတ်တို့၏ မှီ၍ဖြစ်ရာ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်လျှင် (၁၀)ခုမြောက် ရှိသော (မကြည်သော) ရုပ်ကလာပ်။

မှတ်ချက် — ဤ (၅၄)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့ကို သသမ္ဘာရဟဒယဟု ခေါ်ဆို၏။ ထိုတွင် ဟဒယရုပ်မှာ ဟဒယဝတ္ထုဟူသော အမည်ကိုလည်း ရရှိပေသည်။

**ရူပနိဗ္ဗတ္တိပဿနာကာရ
ရုပ်တို့၏ ဖြစ်မှုကို ရှုပုံ အခြင်းအရာ**

ဤတွင် ဝိသုဒ္ဓိမဂ္ဂအဋ္ဌကထာ ဒုတိယတွဲ စာမျက်နှာ (၂၄၉) စာပိုဒ်ရေ (၇၀၀) စသည်တို့၌ လာရှိသည့် အတိုင်း ရုပ်တို့၏ ဖြစ်မှုကို ရှုပုံအခြင်းအရာကို ရှေးဦးစွာ ဖော်ပြအပ်ပါသည်။

ဤရုပ်တရား မည်သည်ကား ကံ-စိတ်-ဥတု-အာဟာရ ဟူသော (၄)ပါးကုန်သော အကြောင်းတရား တို့ကြောင့် ထင်ရှားဖြစ်ပေါ်လာရ၏။ ထို (၄)ပါးကုန်သော အကြောင်းတရားတို့တွင် ခပ်သိမ်းကုန်သော သတ္တဝါ တို့အား ရုပ်တရားသည် ထင်ရှား ဖြစ်ပေါ်လာသည်ရှိသော် ဘဝတစ်ခုဝယ် လက်မွန်မဆွ ပထမ၌ ကံကြောင့်သာ လျှင် ဖြစ်ပေါ်လာရ၏။ ဥတုဇရုပ် စိတ္တဇရုပ် အာဟာရဇရုပ်တို့ကား ထိုကမ္မဇရုပ်လျှင် အကြောင်းရင်း ရှိကြသော ကြောင့် ဖြစ်၏။

အမိဝမ်းတွင်း၌ ပဋိသန္ဓေတည်နေကြရကုန်သော ဂဗ္ဘသေယျကသတ္တဝါတို့အား ရှေးဦးစွာ ဟဒယဝတ္ထု၊ ဒသက ကလာပ်၊ ကာယဒသက ကလာပ်၊ ဘာဝဒသက ကလာပ်ဟု ဆိုအပ်ကုန်သော (၃)မျိုးသော ရုပ်သန္တတိ- သီသ၏ အစွမ်းဖြင့် (၃၀)သော ကမ္မဇရုပ်တို့သည် ထင်ရှား ဖြစ်ပေါ်လာကြကုန်၏။ အကယ်စင်စစ်မှာမူ ထို (၃၀)သော ကမ္မဇရုပ်တို့သည် ပဋိသန္ဓေစိတ် ဥပါဒ်ကာလ = ဖြစ်ဆဲကာလ၌သာလျှင် စတင်၍ ဖြစ်ပေါ်လာကြ ကုန်၏။ ဥပါဒ်ကာလ၌ ဖြစ်ကုန်သကဲ့သို့ပင် အလားတူ တည်ဆဲ = ဌိကာလ၌လည်း ဖြစ်ပေါ်ကြကုန်၏။ ပျက်ဆဲ = ဘင်ကာလ၌လည်း ဖြစ်ပေါ်ကြကုန်၏။

ထိုနာမ်နှင့် ရုပ်တို့တွင် ရုပ်သည် စိတ္တက္ခဏ (၁၇)ချက် အသက်ရှည်သည်၏ အဖြစ်ကြောင့် နှေးသော ချုပ်ခြင်း ရှိ၏။ ကြာမြင့်မှ ချုပ်ခြင်း ရှိ၏။ လေးသော အပြန် ရှိ၏။ စိတ်သည်ကား လျင်မြန်သော ချုပ်ခြင်း ရှိ၏။ ပေါ့ပါးသော အပြန် ရှိ၏။ ထိုသို့ ရုပ်တရားတို့ထက် လွန်ကဲစွာ နာမ်တရားတို့၏ သက်တမ်းတို့သော ကာလ ရှိသည်၏ အဖြစ်ကြောင့် —

နာဟံ ဘိက္ခဝေ အညံ ဧကဓမ္မဗွိ သမနုပဿာမိ၊ ယံ ဧဝံ လဟုပရိဝတ္တံ ယထယိဒံ ဘိက္ခဝေ စိတ္တံ။
(အံ-၁-၉။)

= ရဟန်းတို့ . . . ဤစိတ်သည် လျင်မြန်သော အပြန်ရှိသကဲ့သို့ ဤအတူ လျင်မြန်သော အပြန်ရှိသော စိတ်မှ တစ်ပါးသော တစ်ခုသော တရားကိုသော်မျှလည်း ငါဘုရားသည် သဗ္ဗညုတဉာဏ်ဟူသော သမန္တစက္ခုဖြင့် ကြည့်ရှုသော်လည်း မြင်တော်မမူ။ (အံ-၁-၉။)

ဤသို့ ဘုရားရှင် ဟောကြားထားတော်မူ၏။ မှန်ပေသည် - ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် အတူဖြစ်သော ရုပ်တရား သည် အသက်ထင်ရှားရှိနေစဉ် အတွင်းမှာပင်လျှင် (၁၆)ကြိမ်တို့ တိုင်အောင် စိတ်သည် ဖြစ်ပြီး၍ ချုပ်သွား၏။ (ကျန် ရုပ်တရားတို့၌လည်း နည်းတူပင် မှတ်ပါ။)

စိတ်၏ ဖြစ်မှု ဥပါဒ်ခဏသည်လည်းကောင်း၊ တည်မှု ဌိခဏသည်လည်းကောင်း၊ ပျက်မှု = ဘင်ခဏသည် လည်းကောင်း တစ်ခုတည်းကဲ့သို့ တူကုန်၏။ သို့သော် ရုပ်၏ ဖြစ်မှု = ဥပါဒ်ခဏ၊ ပျက်မှု = ဘင်ခဏတို့သည်သာ လျှင် လျင်မြန်ကုန်၏။ ထိုစိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏ ဘင်ခဏတို့နှင့် တူကုန်၏။ ခပ်သိမ်းကုန်သော သင်္ခါရတရားတို့အား ဥပါဒ်ခဏ ဘင်ခဏတို့၌ မတူ ကွဲပြားမှုကား မရှိပေ။ ထိုသင်္ခါရတရားအားလုံးတို့သည် တူမျှသော ဥပါဒ်ကာလ ဘင်ကာလ ရှိကြကုန်သည်သာ ဖြစ်ကုန်၏။ သို့သော် ရုပ်၏ တည်မှု ဌိခဏသည်ကား ကြာမြင့်စွာ၏။ (၁၆)ချက် သော စိတ်တို့သည် ဖြစ်ပြီး၍ ချုပ်သွားကုန်သည်တိုင်အောင် တည်နေ၏။

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏ၌ ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် ပြိုင်တူဖြစ်သော တည်ဆဲ ဌီကာလ ဌီခဏသို့ ရောက်ရှိနေသော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီ၍ ဘဝတစ်ခုဝယ် ပဋိသန္ဓေစိတ်နောင် နှစ်ခုမြောက်ဖြစ်သော ဒုတိယဘဝစိတ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာ၏။ ယင်း ဘဝစိတ်၏ မှီရာဖြစ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်မှာ ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် ပြိုင်တူဖြစ်သော ရုပ် ဖြစ်သဖြင့် ယင်းဒုတိယဘဝထက် ရှေးဦးစွာ ဖြစ်၏။ သို့အတွက် ယင်း ဟဒယဝတ္ထုရုပ်သည် ဒုတိယဘဝစိတ်၏ ရှေးကဖြစ်၍ ပုရေဇာတ မည်၏။ ပဉ္စဝေါကာရ အမည်ရသော ခန္ဓာ (၅)ပါးရှိသော လောကဝယ် နာမ်တရားတို့သည် မှီရာဝတ္ထုရုပ်ရှိပါမှ ဖြစ်ပေါ်လာနိုင်သည့် စွမ်းအား ရှိကြ၏။ ယင်းဘဝစိတ်သည်လည်း မိမိ၏ ရှေးက ဖြစ်သွားသော တည်ဆဲ ဌီကာလသို့ ရောက်နေသော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီတွယ်ခွင့် ရရှိပါမှ ဖြစ်ပေါ်လာနိုင်သည့် စွမ်းအား ရှိ၏။ ယင်းဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီတွယ်ခွင့် မရက ဖြစ်နိုင်သည့် စွမ်းအား မရှိပေ။ သို့အတွက် ယင်းပဋိသန္ဓေနှင့် ပြိုင်တူဖြစ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်က ယင်းဒုတိယဘဝအား ဝတ္ထုပုရေဇာတ နိဿယပစ္စယသတ္တိဖြင့် ဖြစ်ပေါ်လာအောင် ကျေးဇူးပြုပေးသည်ဟု ဆိုရ၏။

သို့အတွက် ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏ၌ ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် ပြိုင်တူ ဖြစ်သော ရုပ်၏ ဌီခဏ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယအကြောင်းတရား အဖြစ်ဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို အမှီပြု၍ ဒုတိယဘဝစိတ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာ၏။ ထိုဒုတိယဘဝစိတ်နှင့် အတူတကွ ဖြစ်ပေါ်လာသော ရုပ်၏ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယ အကြောင်းတရား အဖြစ်ဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို အမှီပြု၍ တတိယဘဝစိတ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာ၏။ ဤနည်းဖြင့် အသက်ရှည်နေသမျှ ကာလပတ်လုံး စိတ်တို့၏ ဖြစ်ခြင်းသဘောတရားကို သိရှိပါလေ။ (ဘဝတစ်ခုဝယ် နှစ်ခုမြောက် ဖြစ်သော စိတ်ကို ဒုတိယ သုံးခုမြောက် ဖြစ်သော စိတ်ကို တတိယဟု ဖွင့်ဆိုထားသည်။)

ဆိုပွယ် အထူးကား

အာသန္နမရဏဿ ပန ဧကမေဝ ဌာနပ္ပတ္တံ ပုရေဇာတံ ဝတ္ထု နိဿာယ သောဠသ စိတ္တာနိ ဥပ္ပဇန္တိ။
(ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

ဝတ္ထုရူပံ ဧကဿ စိတ္တဿ နိဿယော ဟုတွာ အညဿ န ဟောတိ ဌပေတွာ မရဏာသန္တံ တသ္မာ ဝုတ္တံ “တေန သဒ္ဓိ” တိအာဒိ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

ဆိုပွယ်အထူးကား - အလွန်နီးကပ်သော သေခြင်းရှိနေသော သတ္တဝါအား တစ်ခုသာလျှင် ဖြစ်သော ရုပ်၏ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယ မှီရာအကြောင်းတရားအဖြစ်ဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို အမှီပြု၍ (၁၆)ချက်သော စိတ်တို့သည် ဖြစ်ပေါ်လာကြရကုန်၏။
(ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

သေခါနီး မရဏာသန္တအချိန်အခါ ကာလကို ခြွင်းချက်ထား၍ ဘဝတစ်လျှောက်ဝယ် မှီရာဝတ္ထုရုပ် တစ်ခုသည် တစ်ခုသောစိတ်၏သာ မှီရာ ဖြစ်နိုင်၍ အခြားသော စိတ်တစ်ခု၏ မှီရာဝတ္ထုရုပ် မဖြစ်နိုင်။ ထိုကြောင့် - “ထို ဒုတိယဘဝစိတ်နှင့် အတူတကွ ဖြစ်ပေါ်လာသော ရုပ်၏ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယ အကြောင်းတရား အဖြစ်ဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို အမှီပြု၍ တတိယဘဝစိတ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာ၏။ ဤနည်းဖြင့် အသက်ရှည်နေသမျှကာလပတ်လုံး စိတ်တို့၏ ဖြစ်ခြင်း သဘောတရားကို သိရှိပါလေ” ဤသို့စသော စကားရပ်ကို အဋ္ဌကထာဆရာတော် မိန့်ဆိုတော်မူခြင်း ဖြစ်ပေသည်။
(မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

ဝတ္ထု-ပုရေဇာတ-နိဿယ — အမှီခံ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်က မှီဖြစ်မည့် စိတ်ထက် အလျင်ဖြစ်၍ ကျေးဇူး ပြုပေးတတ်သော မှီရာသတ္တိကို ဆိုလိုသည်။ အမှီခံရပ်သည် မှီဖြစ်မည့် စိတ်ထက် စိတ္တက္ခဏတစ်ခု စော၍ ဖြစ်နိုင်ရသည်။ ယင်းသို့ ရှေးက ဖြစ်နှင့်၍ မှီရာအဖြစ် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ဟဒယဝတ္ထု၏ သတ္တိကို ဤ၌ ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယသတ္တိဟု ခေါ်ဆိုပေသည်။

[သေခါနီး မရဏာသန္ဓအခါ၌ကား စုတိစိတ်မှ ပြန်၍ ရေတွက်သော် (၁၇)ခုမြောက် ဖြစ်သော စိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏနှင့် ပြိုင်၍ ကမ္မဇရုပ်တို့သည် နောက်ဆုံး ဖြစ်ကြ၏။ ထို့ကြောင့် (၁၆)ချက်မြောက်သော စိတ်မှစ၍ စုတိတိုင်အောင်သော စိတ်အားလုံးတို့သည် (၁၇)ချက်မြောက်သော စိတ်၏ ဥပါဒ်ကာလနှင့် ပြိုင်၍ ဖြစ်ကြ သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကိုသာ အမှီပြု၍ ဖြစ်ပေါ်ကြရပေသည်။]

ချုပ်ပုံသဘော

ဖြစ်ပုံကို ပြပြီး၍ ယခုအခါ၌ ချုပ်ပုံကို ဆက်လက်၍ ဖော်ပြအပ်ပါသည်။ ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏ၌ ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် ပြိုင်တူဖြစ်သော ရုပ်သည် ပဋိသန္ဓေစိတ်မှ အထက်၌ (၁၆)ချက်မြောက်သော စိတ်နှင့် အတူ တကွ ချုပ်၏။

[ပဋိသန္ဓေစိတ်ပါ ထည့်သွင်း၍ ရေတွက်သော် (၁၇)ချက်မြောက်သော စိတ်၏ ဘင်ခဏနှင့် ပြိုင်၍ ချုပ်၏ဟု ဆိုလိုသည်။ ရုပ်တို့သည် စိတ္တက္ခဏ (၁၇)ချက် အသက်ရှည်ကြသဖြင့် စိတ္တက္ခဏ တစ်ခု တစ်ခု၌ ဥပါဒ်-ဌီ-ဘင် = ဖြစ်-တည်-ပျက်ဟု ခဏငယ် (၃)ချက်စီ ရှိကြရကား စိတ္တက္ခဏဟူသော ခဏကြီးအားဖြင့် (၁၇)ချက်၊ ခဏငယ်အားဖြင့် (၁၇×၃ = ၅၁)ချက် အသက်ရှည်ကြ၏။ ဥပါဒ်ခဏနှင့် ဘင်ခဏမှာ ခဏငယ် တစ်ချက်စီသာ ဖြစ်၏။ ဌီကာလကား ခဏငယ် (၄၉)ချက် ရှိပေသည်။ ဤသဘောတရားကို နားလည်ထား ပါက အောက်ပါစကားရပ်များကို နားလည်မည် ဖြစ်ပါသည်။ စိတ္တက္ခဏ၏ ခဏငယ် (၅၁)ချက်စေ့မှ ရုပ်တို့ သက်တမ်း ကုန်ဆုံးသည်ဟူသော လိုရင်းအချက်ကို မှတ်သားထားပါ။]

ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဌီခဏ၌ ဖြစ်သော ရုပ်သည် ပဋိသန္ဓေနောင် (၁၇)ချက်မြောက်သောစိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏနှင့် အတူတကွ ပြိုင်၍ ချုပ်၏။ [ပဋိသန္ဓေစိတ်ပါ ရေတွက်လျှင် (၁၈)ခုမြောက်သော စိတ်၏ ဥပါဒ်ခဏ၌ ချုပ်သည်။ ထိုဥပါဒ်ခဏကျမှ ခဏငယ် (၅၁)ချက် ပြည့်သည်။]

ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဘင်ခဏ၌ ဖြစ်သော ရုပ်သည် ပဋိသန္ဓေနောင် (၁၇)ချက်မြောက်သော စိတ်၏ ဌီခဏ သို့ ရောက်ရှိသောအခါ (ခဏငယ် ၅၁-ချက် သက်တမ်း ပြည့်၍) ချုပ်၏။

အကြင်ရွှေ့လောက် သံသရာဟူသော ဆက်ကာဆက်ကာ ဖြစ်တတ်သော တရားမည်သည် သို့မဟုတ် စိတ်၏ ဖြစ်ခြင်း မည်သည် ရှိ၏။ ထိုရွှေ့လောက် ကာလပတ်လုံး ဤနည်းတူသာလျှင် ဖြစ်နေ၏။ (အသည်သတ် ဘုံ၌ကား စိတ်၏ ဖြစ်ခြင်း မည်သည် မရှိ၍ ခြွင်းချက်ထားပါ။ အလားတူပင် အရူပဘုံ၌လည်း ရုပ်၏ ဖြစ်ခြင်း မည်သည် မရှိသောကြောင့် ခြွင်းချက်ထားပါ။)

ကိုယ်ထင်ရှား ဘွားကနဲ ဖြစ်ကြကုန်သော (အမိဝမ်း၌ ပဋိသန္ဓေ တည်နေရမှု မရှိကြကုန်သော) ဥပပါတ် သတ္တဝါ (= ဩပပါတိကသတ္တဝါ)တို့အားလည်း စက္ခုဒသက ကလာပ် သောတဒသက ကလာပ် ဃာနဒသက ကလာပ် ဇိဝှါဒသက ကလာပ် ကာယဒသက ကလာပ် ဘာဝဒသက ကလာပ် ဟဒယဒသက ကလာပ်ဟူသော (၇)ပါးကုန်သော ဦးခေါင်းသဖွယ် ဦးဆောင်ဖြစ်ကြကုန်သော ရုပ်အစဉ်အတန်း သန္တတိသီသတို့၏ အစွမ်းဖြင့် (၇၀)သော ရုပ်တို့သည် ဤအတူပင်လျှင် ဖြစ်ပေါ်၍ နေကြကုန်၏။

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

ဩပပါတိကာနမိ သတ္တသန္တတိဝသေန သတ္တတိရူပါနိ ဧဝမေဝ ပဝတ္တန္တိ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

သံသေဒဇ သတ္တဝါတို့၌လည်း နည်းတူပင် မှတ်ပါ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

ထိုကမ္မဇရုပ်၏ ဖြစ်မှု၌ —

၁။ ကမ္မ = ကံ၊

၂။ ကမ္မသမုဋ္ဌာန၊

၃။ ကမ္မပစ္စယ၊

၄။ ကမ္မပစ္စယ စိတ္တသမုဋ္ဌာန၊

၅။ ကမ္မပစ္စယ အာဟာရသမုဋ္ဌာန၊

၆။ ကမ္မပစ္စယ ဥတုသမုဋ္ဌာန —

ဤ (၆)မျိုးသော ခွဲခြမ်းဝေဖန်ခြင်းကို သိသင့်ပေသည်။

၁။ ကမ္မ = ကံ ဟူသည်

တတ္ထ ကမ္မံ နာမ ကုသလာကုသလစေတနာ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

နာနာက္ခဏိကကမ္မပစ္စယဘူတံယေဝ ဣဓ ကမ္မန္တိ အဓိပ္ပေတန္တိ အာဟာ “ကမ္မံ နာမ ကုသလာကုသလ-
စေတနာ”တိ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

ကမ္မပစ္စယေနာတိ အနေကာနမိ ကပ္ပကောဋီနံ မတ္တကေ အတ္တနော ဖလံ ဥပ္ပါဒေတုံ သမတ္တေန နာနာ-
က္ခဏိကကမ္မပစ္စယေနာတိ အတ္တော။ ကုသလာကုသလ၌ ကမ္မံ အတ္တနော ပဝတ္တိက္ခဏေ ဖလံ န ဒေတိ။ ယဒိ
ဒေယျ။ ယံ မနုဿော ဒေဝလောကူပကံ ကုသလကမ္မံ ကရေတိ၊ တဿာနုဘာဝေန တသ္မိံယေဝ ခဏေ
ဒေဝေါ ဘဝေယျ။ ယသ္မိံ ပန ခဏေ တံ ကတံ၊ တတော အညသ္မိံ ခဏေ အဝိဇ္ဇမာနမိ ကေဝလံ ကဋ္ဌတ္တာယေဝ
ဒိဋ္ဌေဝ ဓမ္မေ ဥပပဇ္ဇေ ဝါ အပရေ ဝါ ပရိယာယေ အဝသေသပစ္စယသမာယောဂေ သတိ ဖလံ ဥပ္ပါဒေတိ
နိရုဒ္ဓိပိ ပုရိမသိပ္ပါဒိကိရိယာ ဝိယ ကာလန္တရေ ပစ္ဆိမသိပ္ပါဒိကိရိယာယ။ တသ္မာ နာနာက္ခဏိကကမ္မပစ္စယောတိ
ဝုစ္စတိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၃-၃၇၄။)

၁။ ကံ — နာနာက္ခဏိကကမ္မပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ကုသိုလ်စေတနာ အကုသိုလ်စေတနာ
ဟူသမျှသည် ကံ မည်၏။ စိတ္တက္ခဏ တစ်ခုအတွင်း၌ အတူယှဉ်တွဲ ဖြစ်ကြသော ယှဉ်ဖက် စိတ်စေတသိက်တရား
တို့ကို ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော စေတနာကား သဟဇာတကမ္မ အကြောင်းတရားတည်း။ ယင်း သဟဇာတကမ္မ
အကြောင်းတရားအဖြစ်ဖြင့် ယှဉ်ဖက် စိတ်စေတသိက်တရားတို့ကို ဖြစ်ပေါ်လာအောင် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော
ဝိပါက်-ကိရိယာနာမ်တရားတို့နှင့် စိတ္တက္ခဏတစ်ခုအတွင်း၌ အတူယှဉ်တွဲဖြစ်သော ဝိပါက်-ကိရိယာစေတနာ
သည် ဤ၌ ကံ မမည်ပေ။

နာနာက္ခဏိကကမ္မ — အကြောင်းဖြစ်သော ကံတရားနှင့် အကျိုးဖြစ်သော ဝိပါက်ရုပ်တရား နာမ်တရား
တို့သည် ဥပါဒိ-ဋီ-ဘင်အနေအားဖြင့် ထင်ရှားဖြစ်သည့်အချိန်ကာလသည် များစွာ ကွာခြားလျက်ရှိ၏။ အကြောင်း
ကံနှင့် အကျိုးဝိပါက်တို့ဖြစ်ရာ အချိန်ကာလသည် ကမ္ဘာကုဋေပေါင်းများစွာသော်လည်း ကွာခြားနိုင်၏။ ကမ္ဘာ
ကုဋေပေါင်းများစွာ အထက်က ပြုစုပျိုးထောင်ခဲ့သော ကံသည် ယနေ့ မိမိ၏ အကျိုးတရားကို ဖြစ်စေနိုင်သည့်
စွမ်းအားရှိ၏။ ယင်းသို့ အကြောင်းကံနှင့် အကျိုးဝိပါက်တို့ အချိန်ကာလ တစ်ခုတည်း၌ မဖြစ်ဘဲ အချိန်ကာလ
အထူးထူး၌ ဖြစ်တတ်သောကြောင့် ယင်းကံကို နာနာက္ခဏိကကမ္မ အကြောင်းတရားဟု ခေါ်ဆိုပေသည်။ အကျိုး

တရား ဖြစ်ပေါ်လာအောင် နာနာကွဏိကကမ္မပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော တရားဟု ဆိုလိုပေသည်။ ဤကမ္မဇရုပ်၏ အကြောင်းတရားကို ပြောဆိုရာ၌ ယင်း နာနာကွဏိကကမ္မပစ္စယဟူသော အကြောင်းကံကိုသာလျှင် ကံဟု အလိုရှိအပ်ပေသည်။ သဟဇာတကမ္မစေတနာကို ဤအရာ၌ ကံဟု မဆိုလိုပေ။

ဓမ္မတာတန်ခု — ကုသိုလ်ကံ အကုသိုလ်ကံ မှန်သမျှသည် မိမိ၏ ဥပါဒ်-ဌီ-ဘင် အနေအားဖြင့် ထင်ရှားဖြစ်နေဆဲခဏ၌ ဝိပါက်အကျိုးတရားကို ပေးရိုးဓမ္မတာ မရှိပေ။ အကယ်၍ ပေးရိုးဓမ္မတာ ရှိငြားအံ့၊ လူသားတစ်ဦးသည် နတ်ပြည် ရောက်ကြောင်း ကုသိုလ်ကံ တစ်ခုကို ပြုစုပျိုးထောင်ခဲ့သော် ထိုကံကို ပြုနေဆဲ ခဏ၌ပင်လျှင် ထိုကုသိုလ်ကံ၏ စွမ်းအားရှိန်စော် အာနုဘော်ကြောင့် နတ်သား ဖြစ်လေရာ၏။ သို့သော် ဖြစ်ကား မဖြစ်ခဲ့ပေ။

နွားနို့ဟူသည် ညှစ်လျှင်ညှစ်ချင်း ချက်ချင်း နို့မင်း မဖြစ်နိုင်၊ ချက်ချင်း ထောပတ် မဖြစ်နိုင်။ ရင့်ကျက်ဖို့ရန် အချိန်ကာလအနည်းငယ်ကိုကား စောင့်ဆိုင်းရသည်သာ ဖြစ်၏။ အလားတူပင် ကံတို့မည်သည် ပြုဆဲခဏမှပင် ချက်ချင်း အကျိုးမပေးနိုင်၊ ရင့်ကျက်ဖို့ရန် အချိန်ကာလကိုကား စောင့်ဆိုင်းရသည်သာ ဖြစ်၏။ ရင့်ကျက်ခြင်းသို့ ရောက်ရှိပါမှ အကျိုးပေးနိုင်၏။

အကြင်ခဏ၌ ထိုစေတနာ = ကံကို ပြုစုပျိုးထောင်၏။ ထိုပြုစုပျိုးထောင်သည့် ခဏမှ အခြားတစ်ပါးသော ခဏ၌ ထိုစေတနာ (= ကံ)ကား ဥပါဒ်-ဌီ-ဘင် အနေအားဖြင့် ထင်ရှားမရှိတော့ပြီ ဖြစ်၏။ ထိုသို့ ထင်ရှားမရှိသော်လည်း နောင်တစ်ချိန် အကျိုးကို ဖြစ်စေနိုင်သော စွမ်းအင်ကမ္မသတ္တိကား ယင်းကံကို ပြုစုပျိုးထောင်လိုက်သည့် ရုပ်-နာမ်သန္တာန်အစဉ်ဝယ် ကိန်းဝပ်လျက် ကျန်နေ၏။ ထိုစေတနာ ကံသည် ဥပါဒ်-ဌီ-ဘင် သက်တမ်းစေ့၍ ပရမတ်တို့၏ သဘာဝအတိုင်း ချုပ်ပျက်သွားသော်လည်း နောင်တစ်ချိန် အကျိုးတရားကို ဖြစ်စေနိုင်သည့်စွမ်းအင်ကမ္မသတ္တိကို ရုပ်နာမ်အစဉ်မှာ မြှုပ်နှံပြီးမှသာလျှင် ချုပ်ပျက်သွား၏။ ယင်း စွမ်းအင်သတ္တိကို နာနာကွဏိကကမ္မပစ္စယသတ္တိဟု ခေါ်ဆိုပေသည်။

သို့အတွက် အကြင်ခဏ၌ ထိုစေတနာ (= ကံ) ကို ပြုစုပျိုးထောင်၏။ ထိုပြုစုပျိုးထောင်သည့်ခဏမှ အခြားတစ်ပါးသောခဏ၌ ထိုစေတနာ (= ကံ) သည် ဥပါဒ်-ဌီ-ဘင် အနေအားဖြင့် ထင်ရှားမရှိသော်လည်း သက်သက်ပြုထားပြီးဖြစ်သောကြောင့်ပင်လျှင် မျက်မှောက်ဘဝ၌သော်လည်းကောင်း၊ ဒုတိယ လာမည့်ဘဝ၌သော်လည်းကောင်း၊ တတိယဘဝမှ စ၍ နောင်ဘဝ ထိုထို၌သော်လည်းကောင်း ဂတိ ကာလ ဥပမိ ပယောဂဟူသောကြွင်းသော အကြောင်းတရားနှင့် ပေါင်းဆုံမိခဲ့သော် အကျိုးကို ဖြစ်စေနိုင်၏။ ရှေးရှေးသော အတတ်သိပ္ပံ စသည်တို့၌ လေ့ကျင့်မှုသည် ချုပ်ပျက်သွားသော်လည်း ကာလခြားရာ၌ ဖြစ်ပေါ်လာသော နောက်နောက်သော အတတ်သိပ္ပံ စသည်တို့၌ လေ့ကျင့်မှု၏ အကြောင်းတရား ဖြစ်သကဲ့သို့ မှတ်ပါ။

လောကီအတတ်သိပ္ပံ ဟူသမျှတို့၌ လေ့ကျင့်မှု များပါက ကျွမ်းကျင်မှု ပို၍အားကောင်းလာ၏။ ရှေးရှေးလေ့ကျင့်မှုသည် ချုပ်ပျက်သွားသော်လည်း နောက်နောက် လေ့ကျင့်မှုအား ကျေးဇူးပြုပေးလျက်သာ ရှိ၏။ ယင်းသို့ ကျေးဇူးပြုပေးမှုကြောင့် ကျွမ်းကျင်မှု ပိုမိုလာခြင်း ဖြစ်၏။ လက်နှိပ်စက် ရိုက်နှိပ်တတ်သည့် အတတ်သိပ္ပံ တစ်ခုကို စံထား၍ စဉ်းစားကြည့်ပါလေ။ လေ့ကျင့်မှု များသူကား ပို၍ ကျွမ်းကျင်သူ ဖြစ်နိုင်၏။ သို့သော် စည်းစနစ်ကျမှုကား လိုအပ်သည်သာ ဖြစ်၏။ စည်းကမ်း နည်းလမ်းတကျ လေ့ကျင့်မှုသည် အောင်မြင်မှုကို အထွတ်အထိပ်သို့ ရောက်အောင် ပို့ဆောင်ပေးနိုင်၏။

ထိုသို့ ကံကို ပြုစုပျိုးထောင်စဉ် အချိန်ကာလ ခဏနှင့် အကျိုးပေးသည့် အချိန်အခါကာလ ခဏတို့သည် စိတ္တက္ခဏပေါင်းများစွာသော်လည်းကောင်း ဘဝတစ်ခုသော်လည်းကောင်း ဘဝပေါင်း များစွာသော်လည်းကောင်း ကွာခြားမှု ရှိနေသဖြင့် ယင်းကံအကြောင်းတရားကို အကျိုးတရား ဖြစ်ပေါ်လာရာ ခဏမှ မတူကွဲပြား ထူးခြားသော ခဏရှိသော နာနာကွဏိကကမ္မပစ္စယအကြောင်းတရားဟု ခေါ်ဆိုအပ်ပေသည်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၃-၃၇၄။)

၂။ ကမ္မသမုဋ္ဌာန = ကံလျှင်ဖြစ်ကြောင်းရှိသောတရား

ကမ္မသမုဋ္ဌာနံ နာမ ဝိပါကက္ခန္ဓာ စ၊ စက္ခုဒသကာဒိသမသတ္တတိရူပဉ္စ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

ပဋိသန္ဓေ ဘဝင် စုတိနှင့်တကွ ဝိထိစိတ်အစဉ်အတွင်းရှိ ဝိပါကစိတ္တက္ခန္ဓာတိုင်း၌ နာမ်ခန္ဓာ (၄)ပါးတို့သည် လည်းကောင်း၊ စက္ခုဒသက အစရှိသော ဇီဝိတနဝက ကလာပ် အဝင်အပါ အမျှ (၇၀)သော ကဋတ္တာရုပ် = ကမ္မဇရုပ်သည်လည်းကောင်း ကမ္မသမုဋ္ဌာန = ကံလျှင်ဖြစ်ကြောင်းရှိသောတရား မည်၏။

၃။ ကမ္မပစ္စယ = ကံဟူသော အထောက်အပံ့ရှိသောတရား

ကမ္မပစ္စယံ နာမ တဒေဝ၊ ကမ္မံ ဟိ ကမ္မသမုဋ္ဌာနဿ ဥပတ္တမ္ဘကပစ္စယောပိ ဟောတိ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

ကမ္မ၌ ကမ္မဿေ ဇနကံ ပရိပါစကမ္ပိ ဟောတိ ဇီဝိတိန္ဒြိယဿ၊ ကမ္မဇရိုဏော စ ဝသေန အနုရက္ခဏ- သမ္ဘာဝတော၊ အာဟာရာဒိပဋိလာဘဟေတုတာယ ဥပတ္တမ္ဘကနိမိတ္တတော စ။ တေနာဟ “ဥပတ္တမ္ဘကပစ္စယောပိ ဟောတိ”တိ။ ဥပတ္တမ္ဘကပစ္စယတာ စဿ ဥပနိဿယပစ္စယဝသေနေဝ ဝေဒိတဗ္ဗာ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

ထိုဆိုအပ်ခဲ့ပြီးသော အထက်ပါ ဝိပါကနာမ်ခန္ဓာ (၄)ပါးတို့နှင့် အမျှ (၇၀)သော ကဋတ္တာရုပ် = ကမ္မဇရုပ် သည်ပင်လျှင် ကမ္မပစ္စယ = ကံဟူသော အထောက်အပံ့ရှိသောတရား မည်၏။ မှန်ပေသည် — ကံသည် ကံလျှင် ဖြစ်ကြောင်းရှိသော ဝိပါကနာမ်ခန္ဓာနှင့် ကမ္မဇရုပ်အား တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေတတ်သည့် ဇနကအကြောင်းတရား သာလျှင် ဖြစ်သည်မဟုတ်သေး၊ အားပေးထောက်ပံ့တတ်သည့် ဥပတ္တမ္ဘကအကြောင်းတရားလည်း ဖြစ်၏။ တိုက်ရိုက် ဖြစ်စေတတ်သည့် ဇနကသတ္တိဖြင့်သာ ကျေးဇူးပြုသည် မဟုတ်သေး၊ အားပေးထောက်ပံ့တတ်သော ဥပတ္တမ္ဘကသတ္တိဖြင့်လည်း ကျေးဇူးပြုတတ်သည်သာ ဖြစ်၏။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။) အားကြီးသောမှီရာ = ဥပနိဿယ ပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုသည်ဟု ဆိုလိုသည်။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

မှန်ပေသည် - ကံသည် ကံကြောင့်ဖြစ်သော ကမ္မဇတရား၏ တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေတတ်သော ဇနကအကြောင်း တရားသာဖြစ်သည် မဟုတ်သေး၊ တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေတတ်သော ဇနကအကြောင်းတရားလည်း ဖြစ်၏။ စောင့်ရှောက် တတ်သော ပရိပါလက = အနုပါလကအကြောင်းတရားလည်း ဖြစ်ဘိသော်။ အဘယ်ကြောင့်နည်း? ရုပ်ဇီဝိတိန္ဒြေ သည် ကလာပ်တူ ကမ္မဇရုပ်တို့အား ဘင်မတိုင်မီ တည်အောင်ထားတတ်သော သဘောတရားအဖြစ်ဖြင့် အစဉ် စောင့်ရှောက်လျက် ရှိ၏။ ဝိပါကနာမ်ဇီဝိတိန္ဒြေကလည်း ဝိပါကနာမ်တရားတို့ကို အလားတူပင် စောင့်ရှောက်လျက် ရှိ၏။ အစာကို ကြေကျက်စေတတ်သော ဥဒရဂ္ဂိ အမည်ရသော ဇီဝိတနဝက ကလာပ်တို့၏ အတွင်း၌ ပါဝင် တည်ရှိသော ကမ္မဇတေဇောဓာတ် ပါစကဝမ်းမီးကလည်း ကမ္မဇရုပ်တို့ကို အစဉ်စောင့်ရှောက်လျက်ရှိ၏။ ဥသ္မာ ခေါ်သည့် ကိုယ်ငွေ့ဓာတ်ပင်တည်း။ ထိုသို့ ဇီဝိတိန္ဒြေ၏လည်းကောင်း ကမ္မဇရို (= ကမ္မဇဓာတ်မီး)၏လည်း- ကောင်း အစွမ်းဖြင့် အစဉ်စောင့်ရှောက်ခြင်း၏ ထင်ရှားရှိခြင်းကြောင့်လည်းကောင်း၊ အချို့အချို့ ဘုန်းကံကြီးမား ကြကုန်သော သူတော်ကောင်းတို့သည် ရှေးရှေးဘဝ ထိုထိုက ဖြည့်ဆည်းပူးခဲ့သော ပါရမီဘုန်းကံထူးကြောင့် အာဟာရစသည် ပစ္စည်း (၄)ပါးတို့ကို လွယ်လွယ်ကူကူ ရရှိတော်မူကြ၏။ သို့အတွက် အာဟာရစသည်ကို လွယ် လွယ်ကူကူ ရရှိခြင်း၏ အကြောင်းတရား၏ အဖြစ်ဖြင့် ယင်းကံတရားက အားပေးထောက်ပံ့တတ်၏။ ယင်းသို့ အားပေးထောက်ပံ့တတ်သောကြောင့်လည်းကောင်း ကံသည် ကမ္မဇတရား၏ တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေတတ်သော ဇနက အကြောင်းတရားလည်း ဖြစ်၏။ အားပေးထောက်ပံ့တတ်သော ဥပတ္တမ္ဘက အကြောင်းတရားလည်း ဖြစ်၏။ ထို့ကြောင့် “ကံသည် ကမ္မဇတရားအား ဇနက အကြောင်းတရားသာ ဖြစ်သည် မဟုတ်၊ ဥပတ္တမ္ဘက = အားပေး ထောက်ပံ့တတ်သော အကြောင်းတရားလည်း ဖြစ်၏”ဟု အဋ္ဌကထာ ဖွင့်ဆိုတော်မူခြင်း ဖြစ်ပေသည်။ ထိုကံ၏

ကမ္မဇတရားအား အားပေးထောက်ပံ့တတ်သော ဥပတ္တမ္ဘက အကြောင်းတရား ဖြစ်မှုကို ပင်ကိုယ်ပကတိ အား ကြီးသော မှီရာ အကြောင်းတရား = ဥပနိဿယ၏ အစွမ်းဖြင့်သာလျှင် ကျေးဇူးပြုတတ်သည်ဟု သိရှိပါလေ။
(မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

သမ္မာသမ္မောဓိအလောင်းလျာကြီးများ၊ ပစ္စေကဗောဓိအလောင်းလျာကြီးများ၊ အဂ္ဂသာဝက မဟာသာဝက ပကတိသာဝကဟူသော သာဝကဗောဓိ အလောင်းလျာကြီးများ - ဤ (၃)မျိုးကုန်သော အလောင်းလျာကြီးတို့၏ ဘုန်းကံကြီးမားမှု ဉာဏ်ပညာကြီးမားမှု စသည်တို့သည် ကမ္ဘာပေါင်း အသင်္ချေနှင့် ချီ၍ ဘဝပေါင်းလည်း အသင်္ချေနှင့် ချီ၍ ဖြည့်ဆည်းပူးခဲ့သော ပါရမီတော် ဘုန်းကံတော် အဟုန်များကြောင့် ဖြစ်ရကား ယင်းကံတို့သည် ယင်းအလောင်းလျာကြီးတို့၏ ကမ္မဇတရားတို့အား တိုက်ရိုက် ဖြစ်စေတတ်သည့် ဇနကအကြောင်းတရား အဖြစ် ဖြင့်သာ ကျေးဇူးပြုသည် မဟုတ်၊ အားပေးထောက်ပံ့တတ်သော ဥပတ္တမ္ဘက အကြောင်းတရားအဖြစ်ဖြင့်လည်း ကျေးဇူးပြုလျက်ပင် ရှိပေသည်။ လာဘ်လာဘ ပေါများခြင်း၊ ဘုန်းတန်ခိုး ကြီးမားခြင်း၊ ဉာဏ်ပညာ ကြီးမားခြင်း စသည်တို့ကား ကံ၏ အားပေးထောက်ပံ့မှုကြောင့် ရရှိသော ထင်ရှားသော အကျိုးတရားများပင်တည်း။

၄။ ကမ္မပစ္စယ စိတ္တသမုဋ္ဌာန = ကံလျှင် အထောက်အပံ့ရှိသော စိတ်ကြောင့် ဖြစ်သောရုပ်

ကမ္မပစ္စယစိတ္တသမုဋ္ဌာနံ နာမ ဝိပါကစိတ္တသမုဋ္ဌာနံ ရူပံ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

ပစ္စဝေါကာရသတ္တဝါတို့၏ သန္တာန်ဝယ် ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီ၍ ဖြစ်နေသော မနောဓာတ် မနောဝိညာဏ ဓာတ် အမည်ရသော စိတ်တိုင်း စိတ်တိုင်းသည် (ပဋိသန္ဓေစိတ်က လွဲလျှင် သို့မဟုတ် ပဋိသန္ဓေစိတ် စုတိစိတ်က လွဲလျှင်) စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်သည့် စွမ်းအား ရှိသည်သာ ဖြစ်၏။ ယင်း စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်သည့် စိတ်တို့ တွင် အတိတ်ကံကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာကြရကုန်သော ပဋိသန္ဓေစိတ် ဘဝင်စိတ် (စုတိစိတ်) ဟူသော ဝိထိမှ အလွတ်ဖြစ်သော ဝိထိမုတ်စိတ်တို့နှင့် သမ္ပဋိစိုင်း၊ သန္နိရဏ၊ တဒါရုံ ဟူသော ဝိထိစိတ်တို့ ပါဝင်ကြ၏။ ယင်း စိတ်တို့ကား ဝိပါကနာမ်တရားတို့တည်း။ ယင်း ဝိပါကစိတ်တို့သည်လည်း ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒ်ကာလ၌ စိတ္တဇရုပ်တို့ကို ဖြစ်စေနိုင်ကြသည်သာ ဖြစ်၏။ ယင်း ဝိပါကစိတ်တို့ကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာကြရကုန်သော စိတ္တဇရုပ်တို့ကား **ကမ္မ ပစ္စယ စိတ္တသမုဋ္ဌာန = ကံလျှင် အကြောင်းအထောက်အပံ့ရှိသော စိတ်ကြောင့်ဖြစ်သောရုပ်**တို့ မည်ကုန်၏။
(ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)

ဝိပါကစေတသိကာနမ္ပိ ကမ္မပစ္စယစိတ္တသမုဋ္ဌာနတာ ဝတ္တဗ္ဗ၊ န ဝါ ဝတ္တဗ္ဗ၊ ကမ္မသမုဋ္ဌာနကမ္မပစ္စယ- ဂ္ဂဟဏေန ဂဟိတတ္တာ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

အထက်ပါ ဝိပါကစိတ်တို့၌ စိတ္တက္ခဏတစ်ခုအတွင်း၌ အတူ ယှဉ်တွဲ၍ ဖြစ်ပေါ်သွားကြကုန်သော ဝိပါက စေတသိကတို့၏လည်း ကံလျှင် အကြောင်းအထောက်အပံ့ရှိသော စိတ်ကြောင့် ဖြစ်သည်၏ အဖြစ်ကို ပြောဆို သင့်သေး၏။ (စိတ်နှင့် စေတသိကတို့သည် သဟဇာတ၊ အညမည၊ နိဿယစသော ပစ္စယသတ္တိတို့ဖြင့် အချင်းချင်း အပြန်အလှန် ကျေးဇူးပြုနေကြသော တရားများဖြစ်၍ ဤစကားကို ဋီကာဆရာတော် မိန့်ဆိုနေခြင်း ဖြစ်သည်။) တစ်နည်းဆိုရသော် အထက်တွင် ဖော်ပြထားသော ကမ္မသမုဋ္ဌာနတရား၊ ကမ္မပစ္စယတရားတို့ကို ယူသဖြင့် ယင်း ကမ္မသမုဋ္ဌာနတရား ကမ္မပစ္စယတရားတို့တွင် စေတသိကတရားတို့ကိုပါ ယူပြီး ဖြစ်သောကြောင့် ကမ္မပစ္စယ စိတ္တသမုဋ္ဌာနတရားစုတွင် ဝိပါကစေတသိကတရားစုတို့လည်း ပါဝင်ကြသည်ဟု မဆိုသင့်တော့ပြီ မှတ်ပါ။
(မဟာဋီ-၂-၄၀၀။)

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

၅။ ကမ္မပစ္စယအာဟာရသမုဋ္ဌာန = ကံလျှင် အထောက်အပံ့ ရှိသည်ဖြစ်၍ အာဟာရကြောင့်ဖြစ်သော ရုပ်တရား

ကမ္မပစ္စယအာဟာရသမုဋ္ဌာနံ နာမ ကမ္မသမုဋ္ဌာနရူပေသု ဌာနပ္ပတ္တာ ဩဇာ အညံ ဩဇဋ္ဌမကံ သမုဋ္ဌာပေတိ၊ တတြာပိ ဩဇာ ဌာနံ ပတွာ အညန္တိ ဧဝံ စတသော ဝါ ပဉ္စ ဝါ ပဝတ္တိယော ဃဋေတိ။ (ဝိသုဒ္ဓိ- ၂-၂၄၉-၂၅၀။)

ဌာနပ္ပတ္တာ ဩဇာ အညံ ဩဇဋ္ဌမကံ သမုဋ္ဌာပေတိ အာဟာရနဂတေ သရီရေတိ ဂဟေတဗ္ဗံ။ (မဟာဋီ- ၂-၄၀၀။) ။ ပ ။ စတသော ဝါ ပဉ္စ ဝါ ပဝတ္တိယော ဃဋေတိတိ သဒိသသန္တတိဝသေန စတသော ဝါ ပဉ္စ ဝါ ရူပကလာပပဝတ္တိယော သန္တာနေတိ။ ဗာဟိရပစ္စယဝိသေသေန ပန ဝိသဒိသာ ဗဟူပိ ပဝတ္တိယော ဃဋေတိတိ ဝဒန္တိ။ (မဟာဋီ- ၂-၄၀၁။)

= စက္ခုဒသက ကလာပံ စသော ကံကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာကြသည့် ကမ္မဇရုပ်ကလာပံ အသီးအသီး၌ ဩဇာ ပါဝင်လျက် ရှိ၏။ ကမ္မဇဩဇာဟု ခေါ်၏။ ရုပ်တရားတို့၏ ဓမ္မတာကား ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိပါမှ အားရှိကြ၏။ သို့အတွက် ယင်းကမ္မဇဩဇာသည် မိမိဥပါဒ်ပြီး ဖြစ်ပြီးနောက် ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိသောအခါ အာဟာရဇဩဇာ က အစဉ်လိုက်လျက်ရှိသော ခန္ဓာအိမ်၌ ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပံကို ဖြစ်စေ၏။

ဆိုလိုသည်မှာ ဤသို့ ဖြစ်၏။ စားမျိုးလိုက်သော အစာအာဟာရကား မစားမီ အခိုက်၌လည်းကောင်း၊ စားပြီး၍ အစာသစ်အိမ်အတွင်း၌ အစာသစ်ကောဋ္ဌာသအဖြစ်ဖြင့် တည်ခိုက်၌လည်းကောင်း၊ အစာဟောင်း အိမ်အတွင်း၌ အစာဟောင်းကောဋ္ဌာသအဖြစ်ဖြင့် တည်ခိုက်၌လည်းကောင်း ဥတုခေါ်သည့် တေဇောဓာတ် ကြောင့် ဖြစ်ပွားနေသော ဥတုဇဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပံတို့၏ အပေါင်းအစုမျှသာ ဖြစ်၏။ ယင်း အစာအာဟာရနှင့် အစာသစ် အစာဟောင်းတို့၌ ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးကို စိုက်၍ ရှူလိုက်ပါက ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့၏ အစုအဝေးကိုသာ တွေ့ရှိမည် ဖြစ်သည်။ ယင်း ဓာတ်ကြီး (၄)ပါးတို့၏ အတုံးအခဲ၌ အာကာသဓာတ်ကို မြင်အောင် စိုက်၍ ရှူလိုက် နိုင်ပါက ရုပ်ကလာပံအမှုန်များကိုသာ တွေ့ရှိမည် ဖြစ်သည်။ ယင်း ရုပ်ကလာပံတို့မှာ ကလာပံတစ်ခုအတွင်း၌ တည်ရှိသော တေဇောဓာတ်ကြောင့် ဆင့်ကဲ ဖြစ်ပွားလာကြသော ရုပ်ကလာပံအမှုန်တို့သာ ဖြစ်ကြ၏။ ယင်းသို့ ကလာပံတစ်ခုအတွင်း၌ တည်ရှိသော တေဇောဓာတ်က နောက်ထပ် ကလာပံ အသစ်အသစ် ဆင့်ကဲ ဖြစ်ပွား လာအောင် ကျေးဇူးပြုပေးမှုကို ဘုတ်အဆက်ဆက် ရိုက်ခတ်၍ ဖြစ်မှုဟု ပညာရှိတို့ ဆိုရိုးပြုတော်မူကြသည်။

သို့အတွက် မစားမီ စားမျိုးအပ်သော အစာအာဟာရ အဖြစ်၌ တည်ခိုက်၌လည်းကောင်း အစာသစ် ကောဋ္ဌာသ အစာဟောင်းကောဋ္ဌာသအဖြစ်၌ တည်ခိုက်၌လည်းကောင်း ယင်း အစာအာဟာရကား ဥတုကြောင့် ဖြစ်သည့် ဥတုဇရုပ် = ဥတုသမုဋ္ဌာန်ရုပ်တို့သာတည်း။ ယင်း အစာအာဟာရကို အလုတ်အလွှေး မပြုအပ်သော် လည်း အလုတ်အလွှေးကဲ့သို့ ပြု၍ စားမျိုးအပ်သောကြောင့် ကဗဠီကာရအာဟာရဟု ခေါ်ဆို၏။

ယင်း ကဗဠီကာရအာဟာရ အမည်ရသည့် ဥတုဇရုပ်ကလာပံတိုင်း၌ ဩဇာပါဝင်၏။ ယင်းဩဇာသည် ခန္ဓာအိမ် အတွင်းသို့ မပျံ့နှံ့မီ အတွင်း၌ ပါးစပ်အတွင်း လည်ချောင်းအတွင်း အစာအိမ်အတွင်း အူအတွင်း အစာဟောင်းအိမ်အတွင်း စသည့် ထိုထိုအရပ်၌ တည်ရှိခိုက် ဥတုဇဩဇာသာတည်း။ ယင်းဥတုဇဩဇာသည် - ဥပါဒိန္နံ ကမ္မဇရူပံ ပစ္စယံ လဘိတွာ (ဝိသုဒ္ဓိ- ၂-၂၅၁။) ဟူသော ဝိသုဒ္ဓိမဂ္ဂအဋ္ဌကထာ၏ ဖွင့်ဆိုတော်မူသည့် အတိုင်း အစာအိမ် စသည်၏ ပတ်ဝန်းကျင်တွင် တည်ရှိသော ဇီဝိတ နဝက ကလာပံတို့တွင် ပါဝင်သော တေဇော ဓာတ် ဟူသော အစာကို အညီအမျှ ကြေကျက်စေတတ်သော ပါစကဝမ်းမီး၏ အားပေးထောက်ပံ့မှုဟူသော အကြောင်းအထောက်အပံ့ကို ရရှိခဲ့သော် ဌီကာလသို့ ရောက်ခိုက်၌ ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပံ အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေ၏။ ယင်း ရုပ်ကလာပံ အသစ်အသစ်တို့၌ ပါဝင်သော ဩဇာကား မူလ ဥတုဇဩဇာ၏ သားစဉ် မြေးဆက်တည်း။ ယင်းဩဇာကို အာဟာရဇဩဇာဟု ခေါ်ဆို၏။

သင်္ကပ္ပရုဇ် - ဤ၌ အစာအိမ်ဝန်းကျင်ရှိ ဇီဝိတနဝက ကလာပ်တို့၌ တည်ရှိသော ပါစကတေဇောဓာတ်၏ အကြောင်းအထောက်အပံ့ကို ရ၍ အစာသစ်ကောဠာသ ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တို့၌ ပါဝင်သော ဥတုဇဩဇာက အာဟာရဇရဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ် အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေပုံကို ရေးသားခြင်းမှာ ယေဘုယျသို့လိုက်၍ ရေးခြင်း ဟု မှတ်ပါ။ စားမျိုးလိုက်သော အစာအာဟာရကား အစာအိမ်အတွင်း ရောက်မှသာ ပျံ့နှံ့သွားသည် မဟုတ်၊ ပါးစပ်အတွင်း ဝါးခိုက်၌လည်းကောင်း၊ လည်ချောင်း အူ စသည့် ထိုထိုဌာနသို့ ရောက်ခိုက်၌လည်းကောင်း ပါးစပ်၊ လည်ချောင်း၊ အူ စသည့် ထိုထိုဌာနဝန်းကျင်၌ တည်ရှိကြသော ဇီဝိတနဝက ကလာပ်တို့၌ ပါဝင်သော ကမ္မဇ တေဇောဓာတ်၏ အားပေးထောက်ပံ့မှုကိုရခဲ့သော် ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ် အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေနိုင်သည်သာ ဖြစ်သည်။ အာဟာရဇရဋ္ဌမကရုပ်အဖြစ်ဖြင့် ခန္ဓာအိမ်အတွင်းသို့ ပျံ့နှံ့သွားနိုင်သည်သာ ဖြစ်သည်။

အာဟာရဇ ဩဇာ - ယင်း အစာသစ်ကောဠာသတွင် ပါဝင်သော ဥတုဇဩဇဋ္ဌမက ကလာပ်တို့တွင် တည်ရှိသော ဥတုဇဩဇာကြောင့် ကမ္မဇဝမ်းမီး၏ အကူအညီဖြင့် ဆင့်ကဲ ဖြစ်ပွားလာသော ရုပ်ကလာပ်တို့မှာ အာဟာရဇရုပ်ကလာပ်တို့ ဖြစ်၍ ယင်းအာဟာရဇ ရုပ်ကလာပ်တို့တွင် ပါဝင်သော ဩဇာမှာ အာဟာရဇဩဇာ ဖြစ်သည်ဟူသော အချက်ကိုကား နားရှင်းရှင်းဖြင့် မှတ်သားထားပါ။

ကမ္မဇဩဇာနှင့် အာဟာရဇဩဇာ ပေါင်းဆုံမှု - စက္ခုဒသက ကလာပ် စသော ထိုထို ကမ္မဇရုပ်တိုင်းတွင် ပါဝင်သော ဩဇာကား ကမ္မဇဩဇာတည်း။ ယင်း ကမ္မဇဩဇာသည် အထက်ပါ မျက်စိသို့တိုင်အောင် ပျံ့နှံ့ ဖြစ်ပွားလာသော အာဟာရဇဩဇာ၏ အားပေးထောက်ပံ့မှု အကူအညီကို ရရှိခဲ့ပါလျှင် အခြားသော ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ်အသစ်ကို ဖြစ်စေပြန်၏။ ထိုရုပ်ကလာပ်တွင် ပါဝင်သော ဩဇာက လည်း ဌီကာလသို့ ရောက်ခိုက် အခြားတစ်ပါးသော ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ်အသစ်ကို ဖြစ်စေပြန်၏။ ဤသို့လျှင် သဒိသသန္တတိဟူသော တူညီသော ရုပ်သန္တတိ အစဉ်အတန်း၏ အစွမ်းဖြင့် (၄)ကြိမ် (၅)ကြိမ်သော ရုပ်ကလာပ် တို့၏ ဖြစ်ခြင်းကို ဆက်စပ်စေ၏။ ကမ္မဇကလာပ်တစ်ခုတွင် ပါဝင်သော ဩဇာသည် အာဟာရဇဩဇာ၏ အား ပေးထောက်ပံ့မှုကို ရရှိပါက လေး-ငါး ဆင့်သော ရုပ်ကလာပ်တို့ကို ဖြစ်စေနိုင်သည်ဟု ဆိုလိုပေသည်။

လိုရင်းမှတ်သားပါ

အစာသစ်ကောဠာသတွင် ပါဝင်သော ရုပ်ကလာပ် အသီးအသီး၌ တည်ရှိသော ဥတုဇဩဇာသည် ကမ္မဇ ဝမ်းမီး၏ အားပေးထောက်ပံ့မှုကို ရခဲ့သော် ဩဇဋ္ဌမကရုပ်ကလာပ် အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေ၏။ ယင်း ရုပ်ကလာပ် အသစ်အသစ်တို့ကား (ဥတုဇ) ဩဇာကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာရသဖြင့် အာဟာရဇ ဩဇဋ္ဌမကရုပ်တို့ ဖြစ်ကြ၏။ တစ်ဖန် ယင်းအာဟာရဇဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ်တို့တွင် ပါဝင်သော အာဟာရဇဩဇာ၏ အထောက်အပံ့ကို ရပြန်သော် ကမ္မဇရုပ်ကလာပ် အသီးအသီး၌ ပါဝင်တည်ရှိသော ကမ္မဇဩဇာက လေးဆင့် ငါးဆင့်သော (၄)ကြိမ် (၅)ကြိမ်သော ရုပ်ကလာပ် အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေပြန်၏။ ဤသို့ အပြန်အလှန် ကျေးဇူးပြုပုံ လိုရင်းအချက်ကို မှတ်သားထားပါ။ သို့မှသာလျှင် ရှုကွက်များကို ရေးသားတင်ပြသည့်အခါ သို့မဟုတ် မိမိကိုယ်တိုင် ရှုပွားသည့် အခါတို့၌ နားရှင်းမည် ဖြစ်သည်။ ဤသို့လျှင် အာဟာရဇဩဇာ၏ အထောက်အပံ့ကို ရရှိပါမှ ကမ္မဇဩဇာက ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ် အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေနိုင်သောကြောင့် - “ကမ္မဇဩဇာသည် မိမိ ဥပါဒိပြီး ဖြစ်ပြီး နောက် ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိသောအခါ အာဟာရဇဩဇာက အစဉ်လိုက်လျက်ရှိသော ခန္ဓာအိမ်၌ ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော ဩဇဋ္ဌမက ရုပ်ကလာပ်ကို ဖြစ်စေ၏”ဟု မိန့်ဆိုတော်မူခြင်း ဖြစ်ပေသည်။ နတ်ဩဇာ စသည် တို့ကဲ့သို့သော ဗာဟိရအကြောင်းထူး တစ်ခုခုရှိခဲ့သော် မတူသော ရုပ်သန္တတိ၏ ဖြစ်စဉ်တို့ကိုလည်း ဆက်စပ် စေ၏ဟု ဆရာမြတ်တို့ မိန့်ဆိုတော်မူကြကုန်၏။

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

၆။ ကမ္မပစ္စယ ဥတုသမုဋ္ဌာန = ကံလျှင် အကြောင်းအထောက်အပံ့ ရှိ၍ ဥတုကြောင့်ဖြစ်သောရုပ်တရား

ကမ္မပစ္စယဥတုသမုဋ္ဌာန နာမ ကမ္မဇေတဇောဓာတု ဌာနပ္ပတ္တာ ဥတုသမုဋ္ဌာနံ ဩဠမကံ သမုဋ္ဌာပေတိ၊ တတြာပိ ဥတု အညံ ဩဠမကန္တိ ဧဝံ စတသော ဝါ ပဉ္စ ဝါ ပဝတ္တိယော ဃဋေတိ။ ဧဝံ တာဝ ကမ္မဇရူပဿ နိဗ္ဗတ္တိ ပဿိတဗ္ဗာ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

ကမ္မဇရုပ်ကလာပ်တိုင်းတွင် တေဇောဓာတ် ပါဝင်လျက်ရှိ၏။ ယင်းတေဇောဓာတ်ကို ဥတုဟုလည်း ခေါ်၏။ ယင်းကမ္မဇတေဇောဓာတ် = ဥတုသည် ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိခိုက် ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော ဩဠမက ရုပ်ကလာပ်ကို ဖြစ်စေ၏။ ယင်း ဩဠမက ရုပ်ကလာပ်ကား ကမ္မဇတေဇောဓာတ် ဥတုကြောင့် ဖြစ်၍ ဥတု သမုဋ္ဌာန်ရုပ်တည်း။ ထို ဥတုသမုဋ္ဌာန် ဩဠမကရုပ်ကလာပ်၌လည်း တေဇောဓာတ် = ဥတု ပါဝင်လျက် ရှိရာ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိလာသော ယင်း တေဇောဓာတ် = ဥတုသည် အခြားတစ်ပါးသော ဩဠမကရုပ်ကလာပ်ကို ဖြစ်စေပြန်၏။ ဤသို့လျှင် တူညီသော ရုပ်သန္တတိအစဉ်၏ အစွမ်းဖြင့် (၄)ကြိမ်ကုန်သော (၅)ကြိမ်ကုန်သော ရုပ်ကလာပ်တို့၏ ဖြစ်ခြင်းတို့ကို ဆက်စပ်စေ၏။ ထိုရုပ်တရားအပေါင်းသည် ကံလျှင် အကြောင်းရင်းခံ အထောက်အပံ့ရှိသော တေဇောဓာတ် ဥတုကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာရသဖြင့် ကမ္မပစ္စယ ဥတုသမုဋ္ဌာန ရုပ် မည်၏။ ဤသို့လျှင် ရှေးဦးစွာ ကမ္မဇရုပ်၏ ဖြစ်ခြင်းကို ဉာဏ်ဖြင့် မြင်အောင် ရှုပါ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉-၂၅၀။)

နိဗ္ဗာန်ကို အလိုရှိသော အသင်သူတော်ကောင်းသည် ဉာဏ်ဖြင့် ကိုယ်တိုင်မျက်မှောက် ထွင်းဖောက် သိမြင်အောင် ကြိုးပမ်းရမည့် တာဝန်တစ်ခုပင် ဖြစ်ပေသည်။

စိတ္တဇရုပ်၏ ဖြစ်ပေါ်လာပုံ

စိတ္တဇရုပ်တို့၌လည်း —

၁။ စိတ္တ = စိတ်၊

၂။ စိတ္တသမုဋ္ဌာန၊

၃။ စိတ္တပစ္စယ၊

၄။ စိတ္တပစ္စယ အာဟာရသမုဋ္ဌာန၊

၅။ စိတ္တပစ္စယ ဥတုသမုဋ္ဌာန —

ဤသို့သော ဝေဖန်ခွဲခြားမှုကို သိရှိအပ်ပေသည်။

၁။ စိတ္တ = စိတ်

တစ်ခုယုတ် ကိုးဆယ်သော စိတ်တို့သည် စိတ် မည်၏။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

အရူပဝိပါကဒ္ဒိပဉ္စဝိညာဏဝဇ္ဇိတံ ပဉ္စသတ္တတိဝိဓမ္မိ စိတ္တံ စိတ္တသမုဋ္ဌာနရူပံ ပဌမဘဝင်္ဂမုပါဒါယ ဇာယန္တမေဝ သမုဋ္ဌာပေတိ။ (အဘိဓမ္မတ္ထသင်္ဂဟ။)

= ယင်း တစ်ခုယုတ်ကိုးဆယ်သော စိတ်တို့တွင် အရူပဝိပါက (၄)ခု ဒ္ဒိပဉ္စဝိညာဏ် တစ်ဆယ်မှ တစ်ပါးသော (၇၅)မျိုးသော စိတ်သည်လည်း စိတ်ကြောင့်ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာနရုပ် = စိတ္တဇရုပ်ကို ပဋိသန္ဓေနှောင် ပထမဘဝင်မှ စ၍ ဥပါဒ်လျှင် ဥပါဒ်ခြင်းသာလျှင် = ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒ်ကာလ၌သာလျှင် ဖြစ်စေ၏။ ထိုသို့ ဖြစ်စေရာ၌ ကံတစ်ခုတည်းက ရုပ်ပေါင်းများစွာကို ဖြစ်စေနိုင်သကဲ့သို့ စိတ်တစ်ခုတည်းကလည်း ရုပ်ကလာပ်ပေါင်းများစွာ = ရုပ်ပေါင်းများစွာကို ဖြစ်စေနိုင်သည်ဟု မှတ်ပါ။

စိတ္တဇရုပ် - ဣရိယာပုထ်-ဝိညတ်ရုပ်

မဟာကုသိုလ်စိတ်	—	၈	} ကာမဇော — ၂၉
အကုသိုလ်စိတ်	—	၁၂	
ဟသိတုပ္ပါဒ်စိတ်နှင့် မဟာကြိယာစိတ်	—	၉	
ဝုဋ္ဌော = မနောဒွါရာဝဇ္ဇန်း	—	၁	
ကုသိုလ်အဘိညာဏ် + ကြိယာအဘိညာဏ်	—	၂	
အားလုံးပေါင်းသော်	—	၃၂	

ဤ (၃၂)မျိုးသော စိတ်တို့သည် —

၁။ စိတ္တဇရုပ်ကိုလည်းကောင်း, (စိတ္တဇရုပ်သာမန် ဟူလို့။)

၂။ ဣရိယာပုထ်ကိုလည်းကောင်း,

၃။ ဝိညတ်ရုပ်ကိုလည်းကောင်း ဖြစ်စေကြကုန်၏။

ဣရိယာပထ = ဣရိယာပုထ်

ဣရိယာယ ကာယိကကိရိယာယ ပဝတ္တိဌာနတာယ ပထဘာဝတော ဣရိယာပထော။ ဂမနာဒိ။ အတ္ထတော တဒဝတ္ထာ ရူပပဝတ္တိ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၁။)

ကိုယ်၌ ဖြစ်သော အမူအရာ၏ ဖြစ်ရာဌာန၏ အဖြစ်ဖြင့် အကြောင်းတရား ဖြစ်သောကြောင့် သွားခြင်း ရပ်ခြင်း ထိုင်ခြင်း လျောင်းခြင်းသည် ဣရိယာပထ = ဣရိယာပုထ် မည်၏။ ပရမတ် အထည်ကိုယ် ခြပ်အနက် သဘောအားဖြင့်ကား ထိုသွားခြင်းစသော အခိုက်အတန့်၌ ဖြစ်သော ရုပ်တို့၏ ဖြစ်ခြင်းသဘောပင်တည်း။ သွားသောအခြင်းအရာ ရပ်သောအခြင်းအရာ ထိုင်သောအခြင်းအရာ လျောင်းသောအခြင်းအရာအားဖြင့် ရုပ် တရားတို့၏ ဖြစ်မှုကိုပင် ဣရိယာပုထ်ဟု ဆိုလိုသည် ဟူပေ။

ကာမဉ္စေတ္ထ ရူပဝိနိမုတ္တော ဣရိယာပထော, ဝိညတ္တိ စ နတ္ထိ၊ တထာပိ န သဗ္ဗံ ရူပသမုဋ္ဌာပကစိတ္တံ ဣရိယာပထူပတ္တန္တကံ, ဝိညတ္တိဝိကာရုပ္ပါဒကဉ္စ ဟောတိ။ ယံ ပန စိတ္တံ ဝိညတ္တိဇနကံ၊ တံ ဧကံသဘော ဣတရဿ ဇနကံ အဝိနာဘာဝတော၊ တထာ ဣရိယာပထူပတ္တန္တကံ ရူပဿ။ ဧတဿ ဝိသေသဿ ဒဿနတ္ထံ “ရူပံ, ဣရိယာပထံ, ဝိညတ္တိဉ္စာ”တိ သမုစ္စယော ကတော။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၁။)

ရုပ်တရားမှ အလွတ်ဖြစ်သော ဣရိယာပုထ်သည်လည်းကောင်း, ဝိညတ်သည်လည်းကောင်း မရှိသည် မ ဟုတ်လော၊ အဘယ်ကြောင့် ရုပ်တရားမှ အသီးအခြား ခွဲ၍ ဣရိယာပုထ်ကိုလည်းကောင်း, ဝိညတ်ကိုလည်းကောင်း ထုတ်ဆောင်အပ်ပါသနည်းဟု မေးရန်ရှိ၏။ အဖြေမှာ ဤသို့ ဖြစ်၏။

ဤအရာ၌ ရုပ်တရားမှ အလွတ်ဖြစ်သော ဣရိယာပုထ်သည်လည်းကောင်း, ဝိညတ်သည်လည်းကောင်း အကယ်၍ကား မရှိပေ။ ထိုသို့ပင် မရှိပါသော်လည်း အလုံးစုံသော စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်သော စိတ်ဟူသမျှ သည်ဣရိယာပုထ်ကို ထောက်ပံ့တတ် ခိုင်ခံ့စေတတ်သည်လည်း မဖြစ်ပေ။ ဝိညတ်အမူအရာအထူးကို ဖြစ်စေတတ် သည်လည်း မဖြစ်ပေ။ စင်စစ်မှာမူ အကြင်စိတ်သည် ဝိညတ်ကို ဖြစ်စေတတ်၏။ ထိုဝိညတ်ရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်သော စိတ်ဟူသမျှသည် ဣရိယာပုထ်ကိုလည်း ထောက်ပံ့တတ် ခိုင်ခံ့စေတတ်၏။ စိတ္တဇရုပ်ကိုလည်း ဖြစ်စေတတ်၏။ ဝိညတ်နှင့် ဣရိယာပုထ်, စိတ္တဇရုပ်တို့သည် မကွေမကွာ ဖြစ်နေခြင်းကြောင့် ဝိညတ်ရုပ်ဖြစ်က ဣရိယာပုထ်နှင့်

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

စိတ္တဇရုပ်တို့လည်း ဖြစ်မြဲ ဓမ္မတာသာ ဖြစ်သည့်အတွက် စင်စစ်အားဖြင့် ဝိညာတ်ရုပ်ကို ဖြစ်စေသော စိတ်မှန်သမျှ သည် မကင်းစကောင်းသော အဝိနာဘာဝနည်းအားဖြင့် ကုရိယာပုထ်နှင့် စိတ္တဇရုပ်သာမန်ကိုလည်း ဖြစ်စေတတ် သည်သာ ဖြစ်၏။ (ဝိညာတ်, ကုရိယာပုထ် မပါသော စိတ္တဇဩဋ္ဌမကရုပ်များကို စိတ္တဇရုပ်သာမန်ဟု ဆိုလိုသည်။)

အလားတူပင် ကုရိယာပုထ်ကို ထောက်ပံ့တတ် ခိုင်ခံ့စေတတ်သော စိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်သာမန်ကိုလည်း ဖြစ်စေတတ်၏။ စိတ္တဇဩဋ္ဌမကရုပ်များမပါဘဲ ကုရိယာပထရုပ်များ မဖြစ်နိုင်သောကြောင့်ဖြစ်၏။ ဤကဲ့သို့သော အထူးကို ဖော်ပြခြင်းငှာ “ဗုဒ္ဓော, ကာမဇော, အဘိညာဏ်ဇော ဟူသော (၃၂) မျိုးသော စိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို လည်းကောင်း, ကုရိယာပုထ်ကိုလည်းကောင်း, ဝိညာတ်ရုပ်ကိုလည်းကောင်း ဖြစ်စေကုန်၏” - ဟု (၃)မျိုးလုံးကို ပေါင်းစည်းခြင်း သမုစ္စည်းအနက်ရှိသော ၈-သဒ္ဒါကို အဋ္ဌကထာဆရာတော်သည် အသုံးပြုတော်မူခြင်း ဖြစ်ပေ သည်။

[ဤအရာ၌ ပါဠိ - ၈-သဒ္ဒါသည် မြန်မာစကား - လည်းကောင်းနှင့် အဓိပ္ပါယ်တူ၏။ (၃)ခုတွင် တစ်ခုခု ကိုသာ ရွေးချယ်ယူရသည့် လည်းကောင်း မဟုတ်။ (၃)ခုလုံးကိုယူရသော လည်းကောင်းပင် ဖြစ်သည်ဟု ဆိုလိုပေသည်။]

စိတ္တဇရုပ် နှင့် ကုရိယာပုထ်

မဟဂ္ဂုတ် ကုသိုလ်ဇော	—	၉ - မျိုး
မဟဂ္ဂုတ် ကြိယာဇော	—	၉ - မျိုး
လောကုတ္တရာစိတ်	—	၈ - မျိုး

ဤ (၂၆)မျိုးသော အပ္ပနာဇောစိတ်တို့သည် —

၁။ စိတ္တဇရုပ် (စိတ္တဇရုပ်သာမန်) ကိုလည်းကောင်း

၂။ ကုရိယာပုထ်ကိုလည်းကောင်း ဖြစ်စေကုန်၏။

ဝိညာတ်ရုပ်ကိုကား မဖြစ်စေကြကုန်။ (ဤအပ္ပနာဇောတို့တွင် အဘိညာဏ်ဇောများ မပါဝင်ဟု မှတ်ပါ။)
(ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

န ဝိညတ္တိ ဇနယန္တိ မဟဂ္ဂတကုသလာဒိနံ သန္တဘာဝေန အဝိပ္ပါရိကဘာဝတော။ ဝိပ္ပါရိကမေဝ ဟိ ကာမာဝစရကုသလာဒိ ဝိညတ္တိ သမုဋ္ဌာပေတိ။ ကုရိယာပထုပတ္တမ္ဘကာနိ ပန ဟောန္တိ သတိ သန္တဘာဝေ ဈာန-ဝေဂေန သဥဿာဟတ္တာ၊ ယတော တေသံ ဇေနကိစ္စတာ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၁။)

ဤ (၂၆)မျိုးသော အပ္ပနာဇောတို့သည် ဝိညာတ်ရုပ်ကို အဘယ်ကြောင့် မဖြစ်စေတတ်ကြကုန်သနည်း ဟူမူ — ယင်း မဟဂ္ဂုတ်ဇော လောကုတ္တရာဇောတို့၏ ငြိမ်သက်သည်၏ အဖြစ်ဖြင့် ပြန့်ကားခြင်း လှုပ်ရှားခြင်း မရှိသည်၏ အဖြစ်ကြောင့် ဝိညာတ်ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ မှန်ပေသည် — ပြန့်ကားခြင်း လှုပ်ရှားခြင်း ရှိသည် သာလျှင် ဖြစ်သော ကာမဇော, အဘိညာဏ်ဇော စသော စိတ်သည် ဝိညာတ်ရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်၏။ သို့သော် ယင်း အပ္ပနာဇောစိတ်တို့သည် ဝိညာတ်ရုပ်ကို မဖြစ်စေတတ် မဖြစ်စေနိုင်သော်လည်း ကုရိယာပုထ်ကိုကား တည်မြဲ တိုင်း ထားမြဲတိုင်း တည်တံ့အောင် ထောက်ပံ့တတ် ခိုင်ခံ့စေတတ်ကုန်၏။ အဘယ်ကြောင့်နည်းဟူမူ ယင်း အပ္ပနာ ဈာန်ဇောတို့သည် ငြိမ်ငြိမ်သက်သက်ဖြစ်မှု ရှိသည် မှန်သော်လည်း ဈာန်၏ အဟုန်ဖြင့် အားထုတ်ခြင်း လုံ့လ ဥဿာဟ ထင်ရှား ရှိနေသည်၏ အဖြစ်ကြောင့်တည်း။ ယင်းသို့ အားထုတ်ခြင်း လုံ့လ ဥဿာဟ ထင်ရှား ရှိနေ သည်၏ အဖြစ်ကြောင့် ထို (၂၆)မျိုးသော စိတ်တို့၏ ဇောကိစ္စ ရှိသည်၏ အဖြစ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာ၏။ အပ္ပနာဇော တို့၏ ယင်းသို့ အားထုတ်ခြင်း လုံ့လဥဿာဟ ထင်ရှား ရှိနေသည့်အတွက် ယင်းတို့တွင် မဟဂ္ဂုတ်ဇောတို့သည်

အာနာပါနပဋိဘာဂနိမိတ် ကသိုဏ်းပဋိဘာဂနိမိတ် စသော ထိုထိုသမထနိမိတ်အာရုံ၏ အရသာကိုလည်းကောင်း၊ လောကုတ္တရာဇောတို့သည် အသင်္ခတဓာတ် အငြိမ်းဓာတ်နိဗ္ဗာန်၏ ငြိမ်းအေးခြင်း သန္တိသုခ အရသာကိုလည်းကောင်း အဟုန်ပြင်းစွာ ဆက်တိုက်ခံစားခြင်း ဇနကိစ္စကို ရွက်ဆောင်နိုင်ကြသည်။

ဣရိယာပထမို့ ဥပတ္တမ္ဘန္တိတိ ယထာပဝတ္တံ ဣရိယာပထံ ဥပတ္တမ္ဘန္တိ။ (မူလဋီ-၁-၁၅၁။)

ဤအထက်ပါ မူလဋီကာ၏ ဖွင့်ဆိုချက်အရ အဘိညာဏ်ကိစ္စတပ်ခိုက်ဖြစ်သော ရူပါဝစရ ပဉ္စမဈာန်ဇောမှ တစ်ပါးသော အဘိညာဏ်ကိစ္စ မတပ်သော ရူပါဝစရပဉ္စမဈာန်ဇောနှင့် တကွသော ဤအထက်တွင် ဖော်ပြထားသော ဈာန်ဇော မဂ်ဇော ဖိုလ်ဇောဟူသော အပွနာဇော (၂၆)မျိုးတို့သည် ဝိညတ်ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြသဖြင့် ဝိညတ်မပါလျှင် မပြီးသော ဣရိယာပုထ်အသစ်ကို စတင်၍ မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ သို့သော် ဝုဠာ ကာမဇော အဘိညာဏ်ဇောတို့ကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသော ဣရိယာပုထ်ကိုကား ထောက်ပံ့တတ် ခိုင်ခံ့စေတတ်ကုန်၏။ “ထောက်ပံ့”ဆိုသည်ကား ဝုဠာ ကာမဇော အဘိညာဏ်ဇောတို့ကြောင့် ဖြစ်ပြီးသားဖြစ်သော သွားမှု ရပ်မှု ထိုင်မှု အိပ်မှု ဣရိယာပုထ်ကို သွားမြဲတိုင်း ရပ်မြဲတိုင်း ထိုင်မြဲတိုင်း အိပ်မြဲတိုင်း မပျက်ပြားအောင် ဆက်လက် တည်တံ့အောင် ခိုင်ခံ့စေကုန်၏ဟု ဆိုလိုပေသည်။

“ စိတ္တဇရုပ် သာမန်ကိုသာ ဖြစ်စေနိုင်၏ ”

- ၁။ အဟိတ် ဥပေက္ခာသန္တီရဏစိတ် (၂) ပါး + မဟာဝိပါက်စိတ် (၈)ပါးဟူသော ကာမာဝစရဘဝင်စိတ် (ဘဝင်ကိစ္စတပ်ခိုက်ကို ရည်သည်။) — ၁၀ - ပါး
- ၂။ ရူပါဝစရဝိပါက်ဟူသော ရူပါဝစရဘဝင်စိတ် — ၅ - ပါး
- ၃။ ပဉ္စဒွါရာဝဇ္ဇန်း၊ သမ္ပဋိစိုင်းဒွေး ဟူသော မနောဓာတ် — ၃ - ပါး
- ၄။ အဟိတ် ကုသလဝိပါက် သောမနဿသန္တီရဏစိတ် — ၁ - ပါး
- အားလုံးပေါင်းသော် — ၁၉ - ပါး

ဤ (၁၉)ပါးသော စိတ်တို့သည် (ဣရိယာပထ၊ ဝိညတ်မပါသော) စိတ္တဇရုပ်သာမန်ကိုသာလျှင် ဖြစ်စေကြကုန်၏။ ဣရိယာပုထ်ကိုလည်း မဖြစ်စေကြကုန်၊ ဝိညတ်ကိုလည်း မဖြစ်စေကြကုန်။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

ရူပမေဝ ဇနယန္တိ န ဣရိယာပထံ နိရုဿာဟသန္တဘာဝေန ပရိဒုဗ္ဗလဘာဝတော။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

ဤ (၁၉)မျိုးသော စိတ်တို့သည် အားထုတ်ခြင်း လုံ့လ ဥဿာဟမရှိရကား ငြိမ်သက်သော ဖြစ်ခြင်း ရှိသဖြင့် ထက်ဝန်းကျင် အားနည်းသည်၏ အဖြစ်ကြောင့် စိတ္တဇရုပ်သာမန်ကိုသာလျှင် ဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်၏။ ဣရိယာပုထ် ဝိညတ်ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

စိတ်စွမ်းအင်များ

ယထာ ဟိ အဗ္ဗောကိဏ္ဏေ ဘဝင်္ဂေ ဝတ္တမာနေ အင်္ဂါနိ ဩသီဒန္တိ ပဝိဋ္ဌာနိ ဝိယ ဟောန္တိ၊ န ဧဝံ “ဒွတ္တိံသ ဆဗ္ဗိသာ”တိ ဝုတ္တေသု ဇာဂရဏစိတ္တေသု ဝတ္တမာနေသု။ တေသု ပန ဝတ္တမာနေသု အင်္ဂါနိ ဥပတ္တဒ္ဓါနိ ယထာ-ပဝတ္တိရိယာပထဘာဝနေဝ ပဝတ္တန္တိတိ။ (မူလဋီ-၁-၁၅၁။)

အဗ္ဗောကိဏ္ဏေတိ အန္တရန္တရာ ဥပ္ပဇ္ဇမာနေဟိ အသံသဌေ။ (အနုဋီ-၁-၁၆၄။)

ကိရိယာမယစိတ္တေဟိ အဝိမိဿဘဝင်္ဂပွဝတ္တိကာလေ ခန္ဓာဒိသရီရာဝယဝါနံ နိစ္စလဘာဝေနာဝဋ္ဌာနံ။
(မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

အထက်တွင် ဖော်ပြထားသော (၃၂)ပါးသောစိတ် (၂၆)ပါးသောစိတ်တို့ကို ဇာဂရဏစိတ် = နိုးကြားနေသောစိတ်ဟုလည်းကောင်း၊ ကိရိယာမယစိတ် = အမူအရာကြိယာကို ပြီးစီးစေတတ်သောစိတ်ဟုလည်းကောင်း ခေါ်ဆို၏။ ယင်းဇာဂရဏစိတ် ကိရိယာမယစိတ်တို့နှင့် မရောနှောသော ဘဝင်စိတ်ချည်းသက်သက် အဆက်မပြတ် အကြားအလပ် မရှိ ဆက်တိုက်ဖြစ်နေသော ကာလ၌ ပခုံးအစရှိသော ကိုယ်အင်္ဂါအစိတ်အပိုင်းတို့၏ လှုပ်ရှားခြင်း မရှိသည်၏အဖြစ်ဖြင့် ကြုံ့ကြုံ့ခိုင်ကြည် တည်တံ့ခြင်းကား ဖြစ်နိုင်၏။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

မှန်ပေသည် — ဇာဂရဏစိတ် ကိရိယာမယစိတ်တို့နှင့် မရောနှောသော ဘဝင်စိတ်ချည်းသက်သက် အဆက်မပြတ် အကြားအလပ် မရှိ ဆက်တိုက်ဖြစ်နေလတ်သော် ကိုယ်အင်္ဂါတို့သည် ဆုတ်နစ်ကုန်သကဲ့သို့ ဝင်သွားကုန် ကျုံ့သွားကုန်သကဲ့သို့ ဖြစ်ကုန်သကဲ့သို့ (၃၂)ပါးသောစိတ် (၂၆)ပါးသောစိတ်ဟု ဖွင့်ဆိုထားအပ်ကုန်သော ဇာဂရဏစိတ်တို့ ဖြစ်ကုန်လတ်သော် ဤအတူ ဆုတ်နစ်ကုန်သကဲ့သို့ ဝင်သွားကုန် ကျုံ့သွားကုန်သကဲ့သို့ မဖြစ်ကြလေကုန်။ ထို ဇာဂရဏစိတ် ကိရိယာမယစိတ်တို့ ဖြစ်ကုန်လတ်သော် ကိုယ်အင်္ဂါတို့သည် တောင့်တင်း ခိုင်မာကုန်၏။ သွားလျှင် သွားသည့်အတိုင်း၊ ရပ်လျှင် ရပ်သည့်အတိုင်း၊ ထိုင်လျှင် ထိုင်သည့်အတိုင်း၊ အိပ်လျှင် အိပ်သည့်အတိုင်းဟူသော ဖြစ်ပေါ်တိုင်းသော ဣရိယာပုထ်၏ အဖြစ်ဖြင့်သာလျှင် ဆက်လက်၍ ဖြစ်ပေါ်နေကြကုန်၏ဟု မှတ်ပါ။

မနောဒွါရိကဇောသာ

န ဟိ ပဉ္စဒွါရိကဝိညာဏေဟိ ဂမနာဒိသု ကဉ္စိ ဣရိယာပထံ ကပ္ပေတိ။ ပ ။ သဗ္ဗောပိ ပနေသ ပဘောဒေါ မနောဒွါရိကဇေနယေဝ လဗ္ဘတိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၃၈၈။)

အထက်တွင် ဖော်ပြထားခဲ့သော စိတ္တဇရုပ်သာမန်ကိုလည်းကောင်း၊ ဣရိယာပုထ်ကိုလည်းကောင်း၊ ဝိညာတ်ရုပ်ကိုလည်းကောင်း ဖြစ်စေတတ်သော ဝုဋ္ဌော၊ ကာမဇော၊ အဘိညာဏ်ဇောတို့တွင် အဘိညာဏ်ဇောတို့မှာ မနောဒွါရိကဇောသာ ဧကန်ဖြစ်သဖြင့် ဆိုဖွယ်မရှိပြီ။ ဝုဋ္ဌော၊ ကာမဇောတို့ကား ပဉ္စဒွါရိကလည်း ဖြစ်ကြ၏။ မနောဒွါရိကလည်း ဖြစ်ကြ၏။ ဤ၌ မနောဒွါရဝိထိတွင် ပါဝင်သော မနောဒွါရာဝဇ္ဇန်း (= ဝုဋ္ဌော) နှင့် ကာမဇောများကိုသာယူပါ။ ပဉ္စဒွါရဝိထိများသည် အလွန်အားနည်း၏။ ထို့ကြောင့် ပဉ္စဒွါရ၌ပါသော ဝုဋ္ဌောနှင့် ဇောတို့သည် ဝိညာတ်ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်၊ ဣရိယာပုထ်ကိုလည်း မဖြစ်စေနိုင်၊ တစ်စုံတစ်ခုသော ဣရိယာပုထ်ကိုလည်း မပြုလုပ်နိုင်ဟု မှတ်ပါ။

စိတ္တဇရုပ်ကို မပြစ်စေနိုင်သော စိတ်များ

၁။ စက္ခုဝိညာဏ် စသော ဒွေပဉ္စဝိညာဏ်	—	၁၀
၂။ သတ္တဝါအားလုံးတို့၏ ပဋိသန္ဓေစိတ်	—	၁
၃။ ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်	—	၁
၄။ အရူပဝိပါက်စိတ်	—	၄
အားလုံးပေါင်းသော်	—	၁၆

ဤ (၁၆)မျိုးသော စိတ်တို့သည် —

- ၁။ စိတ္တဇရုပ် သာမန်ကိုလည်း မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။
- ၂။ ဣရိယာပုထ်ကိုလည်း မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။
- ၃။ ဝိညာတ်ရုပ်ကိုလည်း မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

ပဋိသန္ဓေစိတ်က စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ပုံ

- ၁။ မှီရာ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်၏ အားနည်းခြင်း၊
- ၂။ တည်တည်တံ့တံ့ ခိုင်ခိုင်ခံ့ခံ့ ထောက်တည်ရာ မရရှိသေးခြင်း၊
- ၃။ ပုရေဇာတ စသော အကြောင်းအထောက်အပံ့ ချို့တဲ့ခြင်း၊
- ၄။ ဘဝသစ်၌ ရောက်ခါစ အာဂန္တုကမျှသာ ဖြစ်သေးခြင်း၊
- ၅။ စိတ္တဇရုပ်တို့၏ တည်ဖို့ရာ အကြောင်းကို ကမ္မဇရုပ်များက နေရာယူထားပြီး ဖြစ်ခြင်း —

ဤအကြောင်းများကြောင့် ပဋိသန္ဓေစိတ်ဟူသမျှသည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ချေ။

- ၁။ ရုပ်တို့မည်သည် ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒ်အခိုက်၌ အားနည်း၏။ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိမှသာလျှင် အားရှိ၏။ ဤကား ရုပ်တို့၏ ဓမ္မတာတည်း။ ပဋိသန္ဓေအခါ၌ ဖြစ်စေ၊ ပဝတ္တိအခါ၌ ဖြစ်စေ ရုပ်တို့သည် ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒ်အခိုက်၌ ပစ္ဆာဇာတပစ္စည်း အကြောင်းတရား၏ အထောက်အပံ့ အာဟာရစသည်တို့၏ အထောက်အပံ့ကို မရရှိသေးသဖြင့် ရုပ်ဟူသမျှသည် ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒ်အခိုက်၌ အားသေးမြဲ ဓမ္မတာပင်ဖြစ်သည်။ ဤသို့ အားသေးသော အားမရှိသေးသော မိမိနှင့် ဘဝသစ်၌ စတင်၍ ပြိုင်တူ ဖြစ်ရသည့် ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီ၍ ဖြစ်ရသော ပဋိသန္ဓေစိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။)

- ၂။ ပဋိသန္ဓေစိတ်သည် မှီရာဝတ္ထုရုပ် အားနည်းရုံသာမက မိမိ ကိုယ်တိုင်ကလည်း ကံအဟုန် ပစ်ချလိုက်သဖြင့် ဘဝသစ်၌ ဖြစ်ခါစသာ ရှိနေသေးသည့်အတွက် တည်တည်တံ့တံ့ ခိုင်ခိုင်ခံ့ခံ့ ထောက်တည်ရာကို မရရှိသေးရကား ချောက်ကမ်းပါးပြတ်သို့ ကျရောက်နေဆဲဖြစ်သော ယောက်ျားသည် သူတစ်ပါး၏ အမှီကို မခံနိုင်သကဲ့သို့၊ ထို့အတူ ပဋိသန္ဓေစိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်များ ဖြစ်ပေါ်လာလောက်အောင် သဟဇာတ နိဿယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုမပေးနိုင်ပေ၊ စိတ္တဇရုပ်များကို မဖြစ်စေနိုင်ပေ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။)

- ၃။ ပဋိသန္ဓေနောင် ဆက်လက် ဖြစ်ပေါ်လာကြသော ပထမဘဝစသော ဝိပါကစိတ်များလည်း ကံအဟုန် ပစ်ချ၍ပင် ဖြစ်ပေါ်လာကြရသောကြောင့် တည်တံ့နိုင်ဖွယ် မရှိချေ။ သို့သော် ပဋိသန္ဓေစိတ် စသော မိမိမိမိတို့၏ ရှေးရှေး ချုပ်သွားသော စိတ်များက အနန္တရစသော ပစ္စယအကြောင်းသတ္တိတို့ဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးလျက် ရှိ၏။ မိမိတို့ မဖြစ်မီ ကြိုတင်၍ ဖြစ်နှင့်ကြသော ပဋိသန္ဓေစိတ်စသော ရှေးရှေးသော စိတ်နှင့် အတူ ဥပါဒ်ချင်းပြိုင်၍ ဖြစ်သော ရုပ်၏ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသဖြင့် အားရှိနေသော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို မှီတွယ်၍ ဖြစ်ရသဖြင့် ယင်း မှီရာ ဟဒယဝတ္ထုက ပုရေဇာတစသော ပစ္စယအကြောင်းသတ္တိတို့ဖြင့်လည်း ကျေးဇူးပြုပေးလျက် ရှိ၏။ ထို့ကြောင့် ပထမဘဝစသော စိတ်များမှာ အားအင်ပြည့်ဝလျက် ရှိသဖြင့် စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်ကြ၏။

ပဋိသန္ဓေစိတ်မှာမူကား မိမိ၏ မှီရာ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်နှင့် အတူတကွ မရှေးမနှောင်း ဘဝသစ်ဝယ် ပြိုင်တူ ဖြစ်ပေါ်လာရ၏။ ထို ပဋိသန္ဓေစိတ်အား မှီရာ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်က ရှေးက ဖြစ်၍ ကျေးဇူးပြုပေးခြင်းဟူသော ပုရေဇာတ ဖြစ်၍ မှီရာအကြောင်းတရား ဖြစ်ဖို့ရန် မစွမ်းနိုင်ပေ။ အကယ်၍ မှီရာဝတ္ထုရုပ်က ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ရှေးကဖြစ်နှင့်၍ ပုရေဇာတ အကြောင်းတရား ဖြစ်ဖို့ရန် စွမ်းနိုင်ခဲ့ပါမူကား ပဋိသန္ဓေစိတ်သည်လည်း စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်လေရာသည်။

အကြင် စိတ္တက္ခဏ၌ မှီရာဝတ္ထုရုပ်သည် အမှီခံစိတ်၏ ရှေးက ဖြစ်၍ ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယ အကြောင်းတရား ဖြစ်ဖို့ရန် စွမ်းနိုင်၏။ စက္ခုအကြည်ဓာတ် စသော မှီရာဝတ္ထုရုပ် သန္တတိအစဉ်တန်းသည် မှီရာဝတ္ထုရုပ်

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

တစ်ခု ထင်ရှား ရှိနေစဉ်မှာပင်လျှင် အခြားတစ်ပါးသော မှီရာဝတ္ထုရုပ်၏ ချုပ်ပျက်သွားခြင်း အသစ်ထပ်ဖြစ်ခြင်း ၏အစွမ်းဖြင့် သန္တတိအစဉ်သည် ဆက်စပ်မိနေ၏။ လွန်ခဲ့သော အတိတ်ဘဝက စုတိ၏ မှီရာဝတ္ထုရုပ်နှင့် လက်ရှိ ဘဝသစ် ပဋိသန္ဓေ၏ မှီရာ ဝတ္ထုရုပ်တို့ကဲ့သို့ ရုပ်သန္တတိ အစဉ်အတန်း ပြတ်စဲလျက် ဖြစ်သည်ကား မဟုတ်။ ရုပ်သန္တတိအစဉ်အတန်းသည် ရှေးနှင့်နောက် ဆက်စပ်လျက်သာ ဖြစ်နေ၏။

[ပုံစံတစ်ခု — ပဋိသန္ဓေနှောင် စိတ္တက္ခဏ (၁၇)ချက်မြောက်သော စိတ်ကို ပုံစံထား၍ ကြည့်ပါ။ ပဋိသန္ဓေ စိတ်နှင့် ဥပါဒ်ချင်း ပြိုင်၍ ဖြစ်လာကြသော ကမ္မဇရုပ်တို့သည် ယင်း ပဋိသန္ဓေနှောင် (၁၇)ချက်မြောက်သော စိတ်၏ ဘင်ကာလအခိုက်၌ စိတ္တက္ခဏ (၁၇)ချက် သက်တမ်းစေ့သဖြင့် ချုပ်ပျက်သွားကြ၏။ ယင်း (၁၇)ချက် မြောက်သော စိတ်၏ ဥပါဒ်ကာလ-ဦးကာလ-ဘင်ကာလတို့၌လည်း ကမ္မဇရုပ်များ အသစ်အသစ် ဖြစ်ပေါ်လျက် ရှိကြ၏။ စိတ္တဇရုပ် ဥတုဇရုပ်တို့လည်း ထိုက်သလို ဖြစ်နေကြ၏။ တစ်ဖန် ပဋိသန္ဓေနှောင် ပထမဘဝင် ဒုတိယ ဘဝင် စသည့် စိတ်တို့၏ ဥပါဒ်-ဦး-ဘင် ကာလတို့၌လည်း ကမ္မဇရုပ်များ အသစ်အသစ် ဖြစ်ပွားလျက် ရှိကြ၏။ ယင်း ပထမဘဝင် ဒုတိယဘဝင်စသော စိတ်တို့ကလည်း မိမိ ဥပါဒ်ဆဲကာလ၌ စိတ္တဇရုပ်များကို ဖြစ်စေကြပြန်၏။ ယင်းရုပ်ကလာပ်တို့တွင် ပါဝင်သော တေဇောဓာတ် (= ဥတု) ကလည်း ရုပ်၏ ဦးကာလသို့ရောက်တိုင်း ဥတုဇ ရုပ် အသစ်အသစ်ကို ဖြစ်စေကြပြန်၏။ ယင်း ပထမဘဝင် စသည်တို့၏ အခိုက်၌ ဖြစ်ပေါ်သွားကြသော ရုပ် တရားတို့သည်ကား ပဋိသန္ဓေနှောင် (၁၇)ချက်မြောက်သော စိတ္တက္ခဏအခိုက်၌ကား စိတ္တက္ခဏ (၁၇)ချက် သက်တမ်း မစေ့သေးသဖြင့် ဆက်လက်၍ တည်နေဆဲပင် ဖြစ်ကြ၏။ သို့အတွက် ယင်း ပဋိသန္ဓေနှောင် (၁၇) ချက်မြောက်သော စိတ္တက္ခဏဝယ် - ရုပ်တို့၏ ချုပ်မှု ပျက်မှုလည်း ရှိ၏။ ရုပ်တို့၏ ဖြစ်မှုလည်း ရှိ၏။ သက်တမ်း မကုန်သေးသည့် တည်ဆဲရုပ်တို့၏ တည်မှုလည်း ရှိနေ၏။ သို့အတွက် ရုပ်သန္တတိအစဉ်အတန်းသည် ရှေးနှင့် နောက် ဆက်စပ်လျက်သာ ဖြစ်နေ၏။ ကျန်စိတ္တက္ခဏတို့၌လည်း နည်းတူ သဘောပေါက်ပါ။]

ထိုဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးနိုင်သော ဝတ္ထုရုပ်ကို မှီတွယ်ခွင့် ရရှိသော ထိုစိတ္တ- က္ခဏ အခိုက်၌လည်း စိတ်သည် မိမိစိတ်ကို ထပ်ဆင့်အားပေးတတ်သော ဝိတက် ဝိစာရစသော ဈာန်အင်္ဂါများ၊ သမ္မာဒိဋ္ဌိ သမ္မာသင်္ကပ္ပစသော မဂ္ဂင်များ၊ ဖဿ စေတနာစသော စိတ်အင်္ဂါများ မယုတ်လျော့သော်သာလျှင် ထင်ရှားရှိနေသော်သာလျှင် စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်၏။ ထို ဈာန် မဂ္ဂင်တို့ ယုတ်လျော့နေသည့်အတွက်ကြောင့် စက္ခုဝိညာဏ်စသည့် ပဉ္စဝိညာဏ်တို့သည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။ မူလဋီ-၂-၁၈။)

ဆိုဖွယ်ရှိလာပြန်၏။ ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် ဥပါဒ်ချင်း ပြိုင်၍ အတူဖြစ်ပေါ်လာသော ဟဒယဝတ္ထုသည် ထိုပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဦးဇာတ၌လည်းကောင်း၊ ဘင်ဇာတ၌လည်းကောင်း ပုရေဇာတ ဖြစ်နေ၏ = ရှေးက ဖြစ်နေ၏။ ထို့ကြောင့် ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဦးဇာတ ဘင်ဇာတတို့၌ မှီရာဟဒယဝတ္ထုရုပ်သည် ပုရေဇာတ = ရှေးက ဖြစ်ခြင်း ဟူသော အကြောင်းတရား ချို့တဲ့မှု မရှိသောကြောင့် ထို ဦးဇာတ ဘင်ဇာတ၌ ယင်း ပဋိသန္ဓေစိတ်က ရုပ်ကို ဖြစ်ပါစေဟု ပြောဆိုလာငြားအံ့။ ယင်း အယူအဆကို တားမြစ်လို၍ အောက်ပါ စကားရပ်ကို အဋ္ဌကထာက ဆက်၍ မိန့်တော်မူပြန်သည်။ (မူလဋီ-၂-၁၈။)

အကယ်၍ စိတ်သည် ဦးဇာတ၌လည်းကောင်း၊ ဘင်ဇာတ၌လည်းကောင်း ရုပ်ကို ဖြစ်စေငြားအံ့၊ ပဋိသန္ဓေ စိတ်သည်လည်း ရုပ်ကို ဖြစ်စေလေရာ၏။ သို့သော် စိတ်ဟူသမျှသည် ဦးဇာတ ဘင်ဇာတ နှစ်မျိုး၌ ရုပ်ကို မဖြစ် စေနိုင်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။)

ထိုစကားရပ်ဝယ် ပဋိသန္ဓေစိတ်နှင့် အတူဥပါဒ်သော ဟဒယဝတ္ထု၏ ဦးဇာတ ဘင်ဇာတတို့၌လည်း ထို ပဋိသန္ဓေ စိတ်စေတသိက်တို့၏ မှီရာဝတ္ထုရုပ်သည် ပုရေဇာတ မဖြစ်ပါဟူသော စကားကို မဆိုသင့်သည်သာဟု

ခွင့်ပြုလျက်ပင် ရှိ၏။ ထိုခွင့်ပြုချက်၌လည်း အပြစ်ကို ထင်ရှားပြုလျက်ပင် ရှိ၏။ အကယ်၍ ထိုဦးခဏ ဘင်ခဏ တို့၌ ရုပ်ကို ဖြစ်စေခြင်းအံ့၊ သင် စောဒက၏ အယူအဆအားဖြင့် ပဋိသန္ဓေစိတ်သည်လည်း ရုပ်ကို ဖြစ်စေ လေရာ၏။ သို့သော် ထိုဦးခဏ ဘင်ခဏ၌ စိတ္တဇရုပ်၏ ဖြစ်ခြင်းသည် မရှိသည်သာ ဖြစ်၏။ စိတ်ဟူသမျှသည် အလွန် အပျက်မြန်ရကား စိတ်အားလုံး၏ ဘင်ခဏ၌ မိမိကိုယ်တိုင်က ပျက်ဆဲဖြစ်၍ ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်၊ ဦးခဏ၌လည်း (ဦးခဏဟူသည့် ပျက်မည့် ဘက်သို့ ယိုင်လဲနေသောသဘာဝဖြစ်ရကား) ပျက်ဖို့က ရှေးရှုနေသော ကြောင့် ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်။ အကြင်အခါ၌ အနန္တရ ပုရေဇာတ စသော အကြောင်း အထောက်အပံ့ကို ရရှိသဖြင့် စိတ်သည် အင်အားရှိလာသည့်အတွက် စိတ္တဇရုပ်သည် ဖြစ်ပေါ်လာ၏။ ထိုအခါ စိတ်၏ ဥပါဒခဏ၌သာ ဖြစ်ပေါ် လာပေသည်။ သင်စောဒက၏ အယူအဆအားဖြင့်လည်း အကြောင်းတရားသည် ချို့တဲ့လျက်သာ ရှိပေသည်။ ပဋိသန္ဓေခဏ၌ ပုရေဇာတနိဿယ အကြောင်းတရား မရှိသောကြောင့် ဖြစ်၏။ ထိုကြောင့် ပဋိသန္ဓေစိတ်သည် ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ဟု မှတ်ပါ။ (မူလဋီ-၂-၁၈။)

မှီငုံသည် မြေကြီးထဲမှ မြေပေါ်သို့ ထွက်ပေါ်လာသော် မြေမှုန့်ကို မိမိ အင်္ဂုလိပေါ်၌ ယူဆောင်လျက် ရွက်လျက်သာလျှင် ထွက်ပေါ်လာ၏။ သို့အလားတူပင် စိတ်သည် မိမိ၏ ရှေးက ဖြစ်သော ဝတ္ထုရုပ်ကို မှီ၍ သာလျှင် မိမိ၏ ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒခဏ၌ ဖြစ်လျှင်ဖြစ်ခြင်း (၈)မျိုးသော ဩဇ္ဈမကရုပ်တို့ကို ယူဆောင်၍သာလျှင် ထွက်ပေါ်လာ၏။ (အနန္တရစသော အကြောင်းပစ္စည်းတို့၏ အထောက်အပံ့ အစွမ်းကြောင့် စိတ်သည် ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒခဏ၌ အဟုန်ရှိရှိနှင့် အင်အားပြည့်တင်းစွာ ဖြစ်ပေါ်လာသောကြောင့်ပင်တည်း။ — မူလဋီ-၂-၁၉။) ပဋိသန္ဓေခဏ၌လည်း မှီရာ ဟဒယဝတ္ထုရုပ်သည် ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ရှေးကဖြစ်၍ ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယ မှီရာ အကြောင်းတရား ဖြစ်ဖို့ရန် မစွမ်းနိုင်ပေ။ ထိုကြောင့် ဝတ္ထုပုရေဇာတနိဿယဟူသော မှီရာ အကြောင်းတရား ချို့တဲ့သည့် အဖြစ်ကြောင့်လည်း ပဋိသန္ဓေစိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။)

၄။ မရောက်ဖူးသေးသော အရပ်တစ်ပါးသို့ ရောက်ရှိလာသော ရောက်သစ်စ အာဂန္တုက ဧည့်သည်ယောက်ျား သည် ရောက်ရာအရပ်၌ မိမိ၏ အရာဌာန မဟုတ်သည့်အတွက် မစိုးပိုင်သည့်အတွက် သူတစ်ပါးတို့အား “အမောင်တို့ . . . လာကြပါ . . . ၊ အမောင်တို့အား ရွာထဲ၌ ထမင်း အဖျော် ပန်းနံ့သာ စသည်တို့ကို ပေးလှူပါမယ်” စသည်ဖြင့် လောကွတ်ပျူငှာ ပြောဆိုလာခြင်းငှာ မစွမ်းနိုင်သကဲ့သို့ အလားတူပင် ပဋိသန္ဓေစိတ်သည်လည်း ထိုထို ဘဝသစ်၌ ရောက်သစ်စ ဧည့်သည် အာဂန္တုမျှသာ ဖြစ်၏။ ထိုသို့ မိမိ၏ ဘဝသစ်၌ ရောက်သစ်စ ဧည့်သည် အာဂန္တုမျှသာ ဖြစ်သည့်အတွက်ကြောင့်လည်း စိတ္တဇရုပ်များကို ဖြစ်ပေါ်လာဖို့ရန် လောကွတ်ပျူငှာ မပြုနိုင်ချေ၊ စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ပေ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။)

၅။ ပဝတ္တိအခါ၌ စိတ်စေတသိက်တရားတို့သည် စိတ္တဇရုပ်တို့အား သဟဇာတ နိဿယ စသော ပစ္စယသတ္တိ = အကြောင်းသတ္တိတို့ဖြင့် ဖြစ်ပေါ်လာအောင် ကျေးဇူးပြုလျက် ရှိ၏။ (ပဌာန-၁-၅။) ပဋိသန္ဓေစိတ်ကား ထိုပစ္စယသတ္တိ = အကြောင်းသတ္တိတို့ဖြင့် မိမိနှင့် အတူတကွ ဖြစ်ဖက် အမျှသုံးဆယ်ကုန်သော ကမ္မဇ ရုပ်တို့အား ကျေးဇူးပြုလိုက်ရလေပြီ။ အမျှသုံးဆယ်ကုန်သော ကမ္မဇရုပ်တို့သည် စိတ္တဇရုပ်တို့၏ နေရာကို ယူ၍ တည်နေကြကုန်၏။ ထိုကြောင့်လည်း ပဋိသန္ဓေစိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂။)

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်

ဒီကာသဝဿ ပန စုတိစိတ္တံ ဝဋ္ဋမူလဿ ဝပသန္တတ္တာ န သမုဋ္ဌာပေတိ။ တဿ ဟိ သဗ္ဗဘဝေသု ဝဋ္ဋမူလံ ဝပသန္တိ အဘဗ္ဗပုတ္တိကံ၊ ပုနတ္တဝေ ပဝေဏီ နာမ နတ္ထိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂-၂၃။)

= ရဟန္တာအရှင်မြတ်၏ စုတိစိတ်တော်သည်ကား အဝိဇ္ဇာ တဏှာဟူသော သံသရာဝဋ်မြစ်၏ ငြိမ်းအေးပြီး ပြတ်စဲပြီး ဖြစ်သည့်အတွက်ကြောင့် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်။ မှန်ပေသည် - ထိုရဟန္တာအရှင်မြတ်၏ သန္တာန် ဝယ် အလုံးစုံသော ဘဝတို့၌ အဝိဇ္ဇာ တဏှာဟူသော ဝဋ်မြစ်သည် ငြိမ်းအေးပြီး ဖြစ်၏။ နောင်တစ်ဖန် ထပ်မံ၍ မဖြစ်ထိုက်သော သဘောရှိ၏။ ဘဝသစ်ဝယ် ရုပ်အဆက်အသွယ် အစဉ်အဆက်မည်သည် မရှိတော့ပြီ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၂-၂၃။)

စူးစမ်းဆင်ခြင်ပါ

ဝဋ္ဋမူလန္တိ တဏှာ အဝိဇ္ဇာ ဝုစ္စတိ။ စုတိစိတ္တေန ဥပ္ပဇ္ဇမာနံ ရူပံ တတော ပုရိမတရေဟိ ဥပ္ပဇ္ဇမာနံ ဝိယ န ဘဝန္တရေ ဥပ္ပဇ္ဇတိတိ ဝဋ္ဋမူလဿ ဝပသန္တတ္တာ အနုပ္ပတ္တိ ဝိစာရေတဗ္ဗာ။ (မူလဋီ-၂-၁၉။)

“အဝိဇ္ဇာ တဏှာဟူသော ဝဋ္ဋမူလတရား၏ ငြိမ်းပြီးသည့်အတွက် ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ် တော်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်” - ဟူသော အဋ္ဌကထာစကားရပ်ကို မူလဋီကာဆရာတော်က မနှစ်သက်ပေ။ မနှစ်သက်ရခြင်း၏ အကြောင်းကား “အဋ္ဌကထာဆရာတော်က ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်တော်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်လျှင် ထိုရုပ်သည် နောက်ဘဝ၌ ဆက်သွားလိမ့်မည်ဟု ယူဆဟန်တူ၏”ဟု ဋီကာဆရာ တော်က အထက်ပါ အဋ္ဌကထာစကားရပ်ကို ကောက်ချက်ချထား၏။ ထိုသို့ ဆက်သွားမည် မစိုးဖို့ရာ ဋီကာ ဆရာတော်က - “စုတိစိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော ရုပ်သည် ထို စုတိစိတ်မှ ရှေး၌ ဖြစ်ကုန်သော စိတ်တို့ကြောင့် ဖြစ် သော ရုပ်ကဲ့သို့ပင် နောက်ဘဝဟူသော ဘဝတစ်ပါး၌ မဖြစ်ပါ” - ဟု အကြောင်းပြထား၏။ သို့အတွက် အဝိဇ္ဇာ တဏှာဟူသော ဝဋ္ဋမူလတရား၏ ငြိမ်းပြီးသည့် အတွက်ကြောင့် ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်တော်ကြောင့် စိတ္တဇရုပ် မဖြစ်ခြင်းကို စိစစ်ထိုက်ပေ၏ဟု မူလဋီကာဆရာတော်က မိန့်ဆိုထားပေသည်။

သို့သော် အဋ္ဌကထာဆရာတော်၏ အလိုမှာ မူလဋီကာဆရာတော် ယူဆသလို မဟုတ်ကြောင်းကို မဓု ဋီကာက ဤသို့ ရှင်းပြထား၏။

“အဝိဇ္ဇာ တဏှာဟူသော ဝဋ်မြစ်ရှိနေသေးလျှင် စုတိပြီးနောက် ပဋိသန္ဓေအသစ် ဖြစ်ရာ၏။ ထို ပဋိသန္ဓေ အသစ်အား ကျေးဇူးပြုဖို့ရန် ရဟန္တာ အရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်တော်မှာလည်း (စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေခဲ့လျှင်) အနန္တရသတ္တိရှိရာ ရောက်လေရာ၏။ အမှန်အားဖြင့် ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်တော်မှာ အနန္တရသတ္တိ မရှိ၊ ထိုသတ္တိ မရှိသောကြောင့် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်”ဟု မဓုဋီကာက ဖွင့်ပြထားပေသည်။ (ဝဋ်မြစ် ပြတ်ပြီး သောကြောင့် ယင်းစုတိစိတ်တော်မှာ အနန္တရသတ္တိ မရှိခြင်း ဖြစ်သည်။ ထိုသတ္တိမရှိသောကြောင့် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ဟု ဆိုလိုပေသည်။ သို့သော် မူလဋီကာဆရာတော်ကား သတ္တဝါအားလုံးတို့၏ စုတိစိတ်မှန်သမျှသည် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ဟု အယူရှိတော်မူ၏။ အောက်တွင် ထင်ရှားလတ္တံ့။)

စုတိစိတ် အယူအဆ

“ကာမာဝစရာနံ ပစ္ဆိမစိတ္တဿ ဥပ္ပါဒက္ခဏေ ယဿ စိတ္တဿ အနန္တရာ ကာမာဝစရာနံ ပစ္ဆိမစိတ္တံ ဥပ္ပဇ္ဇိ- သတိ၊ ရူပါဝစရေ အရူပါဝစရေ ပစ္ဆိမဘဝိကာနံ၊ ယေ စ ရူပါဝစရံ အရူပါဝစရံ ဥပပဇ္ဇိတွာ ပရိနိဗ္ဗာယိဿန္တိ။

တေသံ စဝန္တာနံ တေသံ ဝစီသင်္ခါရော နိရုဇ္ဈိယတိ၊ နော စ တေသံ ကာယသင်္ခါရော နိရုဇ္ဈိယတိ”တိ ပန ဝစနတော အညေသမ္ပိ စုတိစိတ္တံ ရူပံ န သမုဋ္ဌာပေတိတိ ဝိညာယတိ။ န ဟိ ရူပသမုဋ္ဌာပကစိတ္တဿ ဂဗ္ဘဂမနာဒိ- ဝိနိဗဒ္ဓါဘာဝေန ကာယသင်္ခါရော သမုဋ္ဌာပနံ အတ္တိ၊ န စ ယုတ္တံ “စုတော စ စိတ္တသမုဋ္ဌာနဉ္စဿ ပဝတ္တတိ”တိ၊ နာပိ “စုတိစိတ္တံ ရူပံ သမုဋ္ဌာပေတိ”တိ ပါဠိ အတ္တိတိ။ (မူလဋီ-၁-၁၅၁-၁၅၂။ မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

ဤအထက်ပါ သင်္ခါရယမိုက်ပါဠိတော် (အဘိ-၆-၂၈-၂၉။)၌ လာရှိသော ပါဠိတော်ကား ဝိတက် ဝိစာရ ဟူသော ဝစီသင်္ခါရသာ ချုပ်လတ္တံ့ဖြစ်၍ အဿာသ-ပဿာသ ဟူသော ကာယသင်္ခါရ မချုပ်လတ္တံ့သော ပုဂ္ဂိုလ် များကို ဖော်ပြသော ပါဠိတော်ပင် ဖြစ်သည်။ အဿာသ-ပဿာသ ချုပ်လတ္တံ့ မရသော ပုဂ္ဂိုလ်တို့ဟူသည် နောက်ထပ် သံသရာခရီး ထင်ရှားရှိနေသေးသော်လည်းကောင်း၊ သံသရာခရီး ပြတ်စဲသွားသော်လည်းကောင်း မည်သည့်အချိန်ကာလမှ မဖြစ်လတ္တံ့သော ပုဂ္ဂိုလ်တို့ပင် ဖြစ်ကြသည်။ ယင်းသို့ အဿာသ-ပဿာသ မချုပ် လတ္တံ့သော ပုဂ္ဂိုလ်တို့မှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်ကြသည်။

၁။ ကာမတိဟိတစုတိစိတ် (၄)ခု စေတသိက် (၃၃)တို့၏ ဥပ္ပါဒက္ခဏသမင်္ဂီ (= ဖြစ်ဆဲ ဥပါဒါဏနှင့် ပြည့်စုံ သော) ပုဂ္ဂိုလ်ဟု ဆိုအပ်သော ဈာန်မဝင်စားသော ကာမာဝစရ အရဟတ္တဖလဋ္ဌာန် = ရဟန္တာပုဂ္ဂိုလ်၊

၂။ ပစ္ဆိမစိတ် (= နောက်ဆုံးစုတိစိတ်) မှ ပြန်၍ ရေတွက်သော် အဆုံးစွန်သော အဿာသပဿာသနှင့် အတူတကွ ချုပ်သော စိတ်မှသည် နောက်ဆုံး ပစ္ဆိမစိတ်၏ အနန္တရဖြစ်သော —

က။ ဒုတိယ တဒါရုံ (တဒါရုံနောင် စုတိကျသောဝါရ)၊

ခ။ မရဏာသန္ဓ ပဉ္စမဇော (ဇောနောင် စုတိကျသောဝါရ)၊

ဂ။ ဘဝင် (ဘဝင်နောင် စုတိကျသောဝါရ) တိုင်အောင် ဈာန်မဝင်စားသော ကာမာဝစရ အရဟတ္တဖလဋ္ဌာန် = ရဟန္တာပုဂ္ဂိုလ်၊

၃။ ပထမဈာန်ဝိပါကိ ဒုတိယဈာန်ဝိပါကိ ဟု ဆိုအပ်သော သဝိတက္က-သဝိစာရစိတ်ဖြင့် ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုလတ္တံ့ သောသူ ဖြစ်အံ့၊ ပဋိသန္ဓေမှစ၍ နောက်ဆုံး ပစ္ဆိမစိတ်၏ ဥပါဒ်တိုင်အောင်၊ အဝိတက္က-အဝိစာရ ဝိပါကိ စိတ်ဖြင့် ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုလတ္တံ့သောသူ ဖြစ်အံ့၊ မရဏာသန္ဓပဉ္စမဇော၏ ဥပါဒ်တိုင်အောင် ဈာန်ဝင်စား မဝင် စားသော ရူပါဝစရ အရူပါဝစရ ပစ္ဆိမဘဝိက (= နောက်ဆုံးဘဝရှိသော) ပုဂ္ဂိုလ်၊

၄။ ကာမသုဂတိ (၇)ဘုံမှ ရူပါဝစရ အရူပါဝစရဘုံသို့ ဖြစ်၍ ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုလတ္တံ့သောသူ ဖြစ်အံ့၊ အဆုံးစွန်သော အဿာသပဿာသနှင့် အတူတကွ ချုပ်သော စိတ်မှသည် စုတိတိုင်အောင် ကာမာဝစရစက္ခု (= ကာမ ဘုံ၌ စုတိဆဲ) ပုဂ္ဂိုလ်၊

၅။ ရူပါဝစရ အရူပါဝစရဘုံ အချင်းချင်းမှာသာ နောက်ထပ် ဖြစ်ခွင့်ရှိသည်ဖြစ်၍ ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုလတ္တံ့သော သူဖြစ်အံ့၊ ပဋိသန္ဓေမှစ၍ စုတိတိုင်အောင် အသညသတ် အကနိဋ္ဌ ကြဉ်သော ရူပ-အရူပပုဂ္ဂိုလ် —

ဤပုဂ္ဂိုလ် (၅)မျိုးတို့ကား ဝစီသင်္ခါရ ချုပ်လတ္တံ့ဖြစ်၍ အဿာသ-ပဿာသ (= ကာယသင်္ခါရ) မချုပ်လတ္တံ့ သော ပုဂ္ဂိုလ်တို့ ဖြစ်ကြ၏။ နောင် အဿာသ-ပဿာသ ဖြစ်ခွင့် မရှိတော့သော ပုဂ္ဂိုလ်များဟု ဆိုလိုပေသည်။

အဿာသပဿာသာ စိတ္တသမုဋ္ဌာနာဝ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၁-၃၆၂။)

= အဿာသပဿာသတို့သည်ကား စိတ်ကြောင့်ဖြစ်သည့် စိတ္တသမုဋ္ဌာန်ရုပ်တို့သာ ဖြစ်ကြ၏။

အထက်ပါ သင်္ခါရယမိုက်ပါဠိတော်ကို ထောက်၍ “အလုံးစုံသော ပုဂ္ဂိုလ်တို့၏ စုတိစိတ်သည် အဿာသ ပဿာသကို မဖြစ်စေနိုင်သကဲ့သို့ အဿာသပဿာသနှင့် စိတ္တဇရုပ်ချင်း တူညီသော အခြား စိတ္တဇရုပ်များကိုလည်း

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

စုတိစိတ်ဟူသမျှသည် မဖြစ်စေနိုင်”ဟု မူလဋီကာဆရာတော်က ဆိုလိုပေသည်။ မှန်ပေသည် - စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်သောစိတ်၏ အမိဝမ်း၌ ဖြစ်ခြင်း၊ ရေနစ်နေခြင်း၊ မေ့မျောနေခြင်း၊ သေနေခြင်း၊ စတုတ္ထဈာန် ဝင်စား နေဆဲ ဖြစ်ခြင်း၊ ရူပဘဝ အရူပဘဝနှင့် ပြည့်စုံနေဆဲဖြစ်ခြင်း၊ နိရောဓသမာပတ်ကို ဝင်စားနေဆဲ ဖြစ်ခြင်းဟူသော အသာသပဿာသကို တားမြစ်တတ်သော အကြောင်းတရား၏ ထင်ရှား မရှိလတ်သော် ကာယသင်္ခါရ ဟူသော အသာသပဿာသကို မဖြစ်စေနိုင်ခြင်းသည် မရှိကောင်းသည်သာ ဖြစ်၏။

၁။ စုတေလည်း စုတေဆဲ ဖြစ်၏။

၂။ စိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော စိတ္တဇရုပ်ကလည်း ဖြစ်ဆဲ ဖြစ်၏။

ဤနှစ်ပါးစုံကား မဖြစ်သင့်သည်သာ ဖြစ်၏။ “စုတိစိတ်က စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေ၏”ဟူသော ပါဠိတော် သည်လည်း ပိဋကတ်တော်၌ မရှိပါ။ ဒီဏာသဝ ရဟန္တာအရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်ဟု အထူးပြု၍ ဆိုခြင်းမှာ နောင်တစ်ဖန် ဘဝသစ်နှင့် စပ်ခြင်းမရှိသော နောင်တစ်ဖန် မဖြစ်သော ချုပ်ခြင်းဖြင့် ချုပ်သွားသော ရဟန္တာ အရှင်မြတ်တို့၏ စုတိစိတ်တော်၏ ရုပ်ကို မဖြစ်စေခြင်းသည် ထင်ရှား၏ဟု နှလုံးပိုက်တော်မူ၍ အဋ္ဌကထာ ဆရာတော် မိန့်ဆိုတော်မူခြင်း ဖြစ်သည်။ ဤသို့ မှတ်သားပါလေ။ ဤကား မူလဋီကာနှင့် မဟာဋီကာဆရာတော် တို့၏ အယူအဆ ဖြစ်ပါသည်။

မဇ္ဈိကာ၏ ချေပချက်

ထိုအဆိုကို မဇ္ဈိကာ၌ ချေပထား၏။ ချေပပုံကား - “စုတိစိတ်သည် အလွန်အားသေး၏။ အလွန် အား ပျော့၏။ အသာသပဿာသကား အလွန်ထင်ရှား၏။ သင်္ခါရယမိုက်၌ စုတိစိတ်က အသာသပဿာသကို မဖြစ် စေပုံကို ဟောတော်မူသော်လည်း အခြား စိတ္တဇရုပ်ကိုလည်း ယင်း စုတိစိတ်က မဖြစ်စေနိုင်ဟု မယူသင့်ပါ။ မူလဋီကာဆရာတော်က **စုတိစိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို ပြစ်စေနိုင်၏**ဟူသော ပါဠိတော် မရှိကြောင်းကို နောက်၌ မိန့်ဆိုသွား၏။ ထိုပါဠိတော်သည် မရှိသကဲ့သို့ **စုတိစိတ်သည် စိတ္တဇရုပ်ကို မပြစ်စေနိုင်**ဟူသော ပါဠိတော်သည် လည်း ပိဋကတ်တော်၌ မရှိပါ”ဟု ချေပသွားလေသည်။

ပဉ္စဝိညာဏ်တို့ ရုပ်ကို မပြစ်စေပုံ

ဒွေပဉ္စဝိညာဏ်တို့၌ ဖဿမှ မနသိကာရတိုင်အောင် သဗ္ဗစိတ္တသာဓာရဏ စေတသိက် (၇)လုံးတို့သာ ယှဉ်ကြ၏။ ဝိတက် ဝိစာရ ဝိတိ သုခ ဧကဂ္ဂတာ ဟူသော ဈာန်ထိုက်သော တရားတို့လည်း မရှိကြ။ သမ္မာဒိဋ္ဌိ သမ္မာသင်္ကပ္ပ သမ္မာဝါယာမ သမ္မာသတိ သမ္မာသမာဓိစသော မဂ္ဂင်ထိုက်သော တရားတို့လည်း မရှိကြ။ လောဘ၊ ဒေါသ၊ မောဟ၊ အလောဘ၊ အဒေါသ၊ အမောဟဟူသော ဟိတ်တရား (= အကြောင်းရင်း မူလတရား) တို့လည်း မယှဉ်ကြပေ။ ယင်းသို့ ဈာန် မဂ္ဂင် ဟိတ်တို့နှင့် မယှဉ်သည့်အတွက် စိတ်အင်္ဂါ အလွန်အားနည်းလျက် ရှိ၏။ ယင်းသို့ စိတ်အင်္ဂါ၏ အလွန်အားနည်းသောကြောင့် ထိုဒွေပဉ္စဝိညာဏ်တို့သည် ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။

(အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၃။)

ဈာနပစ္စည်း မဂ္ဂပစ္စည်း ဟေတုပစ္စည်းများ၌ -

ဟေတု ဟေတုသမ္ပယုတ္တကာနံ ဓမ္မာနံ တံသမုဋ္ဌာနာနဉ္စ ရူပါနံ ဟေတုပစ္စယေန ပစ္စယော။ (ပဋ္ဌာန-၁-၁။)

ဈာနင်္ဂါနိ ဈာနသမ္ပယုတ္တကာနံ ဓမ္မာနံ တံသမုဋ္ဌာနာနဉ္စ ရူပါနံ ဈာနပစ္စယေန ပစ္စယော။ (ပဋ္ဌာန-၁-၈။)

မဂ္ဂင်္ဂါနိ မဂ္ဂသမ္ပယုတ္တကာနံ ဓမ္မာနံ တံသမုဋ္ဌာနာနဉ္စ ရူပါနံ မဂ္ဂပစ္စယေန ပစ္စယော။ (ပဋ္ဌာန-၁-၈။)

ဤသို့ စသည်ဖြင့် ဈာန် မဂ္ဂင် ဟိတ်တရားတို့က ဈာန်သမ္ပယုတ်တရား မဂ္ဂသမ္ပယုတ်တရား ဟေတု သမ္ပယုတ်တရားတို့အားလည်းကောင်း၊ စိတ္တဇရုပ်တို့အားလည်းကောင်း ဖြစ်စေကြောင်းကို ဟောပြတော်မူလျက် ရှိ၏။ ထိုတရားတို့တွင် ဝိတက် ဝိစာရစသော တရားတို့၏ ဈာန်သတ္တိကြောင့် စိတ်သည် အာရုံတစ်ခုကို ယူရာ၌ သမ္မကာ လျှကာ မဟုတ်ဘဲ စူးစူးစိုက်စိုက် ယူ၏။ ထို့ကြောင့် ထိုဈာန်နှင့် ယှဉ်သော စိတ်သည် စွမ်းအင် ကြီးမား လာ၏။ စိတ်၏ စွမ်းအင် အားကောင်းမှု၌ ဈာန်တရားများသည် အရေးကြီးသော ကဏ္ဍာရပ် တစ်ခုမှ ပါဝင်လျက် ရှိ၏။ မဂ္ဂင်နှင့် ဟိတ်တရားတို့ကလည်း စိတ်စွမ်းအင် ကြီးမားဖွံ့ဖြိုးရေးအတွက် အားကြီးသော အထောက်အပံ့ ကို ပေးလျက်ပင် ရှိ၏။

သဒ္ဓါ-ဝီရိယ-သတိတို့၏ အကူအညီကို ရယူလျက် သမထအာရုံ သို့မဟုတ် ဝိပဿနာအာရုံ ဟူသော ကောင်းမြတ်သော အာရုံ တစ်ခုခုအပေါ်၌ ငြိမ်ဝပ်စွာ ကပ်၍ တည်နေအောင် စိတ်ကို ဆွဲစုပေးလိုက်သော အခါ သမာဓိ ခေါ်သော မဂ္ဂင်တရားတစ်ခု ပေါ်လာပေ၏။ ယင်းသမာဓိက စွမ်းအင် ပြည့်ဝလာသောအခါ **“သမာဟိတော ယထာဘူတံ ဇာနာတိ ပဿတိ”** (အံ-၃-၂၅၉) = **“သမာဓိရှိသော ပုဂ္ဂိုလ်သည် ဟုတ်တိုင်းမှန်စွာ သိ၏ မြင်၏”** - ဟု ဘုရားရှင် ဟောကြားထားတော်မူသည့်အတွက် ပရမတ္ထဓမ္မသဘာဝမှန်ကို ဟုတ်တိုင်းမှန်စွာ သိတတ်သည့် ပညာစွမ်းအင်တစ်မျိုး တိုး၍ ဖြစ်ပေါ်လာပေ၏။ ယင်း သဒ္ဓါ-ဝီရိယ-သတိ-သမာဓိ-ပညာဟူသော စွမ်းအင်များ ပြည့်ဝစုံလင်လျက်ရှိသော စိတ်ကား တန်ခိုးအာနိသင် ကြီးမားလှ၏။ နိဗ္ဗာန်ဟူသည့် ထိုမှာဘက် ကမ်းသို့ ရောက်အောင် မဂ္ဂင် (၈)ပါး လမ်းကြောင်းပေါ်မှ ဘေးသို့ တိမ်းစောင်း၍ ကျမသွားအောင် ထိန်းချုပ် ထားနိုင်သော စွမ်းအား ရှိ၏။ ထို့ကြောင့် စိတ်စွမ်းအင် ကြီးမားရေး ကြီးထွားရေးအတွက် ဈာန် မဂ္ဂင် ဟိတ် တရားတို့သည် အလွန်အရေးပါလှ၏။ ထိုဈာန် မဂ္ဂင် ဟိတ်တို့နှင့် ယှဉ်တွဲဖြစ်ခွင့် မရသော စိတ်သည် စိတ်၏ အင်္ဂါ မပြည့်စုံချေ။ လက်ခြေအင်္ဂါ မပြည့်စုံသောသူသည် ထိုထို ကိစ္စကို လက်ခြေအင်္ဂါ ပြည့်စုံသူလောက် မစွမ်းဆောင်နိုင်သကဲ့သို့ စိတ်အင်္ဂါ မပြည့်စုံသော စိတ်သည်လည်း ရုပ်တရားကို မဖြစ်စေနိုင်။

(အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၃။)

ဒွိပဉ္စဝိညာဏေသု ပန ဈာနင်္ဂီ နတ္ထိ၊ မဂ္ဂင်္ဂီ နတ္ထိ၊ ဟေတု နတ္ထိတိ စိတ္တင်္ဂါ ဒုဗ္ဗလံ ဟောတိတိ စိတ္တင်္ဂီဒုဗ္ဗလ- တာယ တာနိ ရူပံ န သမုဋ္ဌာပေန္တိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၃။)

ဈာနင်္ဂါနိ ဟိ စိတ္တေန သဟ ရူပသမုဋ္ဌာပကာနိ၊ တေသံ အနုဗလဒါယကာနိ မဂ္ဂင်္ဂါဒိနိ တေသု ဝိဇ္ဇမာနေသု ဝိသေသရူပပုပ္ဖဝတ္ထိဒဿနတော။ (မူလဋီ-၂-၁၈။)

အရူပဝိပါက်က ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ပုံ

စတ္တာရိ အရူပဝိပါကာနိ တသ္မိံ ဘဝေ ရူပဿ နတ္ထိတာယ ရူပံ န သမုဋ္ဌာပေန္တိ။ န ကေဝလဉ္စ တာနေဝ၊ ယာနိ အညာနိပိ တသ္မိံ ဘဝေ အဋ္ဌ ကာမာဝစရကုသလာနိ ဒသ အကုသလာနိ နဝ ကိရိယစိတ္တာနိ စတ္တာရိ အာရုပ္ပကုသလာနိ စတသော အာရုပ္ပကိရိယာ တီဏိ မဂ္ဂစိတ္တာနိ စတ္တာရိ ဖလစိတ္တာနိတိ ဒွေစတ္တာလီသ စိတ္တာနိ ဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ တာနိပိ တတ္ထ ရူပဿ နတ္ထိတာယ ဧဝ ရူပံ န သမုဋ္ဌာပေန္တိ။ ဧဝံ ပဋိသန္ဓိစိတ္တံ ရူပံ န သမုဋ္ဌာပေတိ။

(အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၃။)

= အရူပဝိပါက် (၄)မျိုးတို့ကား အရူပဘုံ၌သာ ပဋိသန္ဓေ ဘဝင် စုတိကိစ္စကို ရွက်ဆောင်လျက် ဖြစ်ပေါ် ကြသော စိတ်များ ဖြစ်ကြ၏။ ထို အရူပဝိပါက်တို့သည် ထိုအရူပဘုံ၌ မိမိ အရူပဝိပါက်က ဖြစ်စေထိုက်သော ရုပ်၏ ထင်ရှားမရှိခြင်းကြောင့် စိတ္တဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ တစ်နည်း အရူပဘုံ၌ အရင်းခံရုပ် အခြေခံ ရုပ်ကိုက မူလကတည်းက လုံးဝမရှိပေ။ ရူပဘုံ၌ ရုပ်ရှိသည့်အတွက်ကြောင့် ရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်သော အကြောင်း

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

တရားတို့က ရုပ်ကို ဖြစ်စေခြင်းသည် ထင်ရှားရှိ၏။ အရူပဘုံကား ရုပ်၏ ဖြစ်ခွင့်ရနိုင်သော ဘုံဌာန မဟုတ်သည့် အတွက်ကြောင့် ယင်း အရူပဘုံ၌ ရုပ်သာ ထင်ရှားရှိခဲ့သော် စိတ်သည် အခြားရုပ်တစ်မျိုးကို ထပ်၍ ဖြစ်စေလေ ရာ၏။ ထိုမူလအခြေခံ ရုပ်တရားကိုက ထိုအရူပဘုံ၌ မရှိသည့်အတွက်ကြောင့် အရူပဝိပါက်စိတ်တို့သည် ရုပ်ကို (= စိတ္တဇရုပ်ကို) မဖြစ်စေနိုင်ကုန်။

တစ်ဖန် ထို အရူပဝိပါက်စိတ်တို့ သက်သက်သာ ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကုန်သည်ကား မဟုတ်သေး၊ အရူပ ဝိပါက်မှ အခြားလည်းဖြစ်ကုန်သော ထိုအရူပဘုံ၌ ဖြစ်ကုန်သော —

၁။ ကာမာဝစရ မဟာကုသိုလ်စိတ်	— ၈
၂။ ဒေါသမူဒွေးကြဉ် ကျန် အကုသိုလ်စိတ် = (လောဘမူ-၈ + မောဟမူ-၂ = ၁၀)	— ၁၀
၃။ မနောဒွါရာဝဇ္ဇန်းနှင့် မဟာကြိယာစိတ်	— ၉
၄။ အရူပကုသိုလ်စိတ်	— ၄
၅။ အရူပကြိယာစိတ်	— ၄
၆။ သကဒါဂါမိမဂ်စိတ် + အနာဂါမိမဂ်စိတ် + အရဟတ္တမဂ်စိတ်	— ၃
၇။ ဖိုလ်စိတ်	— ၄
အားလုံးပေါင်းသော်	— ၄၂

ဤ (၄၂)မျိုးကုန်သော စိတ်တို့သည်လည်း ထိုအရူပဘုံ၌ ရုပ်၏ ထင်ရှား မရှိသည့်အတွက်ကြောင့်သာလျှင် ရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၂-၂၃။ မူလဋီ-၂-၁၉။)

ထိုအရူပဘုံကား ရုပ်ကို စက်ဆုပ်သော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာပေတည်း။ သို့အတွက် ထို အရူပဘုံဝယ် ရုပ်ကို ဖြစ်စေဖွယ် မလိုသောကြောင့် ယင်း အရူပဘုံ၌ ဖြစ်သော စိတ်တို့က ရုပ်ကို မဖြစ်စေကြပေ။ ရုပ်ကို စက်ဆုပ်သော ရူပဝိရာဂဘာဝနာကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာရသော အရူပဈာန်သည် ရုပ်တရားကိုသာ စက်ဆုပ်သည် မဟုတ်သေး၊ ကသိုဏ်းရုပ်ကိုလည်းကောင်း၊ ကသိုဏ်းရုပ်ကို အာရုံယူ၍ ဖြစ်ပေါ်လာသော ရူပဈာန်တို့ကိုလည်းကောင်း စက်ဆုပ် သည်သာ ဖြစ်ပေသည်။ ထိုကြောင့် ရူပါဝစရစိတ်တို့လည်း အရူပဘုံ၌ ဖြစ်ခွင့် မရကြပေ။

ဤကား စိတ်တို့က စိတ္တဇရုပ်၊ ဣရိယာပုထ်၊ ဝိညာတ်ရုပ်တို့ကို ဖြစ်စေပုံ မဖြစ်စေပုံနှင့် စပ်၍ အဋ္ဌကထာ ဋီကာတို့၏ ဆုံးဖြတ်ချက်များ ဖြစ်သည်။

ဥပါဒါဓဏ၌သာ ရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်သည်

ယာနိ စေတ္တ ရူပံ ဇနေနန္တိ၊ တာနိ န ဌိတိက္ခဏေ၊ ဘင်္ဂက္ခဏေ ဝါ၊ တဒါ ဟိ စိတ္တံ ဒုဗ္ဗလံ ဟောတိ။ ဥပါဒါက္ခဏေ ပန ဗလဝံ၊ တသ္မာ တံ တဒါ ပုရေဇာတံ ဝတ္ထု နိဿာယ ရူပံ သမုဋ္ဌာပေတိ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

ဥပါဒါက္ခဏေ ပန ဗလဝံ အနန္တရာဒိပစ္စယလာဘတော။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

ဤဖော်ပြပါ စိတ်တို့တွင် အကြင်စိတ်တို့သည် ရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်ကုန်၏။ ထိုရုပ်ကို ဖြစ်စေတတ်ကုန်သော စိတ်တို့သည် ဌိခဏ၌လည်း မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်၊ ဘင်္ဂဓဏ၌လည်း မဖြစ်စေနိုင်ကြကုန်။ မှန်ပေသည် - ထို ဌိခဏ ဘင်္ဂဓဏ၌ စိတ်သည် အားမရှိပေ။ အလျော်အားဖြင့်ဆိုရမူ စိတ်သည် ဥပါဒါဓဏ၌ အနန္တရစသော

အကြောင်းအထောက်အပံ့ကို ရသောကြောင့် သန်မြန်သော အားရှိ၏။ ထို့ကြောင့် ထိုစိတ်သည် ထိုဥပါဒ်ခဏ၌ မိမိ ရှေးက ဖြစ်နှင့်၍ မှီရာဝတ္ထုအဖြစ် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော ပုရေဇာတပစ္စည်းတပ်သော ဟဒယဝတ္ထုရုပ်ကို အမှီပြု၍ ဖြစ်ပေါ်သည်နှင့် တစ်ပြိုင်နက်တည်း စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေ၏။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။ မဟာဋီ-၂-၄၀၂။)

စိတ် + စေတသိက်

သဗ္ဗေပိ ဟိ စိတ္တစေတသိကာ ဧကတော ဟုတွာ ရူပံ သမုဋ္ဌာပေန္တိ။ လောကီယဓမ္မဒေသနာယံ ပန စိတ္တဿ အဓိကဘာဝတော တထာဝိဓံ ရူပံ စိတ္တသမုဋ္ဌာနန္တိ ဝုစ္စတိ။ တေနောဟ - စိတ္တစေတသိကာ ဓမ္မာ စိတ္တသမုဋ္ဌာနာနံ ရူပါနံ သဟဇာတပစ္စယေန ပစ္စယောတိ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၃-၃၅၅။)

စိတ္တဇရုပ်ဟု ဆိုသော်လည်း စိတ်တစ်ခုတည်း သက်သက်ကြောင့်သာ ဖြစ်ပေါ်လာရသည်ကား မဟုတ်။ အလုံးစုံသော စိတ်စေတသိက်တို့သည် တစ်ပေါင်းတည်း ဖြစ်၍ ရုပ်ကို (= စိတ္တဇရုပ်ကို) ဖြစ်စေကြကုန်၏။ လောကီယဒေသနာတော်၌ကား စိတ်၏ အဓိကပြဓာန်းသော ပဓာန အကြောင်းတရား ဖြစ်သောကြောင့် ထိုသို့ သော သဘောရှိသော စိတ်+စေတသိက်တို့ကြောင့် ဖြစ်သောရုပ်ကို စိတ္တသမုဋ္ဌာနရုပ် (= စိတ္တဇရုပ်) ဟု ခေါ်ဆို အပ်ပေသည်။ ထို့ကြောင့်ပင်လျှင် ဘုရားရှင်သည် သဟဇာတပစ္စည်း၌ -

စိတ္တစေတသိကာ ဓမ္မာ စိတ္တသမုဋ္ဌာနာနံ ရူပါနံ သဟဇာတပစ္စယေန ပစ္စယော = စိတ်စေတသိက်တရား တို့သည် စိတ္တသမုဋ္ဌာနရုပ်တို့အား (= စိတ္တဇရုပ်တို့အား) အတူတကွ ပြိုင်တူဖြစ်လျက် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်သော သဟဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ဖြစ်ပေါ်လာအောင် ကျေးဇူးပြုပေးတတ်၏ (ပဋ္ဌာန-၁-၅။) -

ဟု ဟောကြားထားတော်မူပေသည်။

စိတ်တစ်လုံး၏ စွမ်းအင်

စိတ္တာဓိပတိ စိတ္တသမ္ပယုတ္တကာနံ ဓမ္မာနံ တံသမုဋ္ဌာနာနဉ္စ ရူပါနံ အဓိပတိပစ္စယေန ပစ္စယော။ (ပဋ္ဌာန-၁-၂။)

စိတ္တစေတသိကာ ဓမ္မာ စိတ္တသမုဋ္ဌာနာနံ ရူပါနံ သဟဇာတပစ္စယေန ပစ္စယော။ (ပဋ္ဌာန-၁-၅။)

ဤပဋ္ဌာန်းဒေသနာတော်များအရ စိတ်တစ်လုံးသည် သို့မဟုတ် စိတ္တက္ခဏ တစ်ခုအတွင်းရှိ စိတ်စေတသိက် တရားစုသည် စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေရာ၌ **တံသမုဋ္ဌာနာနဉ္စ ရူပါနံ**-ဟု အကျိုး စိတ္တဇရုပ်ဘက်၌ ဗဟုဝစ်ဖြင့် ဟောကြားထားတော်မူသောကြောင့် စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်ပေါင်းများစွာကို ဖြစ်စေနိုင်သည်ဟု မှတ်ပါ။ အလွန် များပြား လှသော ရုပ်ကလာပ်တို့၏ အပေါင်းအစုဖြစ်သော ဤရူပကာယကြီး တစ်ခုလုံးကို တစ်နေရာမှ တစ်နေရာသို့ ရောက်အောင် ချီမသွားနိုင်သော စွမ်းအားမှာ ရုပ်ကလာပ်တစ်ခုတည်းဖြင့် ဖြစ်နိုင်သည့်စွမ်းအား မဟုတ်သည် ကို သမုတိသစ္စာနယ်ဘက်က မှန်းဆ၍ သဘောပေါက်လေရာသည်။ သမုတိသစ္စာနယ်ဟု ပြောဆိုရခြင်းမှာ ပရမတ္ထသစ္စာနယ်၌ ရုပ်ပရမတ်တို့မည်သည် ဖြစ်သည့်နေရာ၌သာ ပျက်သွားသဖြင့် တစ်နေရာမှ တစ်နေရာသို့ ပြောင်းရွှေ့သွားနိုင်ရိုး ဓမ္မတာ မရှိသောကြောင့် ဖြစ်၏။ အကျယ်ကို နောက်လာမည့် ဣရိယာပထ ရှုကွက် သမ္ပဇည ရှုကွက်တို့၌ ကြည့်ပါ။

ဤတွင် အမှတ် (၁) စိတ္တ = စိတ်အကြောင်းကို ရပ်ဆိုင်း၍ အမှတ် (၂) စိတ္တသမုဋ္ဌာန အကြောင်းကို ဆက်လက်၍ ဖော်ပြအပ်ပါသည်။

၂။ စိတ္တသမုဋ္ဌာန်တရား

၁။ ဝေဒနာက္ခန္ဓာ သညာက္ခန္ဓာ သင်္ခါရက္ခန္ဓာဟူသော နာမ်ခန္ဓာ (၃)ပါး၊

၂။ ပထဝီ-အာပေါ-တေဇော-ဝါယော-ဝဏ္ဏ-ဂန္ဓ-ရသ-ဩဇာ-အသိဟူသော အသိ (= သဒ္ဓ)လျှင် (၉)ခုမြောက် ရှိသော သဒ္ဓနဝက ကလာပ်ရုပ်နှင့်

၃။ ကာယဝိညတ်, ဝစီဝိညတ်, အာကာသဓာတ်, လဟုတာ, မုဒုတာ, ကမ္မညတာ, ဥပစယ, သန္တတိ-ဟူသော (၁၇)ပါးသောရုပ် —

ဤဖော်ပြပါ နာမ်ခန္ဓာ (၃)ပါးနှင့် (၁၇)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့သည် **စိတ္တသမုဋ္ဌာန = စိတ္တသမုဋ္ဌာန်** = စိတ်ကြောင့်ဖြစ်သော တရား မည်၏။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀။)

ထိုတွင် ကာယဝိညတ်အစ သန္တတိအဆုံးရှိသော (၈)မျိုးသော ရုပ်တရားတို့၏ စိတ်ကြောင့်ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာနရုပ် အမည်ရရှိသည်၏ အဖြစ်ကို အကြောင်းပရိယာယ်အားဖြင့်သာလျှင် ဟောကြားထားတော်မူအပ်၏ဟု သိရှိပါလေ။ အကြောင်းကား ထိုရုပ်တရားတို့၏ အကြောင်းတရားကြောင့် တိုက်ရိုက် မပြီးစီးနိုင်သော အနိပ္ပန္နရုပ်သာ ဖြစ်သောကြောင့်တည်း။ (အနိပ္ပန္နရုပ်တို့ကား ရုပ်အစစ်တို့ကို အမှီပြု၍ ဖြစ်ပေါ်လာရသော ရုပ်အစစ်တို့၏ အကြားအပေါက် အခြင်းအရာ အာကာရထူးနှင့် ရုပ်အစစ်တို့၏ ရုပ်အစစ်ဟု သိလောက်သော သင်္ခတလက္ခဏာ အမှတ်အသားမျှသာ ဖြစ်၏။ တကယ် ပရမတ်အစစ် ဓာတ်အနှစ်တို့ မဟုတ်ကြပေ။ သို့အတွက် စိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော ရုပ်အစစ်တို့၏ အကြားအပေါက်အခြင်းအရာ အမူအရာထူး လက္ခဏာမျှသာ ဖြစ်ခြင်း ဟူသော အကြောင်း ပရိယာယ်အားဖြင့် စိတ္တဇရုပ် အမည်ရကြသည်ဟု မှတ်ပါ။)

၃။ **စိတ္တပစ္စယ** = စိတ်အထောက်အပံ့ရှိသောတရား

ပစ္ဆာဇာတာ စိတ္တစေတသိကာ ဓမ္မာ ပုရေဇာတဿ ဣမဿ ကာယဿ ပစ္ဆာဇာတပစ္စယေန ပစ္စယော = နောက်နောက်သော စိတ်စေတသိက်တရားတို့သည် ရှေးရှေး၌ဖြစ်သော ဤရူပကာယအား ပစ္ဆာဇာတပစ္စယ သတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြု၏ဟု ဘုရားရှင် ဟောကြားထားတော်မူအပ်သော - ကံ-စိတ်-ဥတု-အာဟာရဟူသော အကြောင်းတရား (၄)ပါးကြောင့်ဖြစ်သော ရှေးရှေးဖြစ်သော စတုသမုဋ္ဌာန်ရုပ် အားလုံးသည်ပင် **စိတ္တပစ္စယ** မည်၏။

ဤပစ္ဆာဇာတပစ္စည်းကား အကြောင်းတရား အကျိုးတရား နှစ်မျိုးတို့တွင် အကျိုးတရားက အရင်ဖြစ်နှင့်၍ ရုပ်၏ ဌီကာလသို့ ရောက်ခိုက်ဝယ် ယင်းအကျိုးရုပ်တရား၏ သက်တမ်းမကုန်ဆုံးမီ ယင်းရုပ်တရား၏ နောက်ကာလမှ အကြောင်းစိတ်စေတသိက်တို့က ဖြစ်ပေါ်လာကြရ၏။ ရုပ်၏ဌီကာလကား ခဏငယ် (၄၉)ချက် သက်တမ်းရှိ၍ စိတ်စေတသိက် နာမ်တရားထက် ပို၍ အသက်ရှည်သဖြင့် ယင်းရုပ်၏ ဌီကာလ၌ ဖြစ်ပေါ်လာကြသော စိတ်စေတသိက်တရားတို့က ယင်းရုပ်တရားတို့ ဘင်မတိုင်မီ ဆက်လက်တည်တံ့ရေးအတွက် ကျေးဇူးပြုပေးလျက် ရှိကြ၏။ ယင်းသို့ ကျေးဇူးပြုပေးမှုကို ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဟု ခေါ်၏။ အကျိုးရုပ်တရားတို့တွင် ကံ-စိတ်-ဥတု-အာဟာရဟူသော အကြောင်းတရား (၄)ပါးကြောင့် ဖြစ်သော စတုသမုဋ္ဌာန်ရုပ်အားလုံး ပါဝင်နေ၏။ ထိုတွင် စိတ္တဇရုပ်လည်း ပါဝင်လျက်ရှိ၏။ ယင်းအကျိုးတရားစုတွင် ပါဝင်သော စိတ္တဇရုပ်ကား ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးမည့် အကြောင်းစိတ်စေတသိက် ပစ္ဆာဇာတတရားကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာရသော စိတ္တဇရုပ်ကား မဟုတ်၊ ပစ္ဆာဇာတပစ္စည်းတပ်သော စိတ်မဖြစ်မီ ရှေးရှေးစိတ်များကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာရသော ရုပ်၏ ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေခိုက်ဖြစ်သော မချုပ်သေးသော စိတ္တဇရုပ်သာ ဖြစ်၏။ သို့အတွက် ပစ္ဆာဇာတပစ္စည်းဟူသည် —

အကျိုးရုပ်တရားတို့ ဖြစ်ပြီးသည်မှ နောက်ကာလ၌ ဖြစ်ပေါ်လာကြကုန်သော စိတ်စေတသိက် ဖြစ်ကုန်သော ပဉ္စဝေါကာရသုံး၌ အရူပဝိပါက်လေးခု ကြင်သော စိတ် (၈၅)ခု စေတသိက် (၅၂)ခုဟူသော နာမက္ခန္ဓာတို့သည် မိမိ အကြောင်းပစ္စည်းတရားဖြစ်ကုန်သော စိတ်စေတသိက်တရားတို့ ဖြစ်သည်မှ ရှေး၌ ဖြစ်ပြီးဖြစ်ကုန်သော ဤ (ဧကဇ-ဒွိဇ-တိဇ) စတုဇကာယအား ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုတတ်သောတရား — ဟု အတိုချုပ် မှတ်သားပါ။

ကေဇ ကာယ — ဟူသည် ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဥပါဒ်နှင့် ပြိုင်၍ဖြစ်သော ကမ္မဇရုပ်အား ပထမဘဝင် နာမက္ခန္ဓာက ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုမှုကို ဆိုလိုသည်။

ဒွိဇ ကာယ — ပဋိသန္ဓေစိတ်၏ ဌိကာလ၌ စ၍ ဖြစ်သော ဥတုဇရုပ်နှင့်တကွ ရုပ်၏ ဌိကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော ကမ္မဇရုပ် ဥတုဇရုပ် နှစ်မျိုးကို ပထမဘဝင်နာမက္ခန္ဓာက ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုမှုကို ဆိုလိုသည်။

တိဇ ကာယ — ပဋိသန္ဓေနောင် ပထမဘဝင်ကား စိတ္တဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်၏။ သို့အတွက် ဒုတိယဘဝင် ဖြစ်ချိန်တွင် ရုပ်၏ဌိကာလသို့ ရောက်နေသော ရုပ်တို့မှာ ကမ္မဇရုပ် ဥတုဇရုပ် စိတ္တဇရုပ်တို့ ဖြစ်ကြ၏။ တိဇကာယဟု ခေါ်၏။ ယင်းတိဇကာယအား ဒုတိယဘဝင် နာမက္ခန္ဓာက ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုလျက်ရှိ၏။

စတုဇ ကာယ — အာဟာရဇရုပ် စတင်ဖြစ်သည့်အခါမှ စ၍ ရှေးဖြစ်သော စိတ်နှင့် အတူဥပါဒ်သော ရုပ်တို့မှာ — ကမ္မဇရုပ် စိတ္တဇရုပ် ဥတုဇရုပ် အာဟာရဇရုပ်ဟု (၄)မျိုး ရှိလာ၏။ စတုဇကာယတည်း။ ရုပ်၏ ဌိကာလသို့ ရောက်နေသော ရှေးရှေးသော စိတ်နှင့် အတူဥပါဒ်သော စတုဇကာယအား နောက်နောက်သော စိတ်စေတသိက် နာမက္ခန္ဓာက ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုလျက် ရှိ၏။

အထက်တွင် အဋ္ဌကထာ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၄၉။)က **ကမ္မသမုဋ္ဌာနတရား၊ ကမ္မပစ္စယတရား**တို့ကို ဖော်ပြရာဝယ် **ကမ္မပစ္စယံ နာမ တဒေဝ**-ဟု ကမ္မသမုဋ္ဌာနတရားသည်ပင် ကမ္မပစ္စယတရားလည်းမည်ကြောင်း ဖွင့်ဆိုသွားခဲ့၏။ ဤ၌ စိတ္တသမုဋ္ဌာနတရား စိတ္တပစ္စယတရားတို့ကို ဖွင့်ဆိုရာဝယ် စိတ္တသမုဋ္ဌာနတရားနှင့် စိတ္တပစ္စယတရားတို့ကို တူညီမှုရှိကြောင်း မဖွင့်ဆိုခဲ့ပေ။ ပစ္ဆာဇာတပစ္စည်း၏ အစွမ်းဖြင့် စိတ္တပစ္စယတရားကို ဖွင့်ဆိုထား၏။ အကျိုးပစ္စယပွန်ရုပ်တရားတို့ကို စတုဋ္ဌာနရုပ်၏ အစွမ်းဖြင့် ဖွင့်ဆိုထား၏။ အဘယ်အထူးကို ပြခြင်းငှာ ဤသို့ ဖွင့်ဆိုရသနည်းဟု မေးရန်ရှိ၏ — အဖြေကား ဤသို့တည်း။

ထိုပစ္ဆာဇာတ အကြောင်းတရားအဖြစ်ဖြင့် ကျေးဇူးပြုပေးမည့် အကြောင်းပစ္စည်းတရားဖြစ်သော စိတ်ကြောင့် မဖြစ်သော ရှေးရှေးစိတ်ကြောင့်ဖြစ်သော စိတ္တဇရုပ်၏သာလျှင် နောက်နောက်သော စိတ်ဟူသော ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် ကျေးဇူးပြုတတ်သော စိတ်က အားပေးထောက်ပံ့လျက် ရှိ၏။ ရှေးရှေးစိတ်များကြောင့် ဖြစ်ပြီး၍ မချုပ်သေးသော စိတ္တဇရုပ်ကိုသာလျှင် နောက်နောက်စိတ်က ပစ္ဆာဇာတပစ္စယသတ္တိဖြင့် အားပေးထောက်ပံ့တတ်၏ဟု ထင်ရှားပြခြင်းငှာ ဤသို့ ဖွင့်ဆိုရပေသည်။

ဆိုဖွယ် ရှိလာပြန်၏ — ကမ္မသမုဋ္ဌာနတရားနှင့် ကမ္မပစ္စယတရားကို တူညီကြောင်း ဖွင့်ဆိုပြသကဲ့သို့ အလားတူပင် စိတ္တသမုဋ္ဌာနတရားနှင့် စိတ္တပစ္စယတရားကိုလည်း အတူတူဟု ယူဆအပ်ခဲ့သည်ရှိသော် —

၁။ ထိုစိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာနရုပ် = စိတ္တဇရုပ်၏လည်းကောင်း၊

၂။ ထိုစိတ်နှင့် အတူတကွဖြစ်သော ဝေဒနာ သညာ သင်္ခါရတို့၏လည်းကောင်း — စိတ္တပစ္စယ = စိတ်လျှင် အကြောင်းအထောက်အပံ့ ရှိသည်၏ အဖြစ်သည် ဖြစ်ကောင်းလေရာ၏။ ထိုသို့ပင် ဖြစ်ကောင်းပါသော်

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

လည်း ခိတ္တသမုဋ္ဌာနတရားနှင့် ခိတ္တပစ္စယတရားတို့ကို မရောယှက်သောအားဖြင့် ခွဲခြားပြခြင်းငှာ ပစ္စာ-
ဇာတ အကြောင်းပစ္စည်းတရား၏ အစွမ်းဖြင့်သာလျှင် စိတ္တပစ္စယတရားကို ထုတ်ဆောင်ပြအပ်၏ဟု
မှတ်သားပါလေ။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၂-၄၀၃။)

၄။ ခိတ္တပစ္စယ အာဟာရသမုဋ္ဌာန = စိတ်အထောက်အပံ့ ရှိသော အာဟာရကြောင့် ဖြစ်သောရုပ်

ခိတ္တပစ္စယအာဟာရသမုဋ္ဌာန နာမ စိတ္တသမုဋ္ဌာနရူပေသု ဌာနပ္ပတ္တာ ဩဇာ အညံ့ ဩဇဋ္ဌမကံ သမုဋ္ဌာပေတိ။
ဧဝံ ဒွေ တိသော ပဝတ္တိယော ဃဋေတိ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၁။)

စိတ်ကြောင့်ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာန်ရုပ်တို့၌ ရုပ်၏ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော ဩဇာသည် (အာဟာရဇ-
ဩဇာ၏ အားပေးထောက်ပံ့မှုကို ရရှိပါလျှင်) အခြားတစ်ပါးသော ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက်ရှိသော ဩဇဋ္ဌမက
ရုပ်ကလာပ်ကို = ရုပ်တရားအပေါင်းကို ဖြစ်စေ၏။ ဤသို့လျှင် နှစ်ကြိမ် သုံးကြိမ် နှစ်ဆင့် သုံးဆင့်ကုန်သော
ရုပ်ကလာပ်တို့၏ ဖြစ်ခြင်းကို ဆက်စပ်စေ၏။ ဤဩဇာသည် ဖြစ်စေအပ်သော ဩဇဋ္ဌမကရုပ်သည် ခိတ္တပစ္စယ
အာဟာရသမုဋ္ဌာန = စိတ်လျှင် အထောက်အပံ့ ရှိသော အာဟာရကြောင့် ဖြစ်သောရုပ် မည်၏။
(ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၀-၂၅၁။)

၅။ ခိတ္တပစ္စယ ဥတုသမုဋ္ဌာန = စိတ်လျှင် အထောက်အပံ့ရှိသော ဥတုကြောင့် ဖြစ်သောရုပ်

ခိတ္တပစ္စယဥတုသမုဋ္ဌာန နာမ စိတ္တသမုဋ္ဌာနော ဥတု ဌာနပ္ပတ္တာ အညံ့ ဩဇဋ္ဌမကံ သမုဋ္ဌာပေတိ။ ဧဝံ
ဒွေ တိသော ပဝတ္တိယော ဃဋေတိ။ ဧဝံ ခိတ္တဇရူပဿ နိဗ္ဗတ္တိ ပဿိတဗ္ဗာ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၁။)

စိတ်ဟူသော ဖြစ်ကြောင်း သမုဋ္ဌာန်ရှိသော စိတ္တသမုဋ္ဌာန်ရုပ် = စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်တို့၌ ပါဝင်သော ရုပ်၏
ဌီကာလသို့ ရောက်ရှိနေသော တေဇောဓာတ် = ဥတုသည် အခြားတစ်ပါးသော ဩဇာလျှင် (၈)ခုမြောက် ရှိသော
ဩဇဋ္ဌမကရုပ်ကို ဖြစ်စေ၏။ ဤသို့လျှင် နှစ်ကြိမ် သုံးကြိမ်ကုန်သော နှစ်ဆင့် သုံးဆင့်ကုန်သော ရုပ်ကလာပ်တို့၏
ဖြစ်ခြင်းကို ဆက်စပ်စေ၏။ ဤ ဥတုသည် ဖြစ်စေအပ်သော ဩဇဋ္ဌမကရုပ်သည် ခိတ္တပစ္စယဥတုသမုဋ္ဌာန =
စိတ်လျှင် အထောက်အပံ့ ရှိသော ဥတုကြောင့် ဖြစ်သောရုပ် မည်၏။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၁။)

ဥတု အာဟာရတို့၏ စွမ်းအင် နှင့် ခိတ်စွမ်းအင်

စိတ္တသမုဋ္ဌာနဥတုအာဟာရဟိ ကမ္မသမုဋ္ဌာနဥတုအာဟာရာ ဗလဝန္တော ဟောန္တိတိ တေသံ ဝသေန
စတုပဉ္စပဝတ္တိယဋ္ဌနံ ဝုတ္တံ၊ စိတ္တသမုဋ္ဌာနာနံ ပန ဝသေန ဒွတ္တိပ္ပဝတ္တိယဋ္ဌနံ တံပါကတိကစိတ္တဝသေန၊ မဟဂ္ဂတာ-
နုတ္တရစိတ္တဝသေန ပန ဗဟုတရာပိ ပဝတ္တိယော ဣစ္ဆိတဗ္ဗာ။ တံနိဗ္ဗတ္တာနံ စိတ္တဇရူပါနံ ဥဋ္ဌာရပဏီတဘာဝတော။
(မဟာဋီ-၂-၄၀၃။)

ခိတ္တသမုဋ္ဌာန ဥတု အာဟာရ = စိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာန်ရုပ် (= စိတ္တဇရုပ်) ကလာပ် တို့တွင်
ပါဝင်သော တေဇောဓာတ် (= ဥတု)နှင့် ဩဇာ (= အာဟာရ) တို့ထက် ကမ္မသမုဋ္ဌာန ဥတု အာဟာရ = ကမ္မ
သမုဋ္ဌာန်ရုပ် (= ကမ္မဇရုပ်) ကလာပ်တို့တွင် ပါဝင်သော ဥတု အာဟာရတို့သည် စွမ်းအားကြီးမားစွာ ရှိကြကုန်
သည် ဖြစ်ကုန်ရကား ထိုကမ္မသမုဋ္ဌာန်ဖြစ်သော ဥတု-အာဟာရတို့၏ အစွမ်းဖြင့် လေးဆက် ငါးဆက်သော
ရုပ်သန္တတိ ဖြစ်စဉ်၏ ဆက်စပ်ခြင်းကို အဋ္ဌကထာဆရာတော် မိန့်ဆိုတော်မူအပ်ပေသည်။ စိတ္တသမုဋ္ဌာန်ဖြစ်သော
ဥတု-အာဟာရတို့၏ အစွမ်းဖြင့်မူကား နှစ်ဆက် သုံးဆက်သော ရုပ်သန္တတိ ဖြစ်စဉ်၏ ဆက်စပ်ခြင်းကို ဖွင့်ဆို
တော်မူအပ်ပေသည်။ ယင်းစကားရပ်ကိုလည်း ရိုးရိုးသာမန် ပကတိသော ကာမာဝစရစိတ်၏ အစွမ်းအားဖြင့်

ဖွင့်ဆိုတော်မူခြင်း ဖြစ်၏။ မဟဂ္ဂုတ် လောကုတ္တရာစိတ်တို့၏ အစွမ်းအားဖြင့်မူကား သာလွန်၍ များပြားသည် လည်း ဖြစ်ကုန်သော များစွာသော ရုပ်ကလာပ်တို့၏ ဖြစ်ခြင်းတို့ကို (= ဖြစ်စဉ်တို့ကို) အလိုရှိအပ်ကုန်၏။ အကြောင်း ကား — ထိုမဟဂ္ဂုတ် လောကုတ္တရာစိတ်ကြောင့် ဖြစ်ကုန်သော စိတ္တဇရုပ်တို့၏ ကြီးကျယ်ပြန့်ပြော မြင့်မြတ် သည်၏ အဖြစ်ကြောင့်တည်း။ (မဟာဋီ-၂-၄၀၃။)

ရှေးအလင်းရောင်အကြောင်းကို ရှင်းပြခဲ့သည့်အပိုင်းတွင် သမထဘာဝနာစိတ် ဝိပဿနာဘာဝနာစိတ် တို့ကြောင့် လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်များ ဖြစ်ပေါ်လာပုံကို ရှင်းပြခဲ့၏။ ဝိပဿနာ ဘာဝနာစိတ်တို့ကြောင့်လည်း ကြီးကျယ်ပြန့်ပြောသော လင်းရောင်ခြည်စွမ်းအင်များ ထွက်ပေါ်လာနိုင်သဖြင့် ထိုအလင်းရောင်တို့မှာလည်း အဇ္ဈတ္တတွင် သမထဘာဝနာစိတ် ဝိပဿနာဘာဝနာစိတ်တို့ကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသော စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်တိုင်း တွင် ပါဝင်သော ဝဏ္ဏဓာတ်ရူပါရုံ၏ တောက်ပမှု၊ ယင်း စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်တိုင်းတွင် ပါဝင်သော တေဇောဓာတ် = ဥတုကြောင့် ဆင့်ကဲ ဖြစ်ပွားလာသော ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တိုင်းတွင် ပါဝင်သော ဝဏ္ဏဓာတ် ရူပါရုံ၏ တောက်ပမှု ဖြစ်၏။ ဗဟိဒ္ဓတွင်ကား ယင်း ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တို့၏ ဘုတ်အဆက်ဆက် ရိုက်ခတ်၍ ဗဟိဒ္ဓသို့ တိုင်အောင် ပျံ့နှံ့သွားသော ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ ပါရှိသော ဝဏ္ဏဓာတ် ရူပါရုံ၏ တောက်ပမှု ဖြစ်၏။ သို့အတွက် သမထ ဘာဝနာစိတ် ဝိပဿနာဘာဝနာစိတ်ကြောင့်ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာန်ရုပ်တို့၏ များစွာဖြစ်စဉ်ကိုလည်းကောင်း + ယင်း သမထဘာဝနာစိတ် ဝိပဿနာဘာဝနာစိတ်ကြောင့် ဖြစ်သော စိတ္တသမုဋ္ဌာန် ရုပ်ကလာပ်တိုင်းတွင် ပါဝင်သော တေဇောဓာတ်ဥတုကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသော ဥတုဇရုပ်တို့၏ အဇ္ဈတ္တတွင်သာမက ဗဟိဒ္ဓသို့ တိုင် အောင် များစွာသော ဖြစ်စဉ်အဆက်ဆက်ကိုလည်းကောင်း အလိုရှိအပ်သည်သာ ဖြစ်ပေသည်။

(မဟာဋီ-၂-၄၂၈-၄၂၉ - ကြည့်ပါ။)

ဓဝံ စိတ္တဇရူပဿ နိဗ္ဗတ္တိ ပဿိတဗ္ဗာ။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၁။)

ဤသို့လျှင် စိတ္တဇရုပ်၏ ဖြစ်ခြင်းကို မြင်အောင် ရှုပါ။ ဤ အဋ္ဌကထာ၏ တိုက်တွန်းတော်မူချက် အရ - နိဗ္ဗာန်ကို လိုလားတောင့်တလျက်ရှိသော အသင်ယောဂီသူတော်ကောင်းသည် ဤသို့သော စိတ္တဇရုပ်ကလာပ် = စိတ္တဇရုပ်တို့၏ ဖြစ်မှုကို ဉာဏ်ဖြင့်မြင်အောင် ရှုရမည်သာ ဖြစ်သည်ဟု သန္နိဋ္ဌာန်ကျ မှတ်သားပါလေ။

အာဟာရဇရုပ် ဖြစ်ပုံ အပိုင်း

အာဟာရဇရုပ်တို့၌လည်း —

- ၁။ အာဟာရ၊
- ၂။ အာဟာရသမုဋ္ဌာန်၊
- ၃။ အာဟာရပစ္စယ၊
- ၄။ အာဟာရပစ္စယ အာဟာရသမုဋ္ဌာန်၊
- ၅။ အာဟာရပစ္စယ ဥတုသမုဋ္ဌာန် —

ဤသို့လျှင် ဤ (၅)မျိုးသော ခွဲခြားဝေဖန်မှုကို သိရှိအပ်ပေသည်။

၁။ အာဟာရ

တတ္ထ အာဟာရော နာမ ကဗဠိကာရော အာဟာရော။ (ဝိသုဒ္ဓိ-၂-၂၅၁။)

အာဟာရပစ္စယနိဒ္ဒေသေ ကဗဠိကာရော အာဟာရောတိ စတုသန္တတိသမုဋ္ဌာနေ ရူပေ ဩဇာ အာဟာရော နာမ။ သော ပန ယသ္မာ ကဗဠိ ကရိတွာ အဇ္ဈောဟရိတောဝ အာဟာရကိစ္စံ ကရောတိ၊ န ဗဟိ ဌိတော၊ တသ္မာ

ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းပိုင်း

အာဟာရောတိ အဝတ္ထာ “ကဗဠိကာရော အာဟာရော”တိ ဝုတ္တံ။ ကဗဠိ ကရိတွာ အဇ္ဈောဟရိတဗ္ဗဝတ္ထုကတ္တာ ဝါ ကဗဠိကာရောတိ နာမမေတံ တဿ။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၃-၃၇၇။)

အာဟာရောတိ အဇ္ဈတ္တိကာ ရူပုပ္ပါဒကော အာဟာရော။ (မဟာဋီ-၁-၄၅၅။)

အလုတ်အလွေးကို မပြုအပ်သော်လည်း ပြုအပ်သကဲ့သို့သော အာဟာရသည် ဤအရာ၌ **အာဟာရ** မည်၏။

အလုတ်အလွေးကို မပြုအပ်သော်လည်း ပြုအပ်သကဲ့သို့သော **ကဗဠိကာရ အာဟာရ** ဟူသည် —

- ၁။ ကံ အစဉ်ဟူသော ဖြစ်ကြောင်းရှိသော ကမ္မဇရုပ်ကလာပ်ထဲ၌ ပါဝင်သော ကမ္မဇဩဇာ၊
- ၂။ စိတ် အစဉ်ဟူသော ဖြစ်ကြောင်းရှိသော စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်ထဲ၌ ပါဝင်သော စိတ္တဇဩဇာ၊
- ၃။ ဥတု အစဉ်ဟူသော ဖြစ်ကြောင်းရှိသော ဥတုဇရုပ်ကလာပ်ထဲ၌ ပါဝင်သော ဥတုဇဩဇာ၊
- ၄။ အာဟာရ အစဉ်ဟူသော ဖြစ်ကြောင်းရှိသော အာဟာရဇရုပ်ကလာပ်ထဲ၌ ပါဝင်သော အာဟာရဇဩဇာ-

ဤ (၄)မျိုးသော သန္တတိအစဉ်ဟူသော ဖြစ်ကြောင်း (= သမုဋ္ဌာန်) ရှိသော ကမ္မဇရုပ်ကလာပ်၊ စိတ္တဇရုပ်ကလာပ်၊ ဥတုဇရုပ်ကလာပ်၊ အာဟာရဇရုပ်ကလာပ် အသီးအသီး၌ ပါဝင်တည်ရှိသော ကမ္မဇ-ဩဇာ၊ စိတ္တဇ-ဩဇာ၊ ဥတုဇ-ဩဇာ၊ အာဟာရဇ-ဩဇာ - ဟူသော (၄)မျိုးသော ဩဇာသည် **အာဟာရ** မည်၏။

ထိုသို့ စတုသန္တတိသမုဋ္ဌာန်ရုပ်၌ ပါဝင်သော (၄)မျိုးသော ဩဇာသည် အာဟာရ မည်ပါသော်လည်း ထို အာဟာရသည်ကား ထမင်းလုတ်စသည့် အလုတ်အလွေးကို ပြု၍ မျှီအပ်သည် ဖြစ်သော်သာလျှင် အာဟာရ ကိစ္စကို ပြုလုပ်နိုင်၏ (အာဟာရဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်၏)။ သပိတ် အိုးခွက် ပန်းကန် စသည့်ပြင်ပ၌ တည်နေ သော်ကား အာဟာရကိစ္စကို မပြုလုပ်နိုင် (အာဟာရဇရုပ်ကို မဖြစ်စေနိုင်)။

ထိုသို့ ထမင်းလုတ်စသည့် အလုတ်အလွေးကို ပြုလုပ်၍ စားမျှီမှသာလျှင် အာဟာရကိစ္စကို ပြုလုပ်နိုင် သည်၏ အဖြစ်ကြောင့် (= အာဟာရဇရုပ်ကို ဖြစ်စေနိုင်သည်၏ အဖြစ်ကြောင့်) ကဗဠိကာရ-သဒ္ဒါ မပါဘဲ အာဟာရဟူ၍သာ မဟောမူ၍ ကဗဠိကာရ-သဒ္ဒါနှင့် တွဲလျက် **ကဗဠိကာရ အာဟာရ**ဟူ၍ ဘုရားရှင်သည် ဟောကြားတော်မူအပ်ပေသည်။ (အဘိ-ဋ္ဌ-၃-၃၇၇။)

ကဗဠိ ကရိတွာ အဇ္ဈောဟရိတောဝါတိ အသိတပိတာဒိဝတ္ထုဟိ သဟ အဇ္ဈောဟရိတောဝါတိ ဝုတ္တံ ဟောတိ။ ပါတဗ္ဗသာယိတဗ္ဗာနိပိ ဟိ သဘာဝဝသေန ကဗဠာယေဝ ဟောန္တိတိ။ (မူလဋီ-၃-၁၉၀။)

ကေဝလာယ ဩဇာယ အဇ္ဈောဟရဏဿ အဘာဝါ “**အသိတပိတာဒိဝတ္ထုဟိ သဟ အဇ္ဈောဟရိ-တောဝါ**”တိ ဝုတ္တံ။ ပ ။ ယေဘုယျဝသေန ဝါ ဧဝံ ဝုတ္တန္တိ ဝေဒိတဗ္ဗံ။ (အနုဋီ-၃-၂၅၈။)

ထမင်းလုတ်စသည့် အလုတ်အလွေးကို ပြု၍ မျှီအပ်သည် ဖြစ်သော်သာလျှင် အာဟာရကိစ္စကို ပြုလုပ် နိုင်၏ ဟူသော စကားရပ်၌ ဆိုလိုရင်းမှာ ဤသို့ ဖြစ်၏။ စားမျှီအပ်သော အစာအာဟာရဟူသည် သပိတ် အိုးခွက် ပန်းကန် စသည်တို့၌ တည်ရှိခိုက် ဥတု ခေါ် တေဇောဓာတ်ကြောင့် ဖြစ်ပေါ်နေကြသော ဥတုဇ ဩဇာ ဌမက ရုပ်တို့သာတည်း။ ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တို့၏ အပေါင်းအစုသာတည်း။ ယင်း ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တို့တွင် ပါဝင် သော တေဇောဓာတ်ကြောင့် ဆင့်ကဲဖြစ်ပွားနေကြသော ဥတုဇရုပ်ကလာပ်တို့၏ အပေါင်းအစုသာတည်း။ ယင်း ရုပ်ကလာပ်တိုင်း၌ ဩဇာ ပါဝင်၏။ ဥတုဇ-ဩဇာတည်း။ သတ္တဝါတို့သည် စားမျှီသောအခါ ယင်း ဩဇာချည်း သက်သက် စားမျှီ၍ သောက်၍ မဖြစ်နိုင်။ ယင်း ဥတုဇ-ဩဇာဌမကရုပ်တို့ကား တစ်ခုစီ တစ်နေရာစီ၌ ဖြစ်အောင် ခွဲခြားစိတ်ဖြာ၍ မရနိုင်သော မရကောင်းသော အဝိနိဗ္ဗောဂရုပ်တို့ ဖြစ်သောကြောင့်တည်း။ သို့အတွက် စားအပ်